

**TÜRK HAVA KURUMU ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ**

**TEŞVİK KARARLARININ 6. BÖLGE YATIRIMLARINA ETKİSİ VE
ŞANLIURFA ÖRNEĞİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Ferudun Cemal SOFUOĞLU

İşletme Anabilim Dalı

İşletme Programı

MAYIS 2016

**TÜRK HAVA KURUMU ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ**

**TEŞVİK KARARLARININ 6. BÖLGE YATIRIMLARINA ETKİSİ VE
ŞANLIURFA ÖRNEĞİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Ferudun Cemal SOFUOĞLU

1203812267

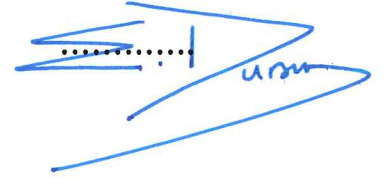
İşletme Anabilim Dalı

İşletme Programı

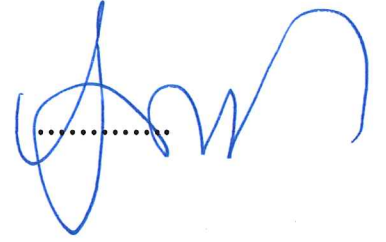
Tez Danışmanı: Yrd. Doç. Dr. Erdal DURSUN

Türk Hava Kurumu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü'nün 1203812267 numaralı Yüksek Lisans öğrencisi, Ferudun Cemal SOFUOĞLU, ilgili yönetmeliklerin belirlediği gerekli tüm şartları yerine getirdikten sonra hazırladığı "TEŞVİK KARARLARININ 6. BÖLGE YATIRIMLARINA ETKİSİ ve ŞANLIURFA ÖRNEĞİ" başlıklı tezini, aşağıda imzaları olan jüri önünde başarı ile sunmuştur.

Tez Danışmanı : Yrd. Doç. Dr. Erdal DURSUN
Türk Hava Kurumu Üniversitesi

Jüri Üyeleri : Yrd. Doç. Dr. Hakan YALÇIN
Türk Hava Kurumu Üniversitesi

: Yrd. Doç. Dr. Nihan SALDIRANER
Alanya Hamdullah Emin Paşa Üniversitesi

: Yrd. Doç. Dr. Erdal DURSUN
Türk Hava Kurumu Üniversitesi

Tez Savunma Tarihi : 02 Mayıs 2016

**TÜRK HAVA KURUMU ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜ'NE**

Yüksek Lisans Tezi olarak sunduğum, “TEŞVİK KARARLARININ 6. BÖLGE YATIRIMLARINA ETKİSİ VE ŞANLIURFA ÖRNEĞİ” adlı çalışmamın, tarafımdan akademik etik ve kurallara aykırı düşecek bir yardıma başvurmaksızın yazıldığını ve yararlandığım kaynakların kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanılmış olduğunu belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

10.02.2016
Feriðun Cemal SOFUOĞLU

ÖNSÖZ

21. yüzyılda Türkiye ekonomisi yönünü büyüme eksenine çevirmiştir. Türkiye'nin son on yıllık dönemde yüksek ekonomik performansının sürdürülebilir hale getirilmesi için yatırım, üretim, istihdam ve ihracat politikaları arasında gerekli koordinasyonun sağlanması gerekmektedir.

Türkiye'de yatırım, üretim, istihdam ve ihracat politikaları arasında bütünlüğün sağlanması önemlidir. Ekonomik ve sosyal alanda gelişimin devam etmesi ve yatırımların en uygun ölçüğe göre yapılması için teşvik adı altında çeşitli yönlendirme politikaları uygulanmaktadır.

Çalışmada Türkiye'de 01 Ocak 2012 gününden geçerli olarak uygulamaya konulan 2012/3305 sayılı Yatırımlarda Devlet Yardımı Hakkındaki Kararlarda belirtilen hususlar incelenmiştir. Ayrıca yatırım teşvik belgesi, sabit yatırım tutarı ve istihdam oranları bakımından Türkiye, 6. Bölge ve Şanlıurfa'yı içine alan çeşitli tespitler ve karşılaştırmalar yapılmıştır.

Tez çalışmalarım sırasında birlikte çalıştığım, yönlendirme, araştırma, güven ve kolaylaştırıcılığı başta olmak üzere her konuda yardımını esirgemeyen, tez çalışmalarım sırasında bilgi, birikim ve deneyimlerini paylaşan ve tez savunmama katılan değerli hocalarım Yrd. Doç. Dr. Erdal DURSUN'a, Yrd. Doç. Dr. Hakan YALÇIN'a ve Yrd. Doç. Dr. Nihan SALDIRANER'e teşekkür ederim.

Şanlıurfa ilinde yaptığım saha araştırmalarım sırasında her türlü desteği sağlayan Organize Sanayi Bölgeleri ve Küçük Sanayi Sitelerinin yönetimleriyle, gazeteci yazar Müslüm ABACIOĞLU'na, tez konumun alt başlıklarının oluşturulmasında bilgi ve deneyimlerini paylaşan Karacadağ Kalkınma Ajansı Şanlıurfa Destek Ofisi Koordinatörü Yunus ÇOLAK'a, beni hayat boyu eğitime teşvik eden anneme, babama, yardımlarını esirgemeyen kardeşlerime ve diğer akrabalarımın teşekkürlerimi sunarım.

Ayrıca yüksek lisans programına katılmamı destekleyen, tezimin yazımı sırasında büyük fedakarlık gösteren, yardımını ve desteğini esirgemeyen eşime ve bu yüksek lisans programının her zaman dört kişilik yapıldığını hatırlatan ve çalışmalarım sırasında ışıltılı gözlerle beni takip ederek, kendilerine ayırmam gereken zamanı bana feda eden oğluma ve kızıma teşekkürlerimi sunarım.

Mayıs 2016

Ferudun Cemal SOFUOĞLU

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ	iv
İÇİNDEKİLER	v
TABLO LİSTESİ	ix
ŞEKİL LİSTESİ	xii
KISALTMALAR	xiii
ÖZET	xiv
ABSTRACT	xvi
GİRİŞ	1
BİRİNCİ BÖLÜM	4
1. YATIRIMLARDA DEVLET YARDIMI	4
1.1 Yatırım ve Teşvik Kavramı	4
1.1.1 Yatırım Teşvik Belgesi ve Teşvik Belgesine Başvuru	7
1.1.2 Yatırım Teşvik Belgesinin İşletmeler Açısından Önemi	8
1.1.3 Devlet Yatırımları ve İzlenirliği	9
1.1.4 Türkiye’de Özel Sektör Yatırımlarının Önemi	11
1.2 Türkiye Ekonomisinde Yatırım Teşviklerinin Gelişim Süreçleri	12
1.2.1 1923-1960 Döneminde Gelişmeler	13
1.2.2 1960-1980 Döneminde Gelişmeler	14
1.2.3 1980-2000 Döneminde Gelişmeler	15
1.2.4 2000-2012 Döneminde Gelişmeler	16
1.3 Türkiye’deki Mevcut Yatırım Teşvik Sisteminin Yapısal Analizi	17
1.3.1 Mevcut Yatırım Teşvik Sisteminin Amacı, Hedefleri ve Destek Unsurları	20
1.3.2 Yatırım Teşvik Sisteminde Sınıflandırmalar ve Sınırlılıklar	23
1.3.2.1 Genel yatırım teşvik uygulamaları	23
1.3.2.2 Bölgesel yatırım teşvik uygulamaları	24
1.3.2.3 Büyük ölçekli yatırımların teşviki	27
1.3.2.4 Stratejik yatırımların teşviki	29
1.3.3 Mevcut Yatırım Teşvik Sisteminin Yenilikleri	31
1.3.4 Kümelenme Yatırımları, AR-GE ve Çevre Destekleri	32
1.3.5 Öncelikli Yatırımlar, Yatırımların Nakli, Yatırımların Süresi, Tamamlama Vizesi, Teşvik Edilmeyen Yatırımlar ve Şartlı Teşvik Edilen Yatırımlar	33
1.3.6 Mevcut Yatırım Teşvik Sisteminde Bölgelerin Destek Farklılıklarını Gösteren Örnek Bir Uygulama	33
İKİNCİ BÖLÜM	35
2. YATIRIM TEŞVİK SİSTEMLERİ AÇISINDAN HEDEF BÖLGENİN VE UYGULAMA İLİNİN ANALİZİ	35
2.1 Hedef Bölgenin ve Uygulama İlinin Yatırım Teşvik Alanları Açısından Değerlendirilmesi	35
2.1.1 Hedef Bölgenin Demografik Yapısı	35

2.1.2	Hedef Bölgenin Gelişmişlik Endeksi.....	37
2.1.3	Yatırım Teşvik Sisteminde Hedef Bölgenin Destek Unsurları.....	40
2.1.3.1	Katma değer vergisi istisnası.....	40
2.1.3.2	Gümrük vergisi muafiyeti	41
2.1.3.3	Vergi indirimi	41
2.1.3.4	Sigorta primi işveren hissesi desteği	42
2.1.3.5	Sigorta primi işçi hissesi desteği	43
2.1.3.6	Gelir vergisi stopajı desteği.....	43
2.1.3.7	Faiz desteği.....	44
2.1.3.8	Yatırım yeri tahsisi	44
2.1.3.9	Katma değer vergisi iadesi	45
2.2	Şanlıurfa'nın Yatırım Tercihleri Yönünden Analizi	46
2.2.1	Güneydoğu Anadolu Bölgesinde Şanlıurfa'nın Yeri ve Önemi	48
2.2.1.1	Araştırma ilinin güçlü yönleri	48
2.2.1.2	Araştırma ilinin zayıf yönleri	49
2.2.1.3	Araştırma ilinde fırsatlar	49
2.2.1.4	Araştırma ilinde tehditler.....	50
2.2.1.5	Araştırma ilinin vizyonu.....	50
2.2.2	Şanlıurfa Sanayisinin Yapısal Analizi	50
2.2.2.1	Organize sanayi bölgeleri.....	51
2.2.2.2	Küçük sanayi siteleri	54
2.2.2.3	Şanlıurfa sanayisinin sektörel dağılımı ve değişiminin analizi	56
2.2.3	Şanlıurfa'da Kamu Yatırımları ve Etkisi	58
2.3	Yatırım Teşviklerinin Yerel, Bölgesel ve Ulusal Kalkınma Üzerindeki Etkilerinin İstatistiksel Analizi	61
2.3.1	2004-2013 Döneminde Yatırım Teşviklerinin Yerel, Bölgesel ve Ulusal Kalkınma Üzerindeki Etkileri.....	62
2.3.2	Yatırım Teşviklerinde Temel Göstergelerinin Kısa Dönem Analizi.....	63
2.3.3	Yatırım Teşvik Belgelerinin Bölgelere Göre Dağılımı.....	65
2.3.4	Yatırım Cinslerinin Analizi.....	66
2.3.5	Yatırımların Sermaye Türlerine Göre Analizi	68
2.3.6	Yatırım Teşvik Belgelerinin Destek Unsurlarına Göre Analizi.....	70
2.3.7	6. Bölge İçin Düzenlenen Yatırım Teşvik Belgelerinin İllere Göre Dağılımının Analizi	73
	ÜÇÜNCÜ BÖLÜM	77
3.	ARAŞTIRMA PLANI VE YÖNTEMLER	77
3.1	Mevcut Yatırım Teşvik Sisteminin Yeterliliği ve Şanlıurfa'daki İşletmeler Üzerine Etki Araştırması ve Analizi	77
3.2	Araştırmanın Amacı ve Önemi	78
3.3	Evren ve Örneklem	79
3.4	Araştırmanın Varsayımları ve Kısıtlılığı	81
3.5	Araştırmada Veri Kaynakları ve Veri Toplama Yöntemi	82
3.6	Geçerlilik ve Güvenirlilik	83
3.7	Araştırma Verilerinin Analizinde Kullanılan Yöntemler	85
	DÖRDÜNCÜ BÖLÜM	86
4.	ARAŞTIRMA BULGULARI VE ANALİZLER.....	86
4.1	Demografik Bulguların Yorumlanması	86
4.1.1	Katılımcıların Cinsiyetleri	87

4.1.2	Katılımcıların Medeni Durumları	88
4.1.3	Katılımcıların Eğitim Durumları.....	88
4.2	İşletmelerin Yapısı ve Faaliyet Alanlarının Analizi	89
4.1.4	İl Merkezinde Faaliyet Gösteren İşletmelerin Sektörel Dağılımı	92
4.1.5	İlçelerde Faaliyet Gösteren İşletmelerin Sektörel Dağılımı.....	92
4.3	İşletmelerin Kuruluş ve Sermaye Yapılarının Analizi	93
4.3.1	Kuruluş Yeri Değerlendirmesi.....	93
4.3.2	Sermaye Yapılarının Değerlendirmesi.....	94
4.3.3	Kuruluş Yapılarının Değerlendirmesi.....	95
4.3.4	İstihdam Durumu Değerlendirmesi.....	95
4.4	Araştırmaya Katılan İşletmelerin Teşvik Uygulamalarına Verdiği Cevapların Değerlendirilmesi.....	97
4.4.1	Teşvik Sistemi Temel Destek Unsurlarından Faydalanma Analizi.....	100
4.4.2	Teşvik Sisteminde Bölge Ayrımının Analizi.....	104
4.4.3	6. Bölge ve Diğer Bölgelerdeki Ortak Yatırımların Analizi.....	105
4.4.4	İşletmelerin AR-GE Harcamalarının Analizi.....	105
4.5	İşletme Sahiplerinin Şanlıurfa'da Yatırım Yapma Kararını Etkileyen Faktörlerin Değerlendirilmesi	107
4.5.1	Yaşam Kalitesi Kriteri Açısından Değerlendirme	107
4.5.2	Yatırım Kararını Etkileyen Faktörler Açısından Değerlendirme.....	109
4.6	İşletme Sahiplerinin Mevcut İşlerini Sürdürmek ve Geliştirmek İçin İş Yaptıkları Sektöre Göre Yaptıkları Değerlendirme	111
4.6.1	Etkili Faktörlerin Değerlendirilmesi	113
4.6.2	Az Etkili Faktörlerin Değerlendirilmesi	114
4.6.3	Etkisiz Faktörlerin Değerlendirilmesi.....	115
4.7	6. Bölgenin Kalkınma Sürecinde Öncelikli Temaların Analizi	115
4.8	Yatırım Teşvik Sisteminin Etkinliğinin Değerlendirilmesi	117
4.8.1	Şanlıurfa'daki İşletmeler Açısından Mevcut Yatırım Teşvik Sisteminin Yeterliliğinin Değerlendirilmesi	118
4.8.2	Mevcut Yatırım Teşvik Sisteminin Yeterliliğinin, YTB Açısından Değerlendirilmesi	120
4.8.3	Mevcut Yatırım Teşvik Sisteminin, Bölge Ayrımı Açısından Değerlendirilmesi.....	121
4.8.4	Hedef Bölgeye Tanınan Gelir Vergisi Stopajı Desteği ve Sigorta Primi İşçi Hissesi Desteğinin Değerlendirilmesi.....	121
4.8.5	İşletme Sahipleri Açısından Teşvik Edilmeyen Yatırımlar ile Şartlı Teşvik Edilen Yatırımların Değerlendirilmesi.....	123
4.8.6	Faktör Analizleri	124
4.8.6.1	Hammadde ve dağıtım kanallarına yakınlık faktörünün test edilmesi	125
4.8.6.2	İstihdam ve pazar olanakları faktörünün test edilmesi.....	126
4.8.6.3	Alt yapı yeterliliği faktörünün test edilmesi.....	127
4.8.6.4	Ulaşım ve haberleşme faktörünün test edilmesi.....	127
4.8.6.5	Destekleyici hizmet sektörü faktörünün test edilmesi.....	128
	BEŞİNCİ BÖLÜM	130
	5. SONUÇ VE ÖNERİLER.....	130
	KAYNAKLAR	134

EKLER	140
Ek-A: Uygulama Anket Metni	141
Ek-B: Öncelikli Yatırımlar ve Bu Yatırımların Teşviki	146
Ek-C: Yatırımların Nakli	147
Ek-D: Yatırımların Süresi ve Tamamlama Vizesi	148
Ek-E: Teşvik Edilmeyen Yatırımlar ve Şartlı Teşvik Edilen Yatırımlar	150
Ek-F: Şanlıurfa Organize Sanayi Bölgesi Müdürlüğü Saha Araştırması Destek Yazısı.....	155
Ek-G: Yatırım Teşvik Belgesi Örneği	156
ÖZGEÇMİŞ	157

TABLO LİSTESİ

Tablo 1.1	: Sigorta primine esas kazanç alt sınırı üzerinden ilave puan uygulanacak iller ve uygulama süreleri tablosu	19
Tablo 1.2	: Mevcut yatırım teşvik sistemine göre sağlanan destek unsurları	21
Tablo 1.3	: Mevcut yatırım teşvik sistemine göre teşvik bölgeleri ve iller.....	24
Tablo 1.4	: Bölgesel teşvik uygulamalarında sağlanan destek unsurları	26
Tablo 1.5	: Büyük ölçekli yatırımlar ve asgari sabit yatırım tutarları.....	28
Tablo 1.6	: Büyük ölçekli yatırımlarda sağlanan destek unsurları.....	29
Tablo 1.7	: Stratejik yatırımlar için sağlanan destek unsurları	30
Tablo 1.8	: Bölgeler arasında destek farklılıklarını gösteren örnek uygulama tablosu	34
Tablo 2.1	: Hedef bölgenin demografik yapısı	36
Tablo 2.2	: Hedef bölgenin sosyo-ekonomik gelişmişlik sıralaması	38
Tablo 2.3	: 6. Bölgede yapılacak yatırımlara sağlanan destek oran ve süreleri özet tablosu	45
Tablo 2.4	: Şanlıurfa’da küçük sanayi sitelerinin yapısal durumu.....	54
Tablo 2.5	: Şanlıurfa sanayisinin sektörel dağılımı ve değişimi	56
Tablo 2.5	: Şanlıurfa sanayisinin sektörel dağılımı ve değişimi.....	57
Tablo 2.6	: Şanlıurfa’daki yatırım teşvik belgelerinin Türkiye ve 6. bölgeyle karşılaştırılması.....	62
Tablo 2.7	: Türkiye geneli yatırım teşvik belgeleri temel istatistikleri	64
Tablo 2.8	: Yatırım teşvik belgelerinin bölgelere göre dağılımı.....	65
Tablo 2.9	: Yatırım teşvik belgelerinin yatırım cinslerine göre karşılaştırmalı dağılımı.....	67
Tablo 2.10	: Şanlıurfa, 6. bölge ve Türkiye’de yatırımların sermaye türüne göre dağılımı.....	70
Tablo 2.11	: Türkiye’de yatırım teşvik belgelerinin destek unsurlarına göre dağılımı.....	71
Tablo 2.12	: 6. Bölge için düzenlenen yatırım teşvik belgelerinin illere göre dağılımı.....	74
Tablo 3.1	: Araştırmanın evrenine ait bilgiler ve oranlar.....	80
Tablo 4.1	: Araştırmaya katılanların sosyo-demografik özellikleri.....	86
Tablo 4.2	: Araştırmaya katılan işletmelerin bulunduğu yerler.....	90
Tablo 4.3	: Araştırmaya katılan işletmelerin kaç yıldır faaliyette olduklarını gösteren tablo.....	90
Tablo 4.4	: Araştırmaya katılan işletmelerin faaliyet gösterdikleri sektörler.....	91
Tablo 4.5	: Araştırmaya katılan işletmelerin ana merkezleri, sermaye ve kuruluş yapıları.....	94
Tablo 4.6	: Araştırmaya katılan işletmelerin yıllık ortalama istihdam sayıları.....	96

Tablo 4.7 :	Araştırmaya katılan işletmelerin yatırım teşvik belgeleri hakkında verdiği cevaplar.....	97
Tablo 4.8 :	Yeni teşvik sisteminde teşvik edilmeyen yatırımlar ve şartlı teşvik edilen yatırımların sektörlerini doğru buluyor musunuz sorusunun cevapları.	98
Tablo 4.9 :	Yeni teşvik sisteminde teşvik edilmeyen yatırımlar ve şartlı teşvik edilen yatırımların sektörlerini doğru buluyor musunuz sorusuna verilen cevapların işletmelere göre dağılımı.	99
Tablo 4.10 :	Araştırmaya katılan işletmelerin 6. bölge temel destek unsurlarından faydalanma oranları.	100
Tablo 4.11 :	Araştırmaya katılan 0-2 ve 3-5 yılları arasında faaliyette bulunan işletmelerin 6. bölge temel destek unsurlarından faydalanmalarına göre değerlendirilmesi.	101
Tablo 4.12 :	Araştırmaya katılan işletmelerin yeni teşvik sisteminin 6. bölge illeri için yeterli midir sorusuna verdiği cevaplar.....	103
Tablo 4.13 :	Araştırmaya katılan işletmelerin yeni teşvik sisteminde bölge ayrımı doğru mu sorusuna verdiği cevaplar.	104
Tablo 4.14 :	Araştırmaya katılan işletmelerin 6. bölge dışında yatırımının bulunduğu bölgeler.	105
Tablo 4.15 :	Araştırmaya katılan işletmelerin 01 Ocak 2012'den sonra AR-GE harcamaları.	106
Tablo 4.16 :	Yatırım kararlarında kentsel yaşam etkisinin değerlendirilmesi.	108
Tablo 4.17 :	Şanlıurfa'da yatırım yapma kararını etkileyen faktörlerin değerlendirilmesi.	110
Tablo 4.18 :	Şanlıurfa'daki işletme sahiplerinin mevcut işlerini sürdürmek ve geliştirmek için iş yaptıkları sektöre göre yaptıkları değerlendirme sonuçları.	112
Tablo 4.19 :	İşletme sahiplerine göre 6. bölgenin kalkınmasında öncelikli olması gereken temalar.	116
Tablo 4.20 :	Mevcut yatırım teşvik sisteminin yeterliliğine ilişkin binomial test sonucu.	118
Tablo 4.21 :	Mevcut yatırım teşvik sisteminin yeterliliğinin ana merkezi şanlıurfa olan ve olmayan işletmeler açısından değerlendirilmesine ilişkin Mann-Whitney U testi sonucu.	119
Tablo 4.22 :	Mevcut yatırım teşvik sisteminin yeterliliği teşvik belgesi olan ve olmayan işletmeler açısından farklılığının değerlendirildiği Mann-Whitney U testi sonucu.	120
Tablo 4.23 :	Mevcut yatırım teşvik sisteminde 6. bölge için bölge ayrımı değerlendirmesine ilişkin binomial testi sonucu.	121
Tablo 4.24 :	6. bölge temel bölgesel destek unsurları içerisinde işletme olarak en fazla hangi desteğin faydasını görmektesiniz sorusuna ilişkin puanlar.	122
Tablo 4.25 :	Teşvik edilmeyen yatırımlar ve şartlı teşvik edilen yatırımların değerlendirildiği binomial testi sonucu.	123
Tablo 4.26 :	Hammadde ve Dağıtım Kanallarına Yakınlık Kriteri Kruskal Wallis Testi Sonucu.....	125
Tablo 4.27 :	İstihdam ve pazar olanakları kriteri Mann-Whitney U testi sonucu.	126
Tablo 4.28 :	Alt yapı yeterliliği kriteri Kruskal Wallis testi sonucu.....	127

Tablo 4.29 : Ulaşım ve haberleşme yeterliliği kriteri Kruskal Wallis testi sonucu.....	128
Tablo 4.30 : Destekleyici hizmet sektörünün varlığı kriteri Mann-Whitney U testi sonucu.	128

ŞEKİL LİSTESİ

Şekil 2.1	: Hedef bölgede bulunan iller haritası.....	40
Şekil 2.2	: Şanlıurfa OSB ve KSS genel görünüm haritası.....	52
Şekil 2.3	: Şanlıurfa'nın 2004-2013 dönemi kamu yatırımlarının sektörel dağılımı.....	59
Şekil 4.1	: Katılımcıların cinsiyetleri.....	87
Şekil 4.2	: Katılımcıların medeni durumları.....	88
Şekil 4.3	: Katılımcıların eğitim durumları.....	89
Şekil 4.4	: İl merkezinde bulunan işletmelerin sektörel dağılımı.....	92
Şekil 4.5	: İlçelerde bulunan işletmelerin sektörel dağılımı.....	93

KISALTMALAR

AB	: Avrupa Birliği
ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
AR-GE	: Araştırma-Geliştirme
DAB	: Doğu Anadolu Bölgesi
GAB	: Güneydoğu Anadolu Bölgesi
GAP	: Güneydoğu Anadolu Projesi
Gen.Art.Ort.	: Genel Aritmetik Ortalama
GZFT	: Güçlü, Zayıf, Fırsat ve Tehdit
İKİS	: İl Koordinasyon ve İzleme Sistemi Projesi
KDV	: Katma Değer Vergisi
KMO	: Kaiser-Meyer-Olkin Testi
KOBİ	: Küçük ve Orta Boy İşletme
KSS	: Küçük Sanayi Sitesi
OSB	: Organize Sanayi Bölgesi
SAC	: Suriye Arap Cumhuriyeti
SEGE-2011	: İllerin ve Bölgelerin Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Sıralaması Araştırması
SPSS	: Statistical Package for the Social Sciences 15.0
ŞSYYP	: Şanlıurfa Sanayisinin Yeniden Yapılandırılması Projesi
TL	: Türk Lirası
TDİBOSB	: Tarıma Dayalı İhtisas Besi Organize Sanayi Bölgesi
UNDP	: Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı
Mevcut Yatırım Teşvik Sistemi	: 2012/3305 sayılı Yatırımlarda Devlet Yardımları Hakkındaki Karar
YTB	: Yatırım Teşvik Belgesi

ÖZET

TEŞVİK KARARLARININ 6. BÖLGE YATIRIMLARINA ETKİSİ ve ŞANLIURFA ÖRNEĞİ

SOFUOĞLU, Ferudun Cemal

Yüksek Lisans, İşletme Anabilim Dalı

Tez Danışmanı: Yrd. Doç. Dr. Erdal DURSUN

Mayıs 2016, 157 sayfa

Bu çalışmanın amacı; 2012/3305 sayılı Yatırımlarda Devlet Yardımı Hakkındaki Karar (mevcut yatırım teşvik sistemi)'in, Türkiye'de ve 6. Bölge illerindeki uygulama sonuçlarını değerlendirmek, mevcut yatırım teşvik sisteminin kısa dönem etkilerini ortaya çıkarmak ve Şanlıurfa'da yatırım kararı alan işletmelerin yatırım kriterleriyle destek unsurlarından ne ölçüde yararlandıklarını tespit etmektir.

Nitel ve nicel araştırma yöntemleri birlikte kullanılarak yapılan çalışma beş bölümden oluşmaktadır. İlk bölümde yatırım ve teşvik kavramının kavramsal ve teorik çerçevesi açıklanmıştır.

İkinci bölümde hedef bölgenin yatırım teşvikleri açısından değerlendirilmesi yapılarak, uygulama ilinin sanayi altyapısı ve yatırım ortamı üzerine değerlendirmeler yapılmıştır. Türkiye, hedef bölge ve uygulama ilinin kısa dönemde yatırım teşviklerinden ne ölçüde faydalandıkları istatistiksel olarak karşılaştırmalı analiz edilmiştir.

Üçüncü bölümde araştırmanın planı ve yöntemleri verilmiştir. Dördüncü bölümde bulgular saptanmıştır. Uygulanmış olan anketten elde edilen verilerin analizlerinde SPSS istatistik programından yararlanılarak mevcut yatırım teşvik sisteminin etkinliği değerlendirilmiştir.

Beşinci bölümde ise çalışmanın tümü üzerinde bir değerlendirme yapılarak öneriler ortaya konulmuştur. Yatırım teşvik kararlarının 6. Bölgede yatırım

yapmak isteyen işletmelerin yatırım kararları üzerinde etkili olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Yatırım Teşvikleri, Teşviklerde 6. Bölge, Yatırım Teşvik Belgesi, şanlıurfa.

ABSTRACT

THE IMPACT OF INCENTIVE DECISIONS TO REGION 6 INVESTMENTS AND SANLIURFA EXAMPLE

SOFUOĞLU, Ferudun Cemal

Master, Department of Management

Thesis Supervisor: Assist. Professor Erdal DURSUN

May 2016, 157 pages

The purpose of this study is to evaluate the impact of the "Decree No. 2012/3305 on State Incentives in Investments" (current investment incentive system) on Turkey and Region 6 provinces, to reveal the short-term impacts of current investment incentive system and to determine to what degree the enterprises on the verge of investing in Şanlıurfa could take advantage of the investment criteria and the support factors.

The study which was conducted by means of both qualitative and quantitative research methods has five chapters. In the first chapter, conceptual and theoretical frame of investment and incentive was explained.

In the second chapter, by evaluating the target region in terms of investment incentives, the industrial infrastructure and investment environment of the sample city was assessed. It was statistically and comparatively analysed to what degree Turkey, the target region and the sample city could benefit from the investment incentives in the short term.

In the third chapter, the plan and methods of the study was presented. In the fourth chapter the findings were identified. The efficiency of the current investment incentive system was evaluated by utilizing SPSS statistics program in the analysis of data obtained from the survey applied.

In the fifth chapter, suggestions were offered after a general evaluation on the study. It was found out that the investment incentive decree had an impact on

the investment decisions of the enterprises which were willing to invest in Region 6.

Key words: Investment Incentives, Region 6 in Incentives, Investment Incentive Certificate, Şanlıurfa.

GİRİŞ

20. yüzyılın sonunda ortaya çıkan küresel rekabet, dünyada etkisini her zamankinden daha güçlü hissettirmektedir. Bu rekabet ortamı, devletlerin yanı sıra, bölgesel ve yerel birimleri de birer ekonomik aktör durumuna getirmiştir.

Türkiye’de yerel ve bölgesel potansiyeli harekete geçirmek üzere değişik zamanlarda yatırım teşvik sistemleri uygulamaya geçirilmiştir. Son olarak 2012 Haziran ayında uygulamaya konulan mevcut yatırım teşvik sisteminde bölgesel, genel, büyük ölçekli ve stratejik yatırımların teşvikinden oluşan dört temel bileşen vardır. Bu bileşenlerden stratejik yatırımlar ilk defa yatırım teşvik sisteme entegre edilmiştir. Diğer bileşenlerin ise destek yoğunlukları ve asgari yatırım tutarları değiştirilerek uygulaması sürdürülmüştür.

Mevcut yatırım teşvik sisteminin bileşenleri altında katma değer vergisi (KDV) istisnası, gümrük vergisi muafiyeti, vergi indirimi, sigorta primi işveren hissesi desteği, sigorta primi işçi hissesi desteği, gelir vergisi stopajı, faiz indirimi, yatırım yeri tahsis ve KDV iadesi destek unsurları bulunmaktadır. Bu destek unsurlarından altısı bir önceki yatırım teşvik sisteminde de bulunmaktadır. Ancak gelir vergisi stopajı desteği ile sigorta primi işçi hissesi desteği sadece 6. Bölgede yapılacak yatırımlar için sisteme yeni entegre edilmiştir. Ayrıca stratejik yatırımların teşvikinde KDV iadesi desteği mevcut sistemin yeniliklerindedir.

Mevcut yatırım teşvik sistemiyle Türkiye, bilinen coğrafi bölge kavramının dışında altı yatırım teşvik bölgesi ve il ölçekli destek sistemine geçmiştir. Yapılan düzenleme ile aynı coğrafi bölge içerisinde bulunan illerin farklı bölge destek unsurlarından faydalanmaları sağlanmıştır. 6. Bölge, mevcut yatırım teşvik sisteminde en avantajlı bölgedir. Bu bölgede tüm yatırım konuları (teşvik edilmeyenler ve teşviki belirli şartlara bağlı yatırım konuları hariç) bölgesel yatırım teşvik uygulamaları kapsamında değerlendirilmektedir.

Önceki teşvik uygulamalarında olduğu gibi mevcut yatırım teşvik sistemi de Türkiye’nin az gelişmiş bölgeleriyle, gelişmiş bölgeleri arasındaki farkı ortadan

kaldırmayı hedeflemektedir. Ayrıca mevcut yatırım teşvik sistemi, yatırım, üretim, istihdam ve ihracat hedeflerini kapsayan destek mantığı ile hazırlanarak bütüncül bir yapı oluşturulması, sanayinin çok yönlü desteklenmesi, reel sektöre güven ve hız getirerek, kurumsal bir eşgüdüm sağlamıştır. Türkiye'nin sürdürülebilir büyüme modeliyle kısa, orta ve uzun dönem hedeflerine ulaşmasında yatırımlarda devlet yardımı hakkındaki kararlar önemli bir adımdır.

Anlatılan çerçevede bu tez araştırmasının temel amacı, Türkiye'deki yatırım teşvik sistemi uygulamalarının Şanlıurfa ili özelinde bölgesel kalkınmaya ve ekonomik gelişmeye etkisini tespit etmektir. Ayrıca araştırmanın mevcut yatırım teşvik sisteminin, Türkiye'de ve 6. Bölge illerindeki uygulama sonuçlarını değerlendirmek, mevcut yatırım teşvik sisteminin kısa dönem etkilerini ortaya çıkarmak ve Şanlıurfa'da yatırım kararı alan işletmelerin yatırım kriterleriyle destek unsurlarından ne ölçüde yararlandıklarını tespit etmek şeklinde alt hedefleri de bulunmaktadır.

Bu temel amaç ve alt hedefler doğrultusunda yapılan araştırma, aşağıda özetlenen beş bölümden oluşmaktadır:

Birinci bölümde yatırım ve teşvik kavramlarının kavramsal çerçevesi hakkında bilgi sunulmuştur. Türkiye'de uygulamaya geçirilen yatırım teşvik uygulamaları hakkında bilgi verilerek, mevcut yatırım teşvik sisteminin esasları açıklanmıştır.

İkinci bölümde, hedef bölge olarak belirlenen 6. Bölgede uygulanan temel destek unsurları değerlendirilmiştir. Mevcut yatırım teşvik sisteminin ilk on yedi aylık dönemiyle, 2009/15199 sayılı Yatırımlarda Devlet Yardımları Hakkındaki Kararın aynı dönemi yatırım teşvik belgesi (YTB), sabit yatırım tutarı ve istihdam başlıklar atında Türkiye, hedef bölge ve uygulama ili ölçeğinde istatistiksel olarak karşılaştırılarak yorumlanmıştır. 6. Bölgede bulunan illerde her iki dönemde alınan YTB, yapılan sabit yatırım tutarı ve istihdamı karşılaştırılmıştır. Ayrıca saha araştırmasının yapıldığı uygulama ili olan Şanlıurfa'nın sanayi altyapısı hakkında bilgi verilerek, mevcut yatırım teşvik sisteminin Şanlıurfa ekonomisine yaptığı etki değerlendirilmiştir.

Üçüncü bölümde, araştırmanın planına, amacına, önemine ve yöntemlerine değinilmiştir. Dördüncü bölümde uygulanmış olan anketten elde edilen veriler değerlendirilmiştir. Araştırma, Şanlıurfa genelinde 925 işletmeyle yüz yüze, e-posta ve posta yoluyla gerçekleştirilmiştir. Araştırmada 24 sorudan oluşan anket formu

kullanılmıştır. 243 geçerli anket elde edilmiştir. Araştırmada elde edilen verilerin analizinde Statistical Package for the Social Sciences 15.0 (SPSS) istatistik programından yararlanılmış ve mevcut yatırım teşvik sisteminin etkinliği değerlendirilmiştir.

Böylece araştırma kapsamında nitel ve nicel araştırma yöntemleri birlikte kullanılarak, Türkiye'deki yatırım teşvik sistemi uygulamalarının Şanlıurfa ili özelinde bölgesel kalkınmaya ve ekonomik gelişmeye etkisini açıklar nitelikte sonuçlara ulaşılmaya çalışılmıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM

YATIRIMLARDA DEVLET YARDIMI

1.1 Yatırım ve Teşvik Kavramı

Literatürde yatırım kelimesinin çok farklı tanımlarıyla karşılaşmak mümkündür. Bu tanımlarda ana fikir, belirli bir sermayenin en hızlı ve daha sonraki yıllarda sürdürülebilir şekilde fazla gelir getirmesidir. Yatırım sözcüğünün gerçek bir tanımı bulmak için asıl olan yatırıma hangi açıdan bakıldığına bağlıdır. Çünkü yeni bir işletmeyi kurmak veya kurulu bir işletmenin kapasitesini arttırmak için ayrılacak ekonomik kaynaklar sınırlıdır. Yatırım kavramı, ekonomi ve işletme açısından, müteşebbis açısından, finansal açıdan, halkın bakışına göre veya bireysel olarak incelenebilmektedir.

Ekonomi terimi olarak incelendiğinde yatırım; Parayı, gelir getirici, taşınır veya taşınmaz bir mala yatırma, mevduat, Milli ekonominin veya bir ticaret kuruluşunun üretim ve hizmet gücünü artırıcı nitelikte olan aktif değerlerine yapılan yeni eklemeler şeklinde tanımlanabilmektedir.

Ekonomi biliminde makro açıdan yatırım; “sabit sermaye ve stok yatırımları, net yatırım, yenileme ve idame yatırımları ve bağımsız ve uyarılmış yatırımlar” şeklinde sınıflandırılabilir (Usta, 2013:11). Bu sınıflandırmaya göre; bir ekonomide sürdürülebilir büyüme hedefine ulaşmak için ihtiyaç olan mal ve hizmet üretimi, kıt kaynakları kullanarak gelecek dönemlerde arttırılması gerekmektedir. Buna paralel olarak yeni yatırımların yapılması, işletmelerin geliştirilmesi, kapasite kullanımlarının arttırılması, hammadde, yarı ve tam mamul stokların varlığının geliştirilmesi, ülke içinde ekonomik açıdan gelişimi istenilen düzeyde olmayan bir bölgenin veya bölge içindeki bir yerleşim biriminin kalkındırılması için devlet tarafından çeşitli yatırımların yapılması veya teşvik düzenlemeleriyle yatırımların bu kaynakları kullanarak gelecek dönemlerde arttırılması gerekmektedir. Buna paralel

olarak yeni yatırımların yapılması, işletmelerin geliştirilmesi, kapasite kullanımlarının artırılması, hammadde, yarı ve tam mamul stokların varlığının geliştirilmesi, ülke içinde ekonomik açıdan gelişimi istenilen düzeyde olmayan bir bölgenin veya bölge içindeki bir yerleşim biriminin kalkındırılması için devlet tarafından çeşitli yatırımların yapılması veya teşvik düzenlemeleriyle yatırımların bu bölgelere yönlendirilmesi devamlı ve düzenli bir üretim yapılarak sermayenin korunması ve gelecek kuşaklara aktarılması gerekmektedir. Bu açıdan yatırım, üretimi sağlayan sermayenin artırılmasına yönelik harcamaların toplamıdır.

İşletmeler ortaya çıkan ihtiyaçları karşılamak üzere, üretim faktörlerini bir araya getirerek mal veya hizmet üreten, ürettiği mal ve hizmeti pazarlayarak bundan kar elde etmeyi amaçlayan kuruluşlardır. İşletmeler bu amaçlarını gerçekleştirmek için çeşitli yatırım araçları kullanmaktadır. İşletme biliminde yatırım; işletmenin kuruluş amacı doğrultusunda faaliyetlerini sürdürmek, rekabet ortamında gücünü korumak, işletmenin varlık sebebini ve faaliyet araçlarını temin için yapılan harcamalardır.

İşletme biliminde yatırım kavramı, “fon oluşturma ve kullanma şeklinde tanımlanmaktadır. İşletmeye göre yatırım kavramı, işletme bilânçosunun aktifinde yer alan varlıkların toplamı veya paranın farklı üretim unsurlarına dönüşmesidir” (Aydın, 2010:4).

Halk dilinde yatırım kavramı; “ekonomik değerlerin kâr amacı ile bir işe tahsis edilmesi, kapitalin korunması veya gelir elde edilmesi amacıyla bir değer ya da mülkiyet hakkının elde edilmesidir” (Aydın, 2010:4). Paranın korunarak gelir elde edilmesi ve bir mülkiyetin haklarının elde edilerek değerlendirilmesidir. Bir başka ifadeyle sermayeyi temsil eden herhangi bir değeri satın almaktır. Halk dilinde yatırım kavramı, ekonomik ve işletmeler açısından anlaşılan yatırım kavramının dışındaki bazı değerleri de içerisine almaktadır.

Genel olarak Yatırımlarda Devlet Yardımı Hakkındaki Kararlar ise işletmeler ve halk arasında teşvik olarak adlandırılmaktadır. Günümüzde teşvik kavramıyla hayatın pek çok alanında farklı anlamlarla karşılaşılmaktadır. Teşvik başta spor müsabakaları olmak üzere zaman zaman illegal uygulamalara konu olabilmektedir. Teşvik, kelime olarak isteklendirme, özendirme, iktisat terimleri sözlüğüne göre “belirli bir iktisadi veya sosyal amaca ulaşabilmek için maddi destek ve hukuki

kolaylıklar biçiminde verilen ödül” anlamına gelmektedir (Türk Dil Kurumu Sözlüğü. Erişim Tarihi: 05 Eylül 2013, www.tdk.gov.tr).

Şevklendirmek ve cesaret vermek anlamlarını da taşıyan teşvik, “belirli ekonomik faaliyetlerin diğerlerine oranla daha fazla ve daha hızlı gelişmesini sağlamak amacı ile kamu tarafından çeşitli yöntemlerle verilen maddi ve/veya gayri maddi destek, yardım ve özendirmeler” olarak tanımlanmıştır (İncekara, 1995:9).

Teşvik, ülkelerin kalkınma stratejilerine ve mevcut sosyo, ekonomik ve toplumsal yapılarına bağlı olarak belirli aktivitelerin yapılmasına veya yapılmamasına özendirmek amacıyla kamu tarafından sağlanan nakdi veya gayri nakdi destekler paketi olarak tanımlanabilir (Ankara Ticaret Odası Türkiye’de Uygulanan Teşvik Politikaları, 2000:7). Bu açıdan bakıldığında yatırım teşvikleri ülkemizde, toplam yatırım hacminin artırılarak üretimin ve istihdamın artırılması, sektörel gelişimin sağlanması, ülke içerisinde kalkınmada geri kalmış bölgelerin geliştirilmesi, rekabet gücünün artırılması, teknoloji transfer vb. amaçlarla sıkça kullanılmaktadır.

Teşvik politikaları denince, özel sektörü yatırım, üretim ve hizmet dallarıyla bölgelere yönelten ve kanunla düzenlenen özendirici, itici ve caydırıcı kural araçlarının tamamı anlaşılmalıdır. Teşviklerin ana amacı; yatırımların maliyetlerini düşürmek, finansman ihtiyacını hafifletmek, kolaylıklar sağlamak ve karlılığı artırmak, özel sektör yatırımlarını belirli sektörlerle ve yörelere kaydırmaktır (Çamur, 1991:340).

Yatırımları teşvik edici vergi politikaları ise belirli bir kazanç veya iradın vergiden istisna edilmesi veya işletmelerin vergilerinin çeşitli yollarla ertelenmesi olarak tanımlanabilir (Bildirici, 1989:10).

Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği Örgütü tarafından yatırım teşvikleri, bir yatırımın maliyetini veya potansiyel karını etkileyerek veya yatırımla ilgili risklerini değiştirerek yatırımın büyüklüğünü, bölgesini ve sektörünü etkilemek için hazırlanan hükümet önlemleri olarak tanımlanmaktadır (Duran, 2003:6).

Uygulamada “teşvik kavramı yerine sübvansiyon, devlet yardımı, iktisadi gayeli mali yardım, üreticiye yapılan transfer harcamaları, primler, destekler, uygun koşullu kredi gibi kavramlar da kullanılmaktadır” (Pekin, 1973:20). Dünya Ticaret Örgütü’nün hazırladığı uluslararası anlaşmalarda teşvik kavramı yerine sübvansiyon kelimesinin kullanılması bu duruma örnektir (Karabıçak, 2013:265).

Teşvikler, ülkelerin genel ekonomi politikasının en önemli uygulama araçlarından birisidir. Gelişmiş veya gelişmekte olan ülkeler, uluslararası piyasada ve rekabet ortamında kazandıkları avantajlarını korumak, refah düzeylerini yükseltmek amacıyla kaynaklarını ve ekonomik birimlerini belirli davranışlara yönlendirme amaçlı olarak kullanmaktadırlar.

Bütün bu tanım ve açıklamalardan da anlaşıldığı üzere yatırımlara devlet yardımı yapılması, serbest piyasa ekonomisinde, devletin ekonomiye yön vermede ve müdahalede kullandığı etkili araçlardan birisidir. Kaynakların verimli şekilde kullanılarak, üretim, verimlilik ve istihdamın artırılması, ülkenin gelişmiş bölgelerine göre geri kalmış kesimlerinde yatırımcılara uygun yatırım olanakları sunularak önemli avantajlar sağlanması, kümelenme ve karlılığı artırma yatırım teşvik uygulamalarının araçlarındandır.

1.1.1 Yatırım Teşvik Belgesi ve Teşvik Belgesine Başvuru

YTB, yatırımın karakteristik değerlerini ihtiva eden, yatırımın belirlenen asgari şartlara uygun olarak gerçekleştirilmesi halinde üzerinde kayıtlı destek unsurlarından istifade imkanı sağlayan, Karar'ın (mevcut yatırım teşvik sistemi) amaçları doğrultusunda gerçekleştirilecek yatırımlar için düzenlenen bir belgedir (Ekonomi Bakanlığı. Erişim Tarihi: 28 Ekim 2013, www.tesvik.gov.tr).

Türkiye'de yatırım teşvik programı kapsamındaki uygulamalarla sağlanan desteklerden, her bir uygulamanın gerektirdiği koşulları sağlamak kaydıyla, gerçek kişiler, adi ortaklıklar, sermaye şirketleri, kooperatifler, birlikler, iş ortaklıkları, kamu kurum ve kuruluşları (genel ve özel bütçeli kurum ve kuruluşlar, İl Özel İdareleri, Belediyeler ve Kamu İktisadi Teşebbüsleri ile bunların sermaye bileşimindeki hisse oranları %50'yi geçen kurum ve kuruluşlar), kamu kuruluşu niteliğindeki meslek kuruluşları, dernekler, vakıflar, yabancı şirketlerin Türkiye'deki şubeleri faydalanabilmektedir (Resmi Gazete, (2012:28329)).

4875 sayılı Doğrudan Yabancı Yatırımlar Kanununa göre yabancı ülkelerin vatandaşlığına sahip olan gerçek kişiler ve/veya yabancı ülkelerin kanunlarına göre kurulmuş (şirketler gibi) tüzel kişiler tarafından Türkiye'de kurulan şirketler, Türk şirketi statüsünde oldukları için Yatırım Teşvik Programı kapsamındaki desteklerden yerli yatırımcılarla eşit koşullarda faydalanma hakkına sahiptir... Türkiye'de yatırım yapmak isteyen yabancı bir gerçek kişi Türkiye'de kuracağı anonim veya limited

şirketle; yurtdışında kurulmuş bir yabancı şirket ise yine Türkiye’de kuracağı anonim veya limited şirketle ya da şubeyle Yatırım Teşvik Programından faydalanmak üzere başvuruda bulunabilir (Ekonomi Bakanlığı, Türkiye’de Yatırım Teşvikleri Yatırımcı Rehberi, 2013:52).

Teşviklerden faydalanmak isteyen yatırımcılar, genel yatırım teşvik uygulamaları kapsamında yer alan, sabit yatırım tutarı 10 milyon Türk Lirası (TL)’ni aşmayan ve yeni yatırım teşvik sisteminin uygulamasına ilişkin 20 Haziran 2012 tarih ve 28329 sayılı Resmi Gazetede yayınlanan 2012/1 sayılı Tebliğde belirtilen genel yatırım teşvik uygulamaları kapsamındaki yatırımları için yatırımın yapılacağı yerdeki Kalkınma Ajansları ve oniki Sanayi Odasına başvurulabilmektedir. Burada belirtilenler dışında kalan diğer tüm teşvik belgeleri (10 milyon TL üstü) genel yatırım teşvik belgeleri, araştırma ve geliştirme (AR-GE), çevre, bölgesel, büyük ölçekli, stratejik yatırımlar teşvik belgeleri başvuruları Ekonomi Bakanlığı Teşvik Uygulama ve Yabancı Sermaye Genel Müdürlüğüne şahsen veya posta yoluyla yapılmaktadır. Kuruluş sürecini tamamlanmamış tüzel kişiler adına yapılacak YTB müracaatları değerlendirilmeye alınmamaktadır.

1.1.2 Yatırım Teşvik Belgesinin İşletmeler Açısından Önemi

YTB, kalkınma planları ve yıllık programlarda öngörülen hedefler doğrultusunda tasarrufların katma değeri yüksek yatırımlara yönlendirilmesi, üretim ve istihdamın artırılması, uluslararası rekabet gücünü artıracak stratejik yatırımların özendirilmesi, uluslararası doğrudan yatırımların artırılması, bölgesel gelişmişlik farklılıklarının azaltılması, kümelenme ve çevre korumaya yönelik yatırımlar ile araştırma ve geliştirme faaliyetlerinin desteklenmesi için asgari yatırım şartlarını taşıyan yatırım işletmelerinin devlet tarafından desteklenmesi amacıyla verilen bir belgedir.

Bir işletmenin YTB alması, o işletmeye devlet tarafından hibe, kredi veya nakit verilmesi anlamı taşımamaktadır. YTB, işletmenin yatırımına devlet tarafından verilecek katkının ve yatırımla ilgili diğer hususların kaydedildiği belgedir (Ek G). İşletme, faaliyetlerine binaen ilerleyen aylarda çeşitli başlıklar altında tahakkuk edecek başta sigorta ve vergi ödemeleri olmak üzere kasasından çıkacak nakit para akışını önleyecek tedbirleri YTB sayesinde alacaktır.

1.1.3 Devlet Yatırımları ve İzlenirliği

Devlet sahip olduğu bütçe imkanları ölçüsünde, devlet imkanlarıyla yapılmasına ihtiyaç duyduğu her türlü yatırım çalışmasını yürütmektedir. Devlet yapacağı yatırımı yürürlükteki kalkınma planında, orta vadeli programında, bölge planlarında ve cari yılı programında öngörülen hedefler doğrultusunda hazırlamaktadır.

Türkiye’de 2013 yılında, 2007-2013 yılını kapsayan dokuzuncu kalkınma planı, 2013-2015 orta vadeli program ve 2013 yılı yatırım programı yürürlükte dir. Türkiye’de genel olarak kalkınma planları beşer yıllık dönemler halinde hazırlanırken, dokuzuncu kalkınma planı yedi yıllık bir dönem (2007-2013) için hazırlanmıştır. Orta vadeli programlar ise iki veya üçer yıllık hazırlanmakta, zaman zaman bu programlar yaşanan ekonomik krizler ve belirlenen yeni hedefler doğrultusunda revize edilmektedir. Örneğin; 2012 yılı yatırım programının 2012-2014 orta vadeli program doğrultusunda hazırlandığı belirtilmesine rağmen (Resmi Gazete, 2012:28173 Mükerrer), 2013 yılında bu programa bağlı kalınmayarak yeni bir orta vadeli programla 2013 yılı yatırım programına yön verilmiştir (Resmi Gazete, 2013:28436 Mükerrer).

2013 yılı yatırım programında; genel ve özel bütçe kapsamındaki kamu idareleri, düzenleyici ve denetleyici kurumlar, kamu payı %50’nin üzerindeki İktisadi Devlet Teşekkülleri ve Kamu İktisadi Kuruluşları ile bunların bağlı ortaklıkları, özelleştirme kapsamına alınan kuruluşlar, sosyal güvenlik kurumları, döner sermayeli kuruluşlar, İller Bankası, dış proje kredisi kullanan Büyükşehir Belediyeleri ve diğer Belediyeler tarafından gerçekleştirilecek yatırım projeleri sektörel olarak düzenlenmiştir (Resmi Gazete, 2013:28526 Mükerrer).

Yatırım projeleri; etüt proje işleri, devam eden projeler ve yeni projeler olarak tasnif edilmiştir. Her proje için, proje numarası, adı, yeri, karakteristiği, başlama ve bitiş tarihi, proje tutarı, bir önceki yılsonuna kadar tahmini harcama miktarı ve cari yılı ödeneği ayrı ayrı gösterilmiştir. Ayrıca cari yılı yatırım programında ülke genelinde yürütülen ulusal ve uluslararası ölçekteki bazı projelerin kısa adları belirtilerek, Avrupa Birliği (AB) fonlarından desteklenecek projelere de yer verilmiştir (Resmi Gazete, 2013:28526 Mükerrer).

Köylerin altyapısının desteklenmesi projesi kapsamında köylerin altyapı ihtiyaçları için İl Özel İdareleri ve/veya Köylere Hizmet Götürme Birliklerine

kullanılmak üzere ve su, kanalizasyon ve altyapı projesi kapsamında belediyelerin içme suyu ve atık su projelerini gerçekleştirmek üzere Maliye Bakanlığı bütçesinden, yatırım programı dışında ödenek tahsis edilmiştir. Bu ödenekler Bütçe Kanunu esasları ve Yüksek Planlama Kurulu kararları doğrultusunda kullanılmaktadır (Resmi Gazete, 2013:28526 Mükerrer).

Sosyal ve iktisadi kurumlar gündelik hayatı sağlam bir yapıya kavuşturarak belirsizlikleri azaltırlar. Belirsizliklerin azalması ülkeleri güçlü ve güvenilir kılmaktadır. İyi bir kurumsal yapı, hangi kuruluşların ortaya çıkacağını ve nasıl gelişeceğini derinden etkiler. Güçlü kurum ve kuruluşlar eğitilmiş ve belli alanlarda uzmanlaşmış insan gücüne dayanırlar. Tüm bunların sağlanmasında devlete önemli görevler düşmektedir. Devlet, çeşitli tür ve büyüklükte teşvikleri sunarak bu görevi en iyi şekilde yerine getirmeye çalışmalıdır (Ünsal, 2007: 286,291).

Türkiye’de Devlet Yatırım Programı üçer aylık dönemler halinde izlenmektedir. Seksen bir ilde ayrı ayrı İl Koordinasyon Kurulu adı altında gerçekleştirilen toplantılarda, Valilikler illerindeki yatırımların son durumunu, il içinde veya Bakanlıklarla koordine edilmesi gereken hususları kararlaştırmaktadır. İlin sosyo-ekonomik gelişmesine etki edecek yeni yatırım teklifi yapılmasına yönelik kararlar alınmaktadır. 2009 yılı öncesinde İl Koordinasyon Kurulu toplantıları çoğu kez ilin beklentilerini karşılayamamakta veya yeni yatırım teklifi yapılacak sektörlerdeki teklifin merkez teşkilatlarına veya ilgili Bakanlığa ulaşımında bir takım sorunlarla karşılaşılmaktaydı.

Türkiye’de yapılan yatırımların takibini kolaylaştırmak, yatırım yapılması planlanan veya yatırım yapılan yerdeki yerel aktörlerin planlama ve uygulama sürecine katılımını sağlamak, yatırımlarda aksayan yönleri daha etkin bir izleme ve değerlendirme yöntemiyle tespit etmek, merkezle yerelin, paydaş kurum ve kuruluşların koordinasyonunun zamanında sağlanması için 01 Mart 2009 tarihinde İl Koordinasyon ve İzleme Sistemi Projesi (İKİS) uygulamaya konulmuştur. İKİS’in hızlı bir şekilde sisteme entegre edilmesi ve etkin bir şekilde kullanılmasının teşvikinde yatırım programlarının uygulanması için alınan kararlar ve var olan hukuki dayanak etken olmuştur.

İKİS’de uygulamaya geçildiği günden buyana yerel ile merkezin koordinasyonu doğrudan yapılarak, mekansal verilere dayalı analiz kapasitesi ile ulusal planların, bölge planlarının hazırlanmasında, orta vadeli programların ve

stratejilerin belirlenmesinde temel teşkil eden, objektif verilere dayalı, standart bilgiyi yerel kurum ve kuruluşların katkısıyla büyük ölçüde sağlamıştır. Ayrıca İKİS, “bölgesel ihtiyaçların belirlenmesi, analiz edilmesi, izlenmesi, yönetilmesini kolaylaştırılmıştır” (Tübitak-Bilgem İl Koordinasyon ve İzleme Sistemi Mevcut Durum, 2012:16).

İKİS, “Bölgesel gelişmişliği ölçmeyi sağlayan, kalkınma önceliklerine yönelik programların performansını izlemeyi kolaylaştıran verilerin farklı kaynaklardan toplanmasını, dönüştürülmesini, birleştirilerek analiz edilmesini sağlamaktadır” (Tübitak-Bilgem İl Koordinasyon ve İzleme Sistemi Mevcut Durum, 2012:17).

İKİS’le illerdeki kamu yatırımlarından herhangi birinin veya tamamının son durumu yerindeymiş gibi takip edebilmektedir. İKİS’le kıt ve sınırlı olan ulusal kaynakların daha etkin, doğru ve verimli kullanılmasının önü açılmıştır.

1.1.4 Türkiye’de Özel Sektör Yatırımlarının Önemi

Türkiye’de Cumhuriyetin ilanı ile birlikte ekonomide izlenecek politikalar tartışılmaya başlanmıştır. Zira savaştan yeni çıkmış olan bir milletin, üretim, istihdam ve ekonomik vb. olanakları kısıtlıydı. 07 Şubat-04 Mart 1923 tarihleri arasında İzmir’de gerçekleştirilen ve yeni Türkiye’nin ekonomik sorunlarının tartışıldığı Türkiye İktisat Kongresinde (bazı kaynaklarda, İzmir İktisat Kongresi veya I. İktisat Kongresi olarak geçmektedir) alınan ve Misak-ı İktisadi yani “Ekonomi Andı” adıyla anılan kararlarda devletin, özel teşebbüse yardımcı olması, özel teşebbüsün ekonomik gücünü aşan alanlarda faaliyet göstermesi ve iktisadi görüşleri olan bir organ haline gelmesi kararlaştırılmıştır.

Ancak başta ekonomik yetersizlikler olmak üzere yatırımcıya yön verecek özellikle teşvikler ve uygun yatırım ortamının oluşmaması olmak üzere diğer etmenlerin bir araya getirilememesi özel sektör yatırımlarının gecikmesine ve istenilen düzeye gelmesine engel olmuştur. Kalkınma planları ve programlarda devletin yatırımları teşvik edici ve özel sektörü destekleyici uygulamalarından söz edilmiş ise de uzun yıllar ekonomide büyüme misyonunda devlet ağırlığı devam etmiştir.

1982 Anayasasının çalışma ve sözleşme hürriyeti başlıklı 48. maddesinde, herkesin, dilediği alanda çalışma ve sözleşme hürriyetlerine sahip olduğu, özel teşebbüslerin kurulmasının serbest olduğu, devletin, özel teşebbüslerin milli

ekonominin gereklerine ve sosyal amaçlara uygun yürümesini, güvenlik ve kararlılık içinde çalışmasını sağlayacak tedbirleri alacağı güvence altına alınmıştır (Resmi Gazete, 1982:17844).

1923-1980 yılları arasındaki ekonomik bilgi birikimi ve 1980 yılı sonrasında liberal ekonomiye geçişin yönlendirici etkisiyle ülkede özel sektör yatırımlarının ağırlığı görülmeye başlanmış ve ekonominin büyüme odağında özel sektör bulunmuştur.

Devletin ekonomideki yönlendirici etkisi üzerine yapılan bir değerlendirmede, teşvik politikaları şu şekilde özetlenmiştir. ...Bugün için devletler, bir yandan kalkınma planları ile uzun vadeli olarak sermaye birikim sürecine doğrudan veya dolaylı olarak katkıda bulunmaya çalışırken; bir yandan da devletin yönlendiricilik fonksiyonu gereği, özel sektöre de belirli hedefler koymakta ve bu hedeflerin gerçekleşebilmesi için birtakım kaynak transferleri, kurumsal ve hukuki imkânlar sağlamaktadır. İşte devletin ekonomi içerisindeki payının artırılması yerine, yine kamusal imkânların kullanılarak özel sektörün ekonomi içerisindeki payının artırılması için başvurulmuş çözüm; teşvik politikalarıdır (Dürüs, 2005:1).

Türkiye’de özel sektör yatırımları en uygun koşullarda, en kısa zamanda ve en yüksek karı uzun süre elde etmek üzere yapılan yatırımlardır. Kar sağlama amacına yönelik yatırımlarda, girişimci yatırım yaparken öncelikle yatırım yapabileceği alanlar arasında en yüksek kar geliri sağlayacak alanı araştırır. Kendisine en yüksek kar getiren alanı belirledikten sonra yatırım maliyetleri üstlenerek yatırım kararı alır. Bu nedenle kısa zamanda yatırımların maliyetleri karşılayıp, firmanın büyümesinde gerekli olan kar maksimizasyonuna önem vermektedirler (Özdeş, 2009:7).

1.2 Türkiye Ekonomisinde Yatırım Teşviklerinin Gelişim Süreçleri

Osmanlı Devleti, II. Balkan Savaşından sonra sanayisini teşvik etmek amacıyla 14 Aralık 1913 tarihinde Teşvik-i Sanayi Kanunu Muvakkatını yayınlamıştır. Ancak II. Balkan Savaşının yeni bitmesi, bir yıl sonra 1914 yılında I. Dünya Savaşının başlaması, Osmanlı Devletinin bu savaşa girmesi, savaşın uzun sürmesi ve yatırım yapılacak güvenli ortamın sağlanamaması nedenleriyle sanayi alanında beklenen yükseliş ve etki gerçekleşmemiştir.

Osmanlı Devletinin dünyadaki sanayi hamlesini zamanında algılayamaması, teknik eğitim ve bilgi eksikliği, ulaşım ve iletişim imkansızlıkları, özel girişimcilik

alışkanlığının olmaması, mülkiyet sorunları vb. nedenlerle Türkiye'ye gelişmiş bir sanayi kültürü mirası bırakılamamıştır.

Buna rağmen Türkiye, Dünya'daki genel ekonomik gelişmelere uygun olarak, ülke içindeki beklentileri de dikkate alarak ekonominin gelişmesi, istihdam oluşturulması, refah seviyesinin yükseltilmesi ve tarihsel süreçte ekonomik anlamda sayabilecek bir dizi nedenlerden dolayı çeşitli gelişme eksenleri adı altında değişik zamanlarda yatırımlarda devlet yardımı kararlarını uygulamaya koymuştur.

1.2.1 1923-1960 Döneminde Gelişmeler

1923 yılında İzmir'de gerçekleştirilen Türkiye İktisat Kongresi ile başlayan bu dönemi, 1925 yılında yapılan vergi reformu, sanayinin teşviki, korunması ve finansmanı başlıkları altında yürürlüğe konulan 1927 yılında Teşvik-i Sanayi Kanunu izlemiştir. Ancak 1929 yılında vergilerin büyük ölçüde arttırılması ve dünyayı sarsan ekonomik buhranın etkileriyle beklenen sonuçlar alınamasa da özel sektör yatırımlarında bazı önemli gelişmeler olmuştur. Cumhuriyetin ilanından sonraki dönemde, “yeni teşebbüsler ilk 5 yılda 342 adetten 1.473 adete çıkmış, sanayi işçi sayısı 17.000'den 62.000'e çıkmıştır” (Mevlana Kalkınma Ajansı Yatırım Teşvik Rehberi, 2013:5).

22 Nisan 1930 günü II. Sanayi Kongresi yapılmış ve 1933 yılında beş yıllık bir dönemi kapsayan Türkiye'nin I. Beş Yıllık Sanayi ve Kalkınma Planı hazırlanarak uygulamaya konulmuştur. Bu dönemde devletin sanayileşmede öncülüğünü gösteren Sümerbank, Maden Tetkik ve Arama Genel Müdürlüğü, Makine ve Kimya Endüstrisi Kurumu ve Etibank gibi kamu iktisadi kuruluşları faaliyete geçmiştir. 1938-1942 yıllarını kapsayan II. Beş Yıllık Sanayi ve Kalkınma Planı hazırlanmıştır. Yürürlüğe girdikten 15 yıl sonra 1942 yılında Teşvik-i Sanayi Kanunu yürürlükten kaldırılarak II. Dünya Savaşının etkisiyle yeni bir düzenlemeye gidilmemiştir. 1948 yılında Bina Yapımını Teşvik Kanunu, 1950 yılında Turizm Müesseselerini Teşvik Kanunu, 1951 yılında yabancı sermayenin ülkeye çekilmesi bakımından çok önemli olan Yabancı Sermaye Yatırımlarını Teşvik Kanunu ve 1954 yılında Yabancı Sermayeyi Teşvik Kanunu çıkarılarak farklı alanlarda teşvikler uygulanmıştır.

1.2.2 1960-1980 Döneminde Gelişmeler

Türkiye’de 30 Eylül 1960 tarihinde Devlet Planlama Teşkilatının kurulmasıyla birlikte, dağınık olan ekonomik, sosyal ve kültürel politikaların toparlanmasında ve yeni hedeflerin tayininde ve ekonomi politikasını ilgilendiren faaliyetlerin koordinasyonunda yeni bir dönem başlamıştır. Hatta bu dönemde kalkınma planı hazırlanması Anayasaya girmiştir. 1961 Anayasasının 41. maddesinde; “İktisadi, sosyal ve kültürel kalkınmayı demokratik yollarla gerçekleştirmek; bu maksatla, milli tasarrufu arttırmak, yatırımları toplum yararının gerektirdiği öncelikleri yöneltmek ve kalkınma planlarını yapmak devletin ödevidir” şeklinde açık bir düzenlemeye gidilmiştir (Resmi Gazete, 1961:10816).

1962 yılında Türkiye, Organize Sanayi Bölgesi (OSB) uygulamasına ilk olarak Bursa’da başlamıştır. Aynı yıl yatırımların teşvik edilmesi ve korunmasına yönelik ikili anlaşmalar devletler arasındaki sermaye akışını artırarak istikrarlı bir yatırım ortamının sağlanması amacıyla imzalanmaya başlanılmıştır. Türkiye’nin 2013 yılı Ekim ayına kadar imzaladığı ikili yatırım anlaşmalarından yetmiş beşi yürürlükte ve uluslararası tahkimde hükmü bulunmaktadır.

193 sayılı Gelir Vergisi Kanununda 19 Şubat 1963 tarih ve 202 sayılı Kanunla yapılan değişiklikle Türkiye’de ilk defa “yatırım indirimi” uygulaması başlatılmıştır. 1964 yılında ihracatta ilk defa “vergi iadesi” verilmeye başlanmıştır.

1967 yılında Yatırımları ve İhracatı Geliştirme ve Teşvik Bürosu kurulmuş, yatırımları ve ihracatı artırmak için 28 Temmuz 1967 tarihli 933 sayılı Kanun çıkarılarak yatırım indirimi oranı bölgesel ve sektörel bazda artırılmış, gümrük vergisi muafiyeti, ihracatta vergi iadesi ile sanayi bölgesi kurulması için arazi istimlak uygulaması getirilmiştir (Mevlana Kalkınma Ajansı Yatırım Teşvik Rehberi, 2013:5). 1968 yılında yirmi iki ilin Kalkınmada Öncelikli Yöre ilan edilmesiyle birlikte Kalkınmada Öncelikli Yörelere uygulamasına geçilmiş ve “teşviklere ilk kez bölgesel bir özellik” kazandırılmıştır. 01 Kasım 1969 tarih ve 6/12585 sayılı Kararname ile teşvik işlemleri için “Belge” sistemi oluşturulmuştur. Yapılan bu düzenlemeler bugünkü teşvik sisteminin temellerini oluşturmaktadır.

1970’li yıllarda yaşanan Kıbrıs krizi ve petrol bunalımının yaşandığı süreçte Uluslararası Para Fonu ve Dünya Bankası önderliğinde Türkiye’de ekonomiyi düzenleyici programa geçilmiştir.

1.2.3 1980-2000 Döneminde Gelişmeler

1963-2000 yılları arasında beşer yıllık yedi kalkınma planı uygulamaya konulmuştur. Bu planların bazıları arasında ağırlığı iki yıllık olmak üzere plansız dönemler vardır. 24 Ocak 1980 tarihinde alınan ve “24 Ocak Kararları” olarak anılan ekonomik istikrar tedbirleri ile Kamu İktisadi Teşebbüsü politikasında köklü değişiklikler olmuştur.

1980 yılına kadar “ithal ikamesine dayalı sanayileşme stratejisi” benimsenirken, bu yıldan sonra para, kredi ve döviz politikaları ile ithalat mevzuatında köklü değişikliklere gidilerek, yerine “ihracata dönük sanayileşme stratejisi” benimsenmiştir. 1980’li yıllarda uygulanan yatırım teşviklerinde öncelikli sektör uygulamasına geçilmiş ve her yıl yayınlanan kararnameler çerçevesinde teşvik edilecek yatırım konuları belirlenmiştir (Mevlana Kalkınma Ajansı Yatırım Teşvik Rehberi, 2013:6).

1961 Anayasasından sonra 1982 Anayasası da planlı kalkınmayı hükme bağlamıştır (Resmi Gazete, 1982:17844). Ayrıca 1982 Anayasasınının 173. maddesinde, devletin esnaf ve sanatkarı koruyucu ve destekleyici tedbirleri alacağı belirtilmiştir. Bu desteklerden biriside teşviklerdir.

Türk teşvik sistemi açısından önemli bir dönüm noktası 1985 yılıdır. Bu yılda karşılıksız hibe şeklinde bir teşvik aracı olan “Kaynak Kullanımı Destekleme Fonu” uygulaması başlatılmış ve bu sayede teşvikli yatırımlarda büyük bir artış sağlanmıştır (Karabıçak, 2013:266).

1980’lerin ikinci yarısı ve 1990’ların ilk yarısında, teşviklerin bölge ve sektör bazında ayrıcalık uygulamasına devam edilmiş, OSB’ler ise ayrıcalıklı uygulamalarla desteklenmiştir (Mevlana Kalkınma Ajansı Yatırım Teşvik Rehberi, 2013:6).

1990’lı yılların başında yaşanan Körfez krizi Türkiye ekonomisini etkilemiş, 94/6411 ve 95/6569 sayılı Kararlar ile teşviklerde sektörel seçicilik uygulamasından vazgeçilerek, gelişmiş iller dışında kalan tüm bölgeler “sanayi kuşağı” olarak belirlenmiş, ülkede bulunan OSB’lerin tamamı il şartı aranmaksızın sanayi kuşağı içinde gösterilmiş ve bu kuşakta yer alan tüm bölgelerin eşit oranda teşviklerden yararlanması öngörülmüştür.

1995 yılından itibaren parasal teşvikler destek sisteminden çıkartılmış, 1996 yılından buyana yürürlükte olan ve Türkiye ile AB ülkeleri arasında herhangi bir gümrük kısıtlaması olmaksızın ticaret yapılmasına olanak sağlayan, yirmi iki ülkeyle

Serbest Ticaret Anlaşmaları imzalanmıştır. Yine 1996 yılında 96/8615 sayılı Bakanlar Kurulu Kararıyla, Küçük ve Orta Ölçekli İşletme (KOBİ)'ler tarafından yapılacak yatırımlara devlet yardımı yapılması yürürlüğe girmiştir.

Türkiye'nin Gümrük Birliğine girmesi ve 1996 yılında Dünya Ticaret Örgütüne üye olması, ülkede uygulanan teşvik sisteminde ciddi değişiklikler yaşanmasına ve yatırım teşviklerinde “sektörel seçicilik yerine bölgesel gelişmişlik düzeylerinin temel alınmasını” sağlamıştır (Karabıçak, 2013:266).

1.2.4 2000-2012 Döneminde Gelişmeler

Türkiye'de 2000'li yıllara gelindiğinde teşvik uygulamalarında 1990'lı yılların son döneminde yürürlükte olan teşvik uygulamalarının devamı niteliğindeki ve bölgesel sınıflandırmalar yapılmış destekler verilmiştir. 16 Şubat 2004 günü yayınlanan 5084 sayılı Yatırımların ve İstihdamın Teşviki ile Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun bunun en güzel örneğidir. 5084 sayılı Kanunun, vergi ve sigorta primi teşvikleri ile enerji desteği açısından Devlet İstatistik Enstitüsü Başkanlığınca 2001 yılı için belirlenen fert başına gayrisafi yurtiçi hasıla tutarı 1.500 Amerika Birleşik Devletleri (ABD) doları veya daha az olan ve tüm teşviklerden yararlanabilecek otuz altı il tespit edilmiştir. Daha sonra Kanunda yapılan değişikliklerle teşviklerden yararlanan illere on üç ilin yanı sıra, Gökçeada ve Bozcaada ilçeleri de eklenmiştir. Bu düzenlemelerle kırk dokuz ile gelir vergisi stopajı, sigorta primi işveren payı, bedelsiz yatırım yeri tahsisi ve enerji desteği teşvikleri verilmiştir.

Yatırımların desteklenmesi amacıyla uygulanan ve 1980'lerden sonra ihracata yönelik devlet yardımları ile genişleyen teşvik sistemi 2000'li yıllara gelindiğinde AR-GE, KOBİ, istihdam, çevre, bölgesel gelişme gibi çok çeşitli alanlara yayılmış ve yatırım teşvikleri ile bu alanlardaki teşviklerin birbirlerinin tamamlayıcıları olmaları amaçlanmıştır (Eser, 2011:80).

03 Ekim 2005 tarihinde Türkiye, AB'la tam üyelik müzakerelerine başlamış, 16 Temmuz 2009 tarih ve 2009/15199 sayılı Yatırımlarda Devlet Yardımları Hakkında Kararla bölgesel bazlı seksen bir ilin bulunduğu yeni bir yatırım teşvik sistemi uygulamaya konulmuştur. İstatistiki Bölge Birimleri Sınıflandırması Düzey II dikkate alınmak suretiyle iller, sosyo-ekonomik gelişmişlik seviyelerine göre dört

bölgeye ayrılmıştır. IV. Bölgede bulunan illerin teşviklerden en fazla yararlanmaları hedeflenmiştir.

2009 yılında uygulamaya konulan yatırım teşvik sistemiyle Türkiye’de ilk defa kapsamlı bir sektörel bölgesel teşvik sistemine geçilmiştir. Bu teşvik modeli, illerin özelliklerini ve potansiyellerini dikkate alan, bölge bazında kademelendirilmiş, teşvik araçlarıyla desteklenen bir sistem olarak ortaya konmuştur. Türkiye’nin bölgelerarası eşitsizlikleri gidermek ve bölgesel gelişmeyi sağlamak amacıyla 40 yıldır uygulamakta olduğu Kalkınmada Öncelikli Yöre politikası 16 Temmuz 2009 tarihi itibarıyla yürürlüğe giren yatırım teşvik sistemi ile son bulmuştur. Bu dönemde uygulanan teşvik sistemi AB’nin bölgesel politikaları ve dönemin bölgesel gelişme eğilimlerine uygun şekilde tasarlanmaya çalışıldığı görülmektedir (Yavan, 2011:79,80).

Türkiye’de son olarak 2012 yılı Nisan ayı içerisinde kamuoyuna tanıtılan, altı bölgesel, il ve sektörel ayrımlı, dokuz destek aracı bulunan mevcut yatırım teşvik sistemi, 19 Haziran 2012 tarih ve 28328 sayılı Resmi Gazetede yayınlanarak uygulamaya geçirilmiştir. Mevcut yatırım teşvik sisteminin uygulanmasına ilişkin usul ve esaslar da 2012/1 sayılı Tebliğ’de tanımlanmıştır. 2004 yılında uygulamaya konulan teşvik sisteminde üç değişik destek aracı varken, 2009 yılında uygulamaya konulana teşvik sisteminde destek aracı beşe yükselmiştir. 2012 yılında uygulamaya konulan mevcut yatırım teşvik sisteminin ise dokuz destek aracı bulunmaktadır. Bu açıdan değerlendirildiğinde 01 Ocak 2012 gününden geçerli olan mevcut yatırım teşvik sistemi, Türkiye’de bu güne kadar uygulamaya konulan en geniş ve en kapsamlı teşvik modelidir.

1.3 Türkiye’deki Mevcut Yatırım Teşvik Sisteminin Yapısal Analizi

Mevcut yatırım teşvik sistemi uygulamaya konulduktan sonra kamunun öncelikleri, özel sektör ihtiyaçları ve uluslararası gelişmeler dikkate alınarak beş önemli değişik yapılmıştır.

1) İlk değişiklik, 02 Ekim 2012 tarih ve 2012/3802 sayılı Bakanlar Kurulu Kararıyla yürürlüğe girmiştir. Yapılan değişiklikle sigorta primi işveren hissesi desteği için uygulanmakta olan üst sınır 6. Bölge için kaldırılmış ve bu bölgede yapılacak olan yatırımlara sağlanan destek yoğunluğu önemli ölçüde artırılmıştır. Ayrıca 4 ve 5. Bölgede bulunan illerin bölgesel desteklerden faydalanabilecek sektör

numaralarında değişikliğe gidilerek 18 ve 20 sektör numaraları 19 olarak değiştirilmiştir.

Ayrıca stratejik yatırımlarda sigorta primi işveren hissesi desteğinin miktarı 1, 2, 3, 4 ve 5. bölgelerde sabit yatırım tutarının %15'ini geçemez hükmü getirilmiştir.

2) İkinci değişiklik, 28 Ocak 2013 tarih ve 2013/4288 sayılı Bakanlar Kurulu Kararıyla gerçekleştirilmiştir. Yapılan değişiklik çerçevesinde belirli büyüklükteki otomotiv ana sanayi ve bazı yan sanayi yatırımları ile kömür ve benzeri madenleri girdi olarak kullanan elektrik üretimi yatırımları “öncelikli yatırımlar” kapsamına alınmıştır. Böylece, söz konusu yatırımların 5. Bölgede uygulanan desteklerden yararlanması sağlanmıştır.

Ayrıca, diğer kamu kurum ve kuruluşlarının sadece sübvansiyonlu kredi desteğinden yararlanan yatırımların faiz desteği dışındaki diğer destek unsurlarından yararlanabilme imkanı getirilmiştir.

3) Üçüncü değişiklik, 27 Mayıs 2013 tarih ve 2013/4763 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı ile mevcut yatırım teşvik sisteminde yapılan değişiklik ile kömür istihracına yönelik yatırımlar da “öncelikli yatırım” konuları arasına dahil edilerek 5. Bölge desteklerinden yararlanma imkanı sağlanmıştır.

4) Dördüncü değişiklik, sigorta primine esas kazanç alt sınırı üzerinden uygulanacak ilave puan, ilave puan uygulanacak iller ve uygulama süresi hakkındaki 30 Mayıs 2013 tarih ve 2013/4966 sayılı Bakanlar Kurulu Kararının 14 Temmuz 2013 tarih ve 28707 sayılı Resmi Gazetede yayınlanmasıyla birlikte tablo 1.1’de gösterilen elli bir il ve iki ilçede on ve üzerinde sigortalı çalıştıran işverenlere uygulanmak üzere beş puanlık prim indirimine ilave olarak çıkartılan altı puanlık prim teşviki imkanı getirilmiştir.

Değişiklik kapsamındaki destek, tablo 1.1’de gösterilen, (I) sayılı listede belirtilen yirmi ilde faaliyet gösteren işletmeler için 31 Aralık 2016’ya kadar, (II) sayılı listede belirtilen on altı ilde faaliyet gösteren işletmeler için 31 Aralık 2017’ye kadar ve (III) sayılı listede belirtilen 6. Bölgede bulunan on beş il ile Bozcaada ve Gökçeada ilçelerinde faaliyet gösteren işletmeler için ise 31 Aralık 2018’e kadar uygulanması kararlaştırılmıştır.

Tablo 1.1: Sigorta primine esas kazanç alt sınırı üzerinden ilave puan uygulanacak iller ve uygulama süreleri tablosu (Resmî Gazete 14 Temmuz 2013 tarih ve 28707 sayı).

(I) SAYILI LİSTE		(II) SAYILI LİSTE		(III) SAYILI LİSTE	
31 Aralık 2016		31 Aralık 2017		31 Aralık 2018	
1	Afyonkarahisar	1	Adıyaman	1	Ağrı
2	Amasya	2	Aksaray	2	Ardahan
3	Artvin	3	Bayburt	3	Batman
4	Bartın	4	Çankırı	4	Bingöl
5	Çorum	5	Erzurum	5	Bitlis
6	Düzce	6	Giresun	6	Diyarbakır
7	Elazığ	7	Gümüşhane	7	Hakkari
8	Erzincan	8	Kahramanmaraş	8	Iğdır
9	Hatay	9	Kilis	9	Kars
10	Karaman	10	Niğde	10	Mardin
11	Kastamonu	11	Ordu	11	Muş
12	Kırıkkale	12	Osmaniye	12	Siirt
13	Kırşehir	13	Sinop	13	<u>Şanlıurfa</u>
14	Kütahya	14	Tokat	14	Şırnak
15	Malatya	15	Tunceli	15	Van
16	Nevşehir	16	Yozgat	16	Bozcaada ilçesi
17	Rize			17	Gökçeada ilçesi
18	Sivas				
19	Trabzon				
20	Uşak				

5) Beşinci değişiklik, 09 Mayıs 2014 tarih ve 28995 sayılı Resmî Gazetede yayımlanan 27 Ocak 2014 tarih ve 2014/6058 sayılı Kararname ile mevcut yatırım teşvik sisteminin 11. maddesinin beşinci fıkrası, 12. maddesinin ikinci fıkrası ve 15. maddesinin ikinci fıkrasında yer alan “31 Aralık 2013” ibareleri “31 Aralık 2014” şeklinde, 12. maddesinin ikinci fıkrasında yer alan “01 Ocak 2014” ibaresi ise “01 Ocak 2015” şeklinde değiştirilmiştir.

Mevcut yatırım teşvik sisteminin yapılan değişikliklerle;

1. Stratejik yatırımlarla ilgili olarak faiz desteğinden yararlanabilmek için son başvuru süresi 31 Aralık 2013 iken, 19 Haziran 2012 tarihinden itibaren geçerli olmak üzere 31 Aralık 2014 tarihine uzatılmıştır.
2. Büyük ölçekli yatırımlar ile bölgesel yatırım teşvik uygulamaları kapsamında desteklenen yatırımlarda yararlanılacak sigorta primi işveren hissesi desteğinde, normal destek süresinden daha uzun süreli yararlanabilmek için gereken 31 Aralık 2013 tarihine kadar yatırıma başlama şartı 19 Haziran 2012 tarihinden itibaren geçerli olmak üzere 31 Aralık 2014 tarihine uzatılmıştır.
3. Büyük ölçekli yatırımlar ile bölgesel teşvik uygulamaları kapsamında desteklenen yatırımlarda daha yüksek yatırıma katkı tutarı ve indirimli kurumlar vergisi oranından yararlanmak için gerekli olan 31 Aralık 2014 tarihine kadar yatırıma başlama şartı 19 Haziran 2012 tarihinden itibaren geçerli olmak üzere 31 Aralık 2014 tarihine uzatılmıştır.

Ayrıca mevcut yatırım teşvik sisteminin 17. maddesinin birinci fıkrasının (ç) ve (ğ) bentleri değiştirilerek, bazı yatırımlar öncelikli yatırım konuları arasına alınmıştır. Bunlar içerisinde en dikkat çeken, değişiklikten önce 2. Bölge teşviklerinden yararlanan “yer altı doğalgaz depolama” yatırımlarının öncelikli yatırım konuları arasına alınması ile “nişasta” olarak adlandırılan genel ifadenin “mısır nişastası” şeklinde sınıflandırılarak mısır nişastası haricindeki nişasta yatırımlarının destek kapsamına alınmasıdır.

1.3.1 Mevcut Yatırım Teşvik Sisteminin Amacı, Hedefleri ve Destek Unsurları

Mevcut yatırım teşvik sisteminin temel amacı; kalkınma planları ve yıllık programlarda öngörülen hedefler doğrultusunda tasarrufların katma değeri yüksek yatırımlara yönlendirilmesine, üretim ve istihdamın artırılmasına, uluslararası rekabet gücünü artıracak ve AR-GE içeriği yüksek bölgesel ve büyük ölçekli yatırımlar ile stratejik yatırımların özendirilmesine, uluslararası doğrudan yatırımların artırılmasına, bölgesel gelişmişlik farklılıklarının azaltılmasına, kümelenme ve çevre korumaya yönelik yatırımlar ile AR-GE faaliyetlerinin desteklenmesine ilişkin usul ve esasları belirlemektir (Resmi Gazete, 2012:28328).

Mevcut yatırım teşvik sistemin hedefi, sistemin temel amaçlarında açıkça ortaya konulmuştur. Bu amaçlarla birlikte teknolojik dönüşümü sağlayacak yüksek ve orta-yüksek teknoloji içeren yatırımların desteklenmesi, az gelişmiş bölgelere sağlanan yatırım desteklerinin artırılması ve destek unsurlarının etkinliğinin artırılması hedeflenmiştir (İstanbul Ticaret Odası. Erişim Tarihi: 18 Şubat 2015, www.ito.org.tr).

Mevcut yatırım teşvik sisteminde en ciddi düzenleme, ülkenin stratejik sektörleri için önem arz eden ara mallara olan ithalat bağımlılığını azaltma potansiyeli taşıyan yatırımları teşvik etmek amacıyla özel olarak tasarlandığı anlaşılmaktadır.

Türkiye’de uygulanan mevcut yatırım teşvik sisteminin temel destek unsurları tablo 1.2’de gösterilmiştir. Tablo 1.2’de gösterildiği üzere KDV istisnası, gümrük vergisi muafiyeti, vergi indirimi, faiz desteği, yatırım yeri tahsisi, sigorta primi işveren hissesi desteği, sigorta primi işçi hissesi desteği (6. Bölge), gelir vergisi stopajı desteği (6. Bölge), KDV iadesi (stratejik yatırımlar) dört başlık altında toplanarak işletmelerin istifadesine sunulmuştur.

Tablo 1.2: Mevcut yatırım teşvik sistemine göre sağlanan destek unsurları (Resmi Gazete 19 Haziran 2012 tarih ve 28328 sayıdan derlenmiştir).

Destek Unsurları	Genel Yatırım Teşvik Uygulamaları	Bölgesel Yatırım Teşvik Uygulamaları	Büyük Ölçekli Yatırım Teşvik Uygulamaları	Stratejik Yatırım Teşvik Uygulamaları
KDV İstisnası	✓	✓	✓	✓
Gümrük Vergisi Muafiyeti	✓	✓	✓	✓
Vergi İndirimi		✓	✓	✓
Sosyal Sigortalar Prim Desteği (İşveren Payı)*	✓	✓	✓	✓
Gelir Vergisi Stopajı İndirimi**		✓	✓	✓
Sosyal Sigortalar Prim Desteği (İşçi Payı)**	✓	✓	✓	✓
Faiz Oranı Desteği ***		✓		✓
Arazi Tahsisi		✓	✓	✓
KDV İadesi****				✓

*Tersanelerin gemi inşa yatırımları için uygulanır.

**Yatırımın 6. Bölgede gerçekleştirilmesi halinde sağlanır.

*** Bölgesel teşvik uygulamalarında, yatırımın 3., 4., 5. veya 6. Bölgelerde gerçekleştirilmesi halinde sağlanır.

**** 500 Milyon TL üzerindeki stratejik yatırımlara sağlanır.

Tablo 1.2'deki verilerden de anlaşılacağı üzere, genel yatırım teşvik uygulamalarında KDV istisnası ve gümrük vergisi muafiyeti temel teşvik destek unsurlarıdır. Bunlara ilaveten yatırımın tersanelerin gemi inşasında olması durumunda sosyal sigortalar prim desteği işveren payının teşvik kapsamında destekleneceği, yatırımın 6. Bölgede olması durumunda işletmelerin gelir vergisi stopajı desteğinden de faydalanacakları anlaşılacaktır.

Bölgesel yatırım teşvik uygulamalarında, KDV iadesi hariç diğer teşvik unsurlarından yararlanılmaktadır. Ancak faiz desteği, yatırımın 3., 4., 5. veya 6. Bölgelerde gerçekleştirilmesi halinde, gelir vergisi stopajı desteği ve sosyal sigortalar prim desteği işçi payı ise yatırımın 6. Bölgede gerçekleştirilmesi durumunda geçerli olacaktır.

Büyük ölçekli yatırım teşvik uygulamalarında faiz desteği bulunmamaktadır. Diğer teşvik unsurları bölgesel yatırım teşvik uygulamalarında belirtilen hususlarla aynı olup farklılık sabit yatırım tutarındadır. Bölgesel yatırım teşvik uygulamalarında asgari sabit yatırım tutarı 500 bin TL iken, büyük ölçekli yatırım teşvik uygulamalarında asgari sabit yatırım tutarı yatırım konusuna göre farklılık göstermekle birlikte, asgari 50 milyon TL olarak belirlenmiştir.

Stratejik yatırım teşvik uygulamalarında tüm teşvik unsurlarından faydalanılmaktadır. Stratejik yatırımlar için belirlenen asgari sabit yatırım tutarı 50 milyon TL'dir. İşletmelerin KDV iadesinden faydalanabilmeleri için 500 milyon TL üzerinde stratejik yatırım yapmaları gerekmektedir.

Yatırım finansal kiralama yöntemiyle yapılıyorsa, finansal kiralamaya konu olan makine ve teçhizata ait toplam tutarın, her bir finansal kiralama şirketi için asgari 200 bin TL olması gerekmektedir.

YTB kapsamında yatırım harcaması olarak kabul edilen marka, lisans vb. maddi olmayan duran varlıklar YTB'de kayıtlı toplam sabit yatırım tutarının %50'sini aşamaz.

Tablo 1.2'de belirtilen dokuz teşvik unsurundan, vergi indirimi teşviki, gümrük vergisi muafiyeti, sigorta primi işveren hissesi desteği, KDV istisnası, yatırım yeri ve faizi desteği, bir önceki 2009/15199 sayılı Yatırımlarda Devlet Yardımları Hakkındaki Kararla açıklanan teşvik mevzuatında da yer alan ve mevcut yatırım teşvik sisteminde uygulaması değiştirilerek devam eden teşviklerdir. Bunlarla birlikte gelir vergisi stopajı, sigorta primi işçi hissesi desteği ve KDV iadesi mevcut yatırım

teşvik sisteminin yeni destek unsurlarıdır. Genel, bölgesel ve büyük ölçekli yatırımların teşviki mevcut yatırım teşvik sisteminde uygulaması değiştirilerek devam ettirilmektedir. Stratejik yatırımlar mevcut yatırım teşvik sisteminin yeni destek unsurudur.

1.3.2 Yatırım Teşvik Sisteminde Sınıflandırmalar ve Sınırlılıklar

Mevcut yatırım teşvik sistemine göre işletmelerin yapacağı yatırımların desteklenmesi ilk etapta ikiye ayrılmıştır. Uygulamaya konulan yeni teşvik sistemde işletmelerin yatırım kararlarını hızlandırmak amacıyla, 31 Aralık 2013 tarihine kadar (bu tarih daha sonra uzatılmıştır) yapılacak yatırımlara verilen/verilecek desteğe ayrı bir uygulama getirilmiştir. 31 Aralık 2013 tarihinden sonra yapılacak yatırımlara verilecek destekler ise ilk iki yıla göre yıl ve oran bakımından düşürülmüştür. Mevcut yatırım teşvik sistemi;

1. Genel Yatırım Teşvik Uygulamaları,
2. Bölgesel Yatırım Teşvik Uygulamaları,
3. Büyük Ölçekli Yatırım Teşvik Uygulamaları,
4. Stratejik Yatırım Teşvik Uygulamaları

olmak üzere dört farklı rejimden oluşmaktadır (Resmi Gazete, 2012:28328). Yerli ve yabancı yatırımcılar, bu desteklerden eşit oranda faydalanabilmektedir.

1.3.2.1 Genel yatırım teşvik uygulamaları

Bölgesel, büyük ölçekli veya stratejik yatırım teşvik uygulamalarından herhangi birinin destek kapsamına girmeyen yatırımlar, yatırımın yapılacağı bölge ve il ayrımı yapılmaksızın, belirlenen kapasite şartları ve asgari sabit yatırım tutarını karşılayan tüm projeler genel yatırım teşvik uygulamaları çerçevesinde desteklenmektedir. Mevcut yatırım teşvik sisteminde yer almayan yatırım konuları bu uygulamadan yararlanamamaktadır.

Yatırım projelerinin genel yatırım teşvik uygulamalarından faydalanabilmesi için 1. ve 2. Bölgeler için belirlenen asgari sabit yatırım tutarı 1 milyon TL, diğer bölgeler için ise 500 bin TL'dir. Şayet yatırım, teşviki belirli şartlara bağlı yatırım konuları arasında yer alıyorsa, bu yatırım konusuna özel olarak belirlenen şartları sağlamalıdır.

Genel yatırım teşvik uygulamaları kapsamında bulunan yatırımlar için KDV istisnası ve gümrük vergisi muafiyeti destekleri sağlanmaktadır. Gümrük vergisi muafiyeti; YTB kapsamında yurt dışından ithal edilen makine ve teçhizat için gümrük vergisinin ödenmemesi şeklinde uygulanmaktadır. KDV istisnası ise YTB kapsamında yurt dışından ya da iç piyasadan tedarik edilen yatırım malı makine ve teçhizat için katma değer vergisinin ödenmemesi şeklinde uygulanmaktadır. Ayrıca, yatırımın 6. Bölgede yer alması halinde yatırımcılar, ilave olarak on yıl süreyle gelir vergisi stopajı desteğinden ve tersanelerin gemi inşa yatırımları için sigorta primi işveren hissesi desteğinden faydalanacaklardır.

1.3.2.2 Bölgesel yatırım teşvik uygulamaları

Teşvik uygulamaları açısından Türkiye, mevcut yatırım teşvik sisteminde Kalkınma Bakanlığınca İllerin ve Bölgelerin Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Sıralaması Araştırması (SEGE-2011)'na göre, sosyo-ekonomik gelişmişlik seviyeleri dikkate alınarak altı farklı bölgeye ayrılmıştır. Tablo 1.3'de mevcut yatırım teşvik sistemine göre altı yatırım teşvik bölgesi ve bu bölgelerdeki iller gösterilmiştir.

Tablo 1.3: Mevcut yatırım teşvik sistemine göre teşvik bölgeleri ve iller (Resmi Gazete, 19 Haziran 2012 tarih ve 28328 sayı).

BÖLGE	İLLER
I. Bölge (8 İl)	Ankara, Antalya, Bursa, Eskişehir, İstanbul, İzmir, Kocaeli ve Muğla
II. Bölge (13 İl)	Adana, Aydın, Bolu, Çanakkale (Bozcaada ve Gökçeada hariç), Denizli, Edirne, Isparta, Kayseri, Kırklareli, Konya, Sakarya, Tekirdağ ve Yalova
III. Bölge (12 İl)	Balıkesir, Bilecik, Burdur, Gaziantep, Karabük, Karaman, Manisa, Mersin, Samsun, Trabzon, Uşak ve Zonguldak
IV. Bölge (17 İl)	Afyonkarahisar, Amasya, Artvin, Bartın, Çorum, Düzce, Elazığ, Erzincan, Hatay, Kastamonu, Kırıkkale, Kırşehir, Kütahya, Malatya, Nevşehir, Rize ve Sivas
V. Bölge (16 İl)	Adıyaman, Aksaray, Bayburt, Çankırı, Erzurum, Giresun, Gümüşhane, Kahramanmaraş, Kilis, Niğde, Ordu, Osmaniye, Sinop, Tokat, Tunceli ve Yozgat
VI. Bölge (15 İl, 2 İlçe)	Ağrı, Ardahan, Batman, Bingöl, Bitlis, Diyarbakır, Hakkâri, Iğdır, Kars, Mardin, Muş, Siirt, <u>Şanlıurfa</u> , Şırnak, Van illeri, Bozcaada ve Gökçeada ilçeleri.

SEGE-2011'e göre altı bölge ekseninde hazırlanan mevcut yatırım teşvik sistemi Türkiye'nin üç temel ihtiyacına cevap verecek şekilde tasarlanmıştır. Bunlar;

1. Yatırım, üretim, istihdam, ihracat politikaları arasında bütünlüğün sağlanması,
2. İthalata bağımlı olunan ara mallarının ve hammaddelerinin Türkiye'de üretiminin sağlanması,
3. İhracatta emek yoğun teknolojiden, bilgi yoğun teknolojiye geçişin sağlanmasıdır (İzmir Kalkınma Ajansı. Erişim Tarihi: 18 Nisan 2014, www.izka.org.tr).

Mevcut yatırım teşvik siteminde belirtilen bölge kavramı Türkiye'de bilinen coğrafi bölge kavramından farklıdır. Türkiye'de coğrafi olarak aynı bölgede bulunan iller SEGE-2011'de farklı bölgelerde yer almışlardır. Mevcut yatırım teşvik siteminde bölge ayrımı ve illere tanınan destek yoğunluğu belirlenirken SEGE-2011'de yapılan çalışmanın sonucundan faydalanılmıştır.

Ayrıca mevcut yatırım teşvik siteminde belirlenen destek sisteminde kamunun taleplerinin yanı sıra özel sektörün çeşitli platformlarından gelen talepler de dikkate alınmıştır. Müteşebbisi veya işletmeyi yatırıma yönlendirmek için özel teşebbüsün yatırım imkanlarını mevcut yatırım alanlarına kanalize edebilecek etkin, özendirici ve uygulanabilir teşvik sistemleri geliştirebilmek için, özel teşebbüsün konu ile ilgili eğilim ve beklentilerinin bilinmesi ve dikkate alınması gerekmektedir (Mazlum v.d., 1990:59).

Bölgesel yatırım teşvik uygulamalarının temel hedefi illerin üretim ve ihracat potansiyelini arttırmak suretiyle, iller arasındaki gelişmişlik farkını en aza indirmektir. Desteklenecek sektörler, illerin potansiyeli ve ekonomik ölçek büyüklükleri dikkate alınarak tespit edilmiş ve illerin gelişmişlik seviyelerine göre yardım yoğunlukları farklılaştırılmıştır. Bu çerçevede, hangi ilde hangi yatırım konularının bölgesel desteklerden yararlanabileceği, asgari sabit yatırım tutarları ve kapasiteleri belirlenmiştir.

Bölgesel yatırım teşvik uygulamaları için ise asgari 500 bin TL'den başlamak üzere destekler, her bir sektör ve her bir il için ayrı ayrı belirlenmiştir. Bu destek unsurundan yararlanılabilmek için, yatırım konusu, yatırım yeri ve sabit yatırım tutarının, mevcut yatırım teşvik sisteminin açıklandığı karar ekinde bulunan bölgesel

desteklerden faydalanabilecek sektörler ve bölgeler itibariyle asgari yatırım tutarları veya kapasitelerinin belirtildiği listede bulunması gerekmektedir.

Tablo 1.4'den anlaşıldığı üzere, bölgesel yatırım teşvik uygulamaları kapsamında verilecek olan destek unsurlarının oran ve süreleri, az gelişmiş bölgelerden gelişmiş bölgelere belirli oran aralıklarıyla düşürülmüştür. İllerin gelişmişlik seviyelerine göre teşvik araçlarının sağladığı yardım yoğunlukları farklılaştırılmıştır. Bu durum mevcut yatırım teşvik sisteminin amacına uygundur.

Ayrıca, büyük ölçekli yatırım teşvik uygulamaları ile bölgesel yatırım teşvik uygulamaları kapsamında YTB düzenlenen işletmeler, yatırımlarını OSB'de gerçekleştirmeleri veya yatırımın, aynı sektörde faaliyet gösteren en az beş gerçek veya tüzel kişinin ortağı olduğu yatırımcı grubu tarafından gerçekleştirilmesi ve ortak faaliyet gösterilen alanda entegrasyonu sağlayacak bir yatırım olması şartlarından en az birini sağlaması halinde vergi indirimi ve sigorta primi işveren hissesi desteği açısından buldukları bölgenin bir alt bölgesinde sağlanan oran ve sürelerde bu desteklerden yararlanmaktadır.

Tablo 1.4: Bölgesel teşvik uygulamalarında sağlanan destek unsurları (www.doka.org.tr).

BÖLGESEL TEŞVİK UYGULAMALARINDA SAĞLANAN DESTEK UNSURLARI								
TEŞVİK UNSURLARI		BÖLGELER						
		I	II	III	IV	V	VI	
KDV İstisnası		VAR						
Gümrük Vergisi Muafiyeti		VAR						
Vergi İndirimi	Vergi İndirim Oranı (%)	50	55	60	70	80	90	
	İndirimli Vergi Oranı (%)	10	9	8	6	4	2	
Yatırıma Katkı Oranı (%)	OSB* dışı	15	20	25	30	40	50	
	OSB* içi	20	25	30	40	50	55	
Sosyal Sigortalar Prim Desteği (İşveren Payı)	Destek Süresi	OSB* dışı	2 yıl	3 yıl	5 yıl	6 yıl	7 yıl	10 yıl
		OSB* içi	3 yıl	5 yıl	6 yıl	7 yıl	10 yıl	12 yıl
	Destek Üst Sınırı (%)	OSB* dışı	10	15	20	25	35	Sınır yok
		OSB* içi	15	20	25	35	Sınır yok	Sınır yok

Tablo 1.4 (Devam): Bölgesel teşvik uygulamalarında sağlanan destek unsurları (www.doka.org.tr).

BÖLGESEL TEŞVİK UYGULAMALARINDA SAĞLANAN DESTEK UNSURLARI							
TEŞVİK UNSURLARI			BÖLGELER				
			I	II	III	IV	V
Yatırım Yeri Tahsisi			VAR				
Faiz Oranı Desteği	Yerli Krediler (puan)			3	4	5	7
	Döviz Endeksli Krediler (puan)	YOK	YOK	1	1	2	2
Sosyal Sigortalar prim Desteği (Çalışan Payı)			YOK	YOK	YOK	YOK	10 yıl
Gelir Vergisi Stopajı İndirimi			YOK	YOK	YOK	YOK	10 yıl
* Organize Sanayi Bölgeleri							

Yatırımın 6. Bölgede yapılması ve bir alt bölge desteğinden yararlanma niteliklerine sahip olması durumunda, işletmelere sigorta primi işveren hissesi desteğine ilaveten iki yıl, vergi indirimi desteği yatırım katkı oranına ise beş puan ilave etmek üzere artırılmış destek uygulanmaktadır.

Bölgesel yatırım teşvik uygulamaları ile genel yatırım teşvik uygulamaları arasındaki fark; bölgesel (yatırım) teşvik uygulamalarından her il için ayrı ayrı belirlenen yatırım konularında ve değişen asgari yatırım tutarlarına bağlı kalındığı takdirde yararlanabilecektir. Genel (yatırım) teşvik uygulamalarında spesifik olarak belirlenen bir yatırım konusu bulunmamaktadır ve asgari yatırım tutarı her il için sabit tutarda belirlenmiştir. Ayrıca genel (yatırım) teşvik uygulamasında destek unsurları, bölgesel (yatırım) teşvike göre daha sınırlandırılmıştır (KPMG International Cooperative KPMG Türkiye Soru ve Cevaplarla Yeni Yatırım Teşvik Sistemi, 2012:7).

1.3.2.3 Büyük ölçekli yatırımların teşviki

Büyük ölçekli yatırımlara destek, müteşebbislerin tablo 1.5’de gösterilen asgari sabit yatırım tutarı ve sektör itibarıyla yapacakları yatırım karşılığında verilmektedir.

Tablo 1.5: Büyük ölçekli yatırımlar ve asgari sabit yatırım tutarları (Resmi Gazete, 19 Haziran 2012 tarih ve 28328 sayı).

Sıra No	Yatırım Konuları	Asgari Sabit Yatırım Tutarları (Milyon TL)
1	Rafine Edilmiş Petrol Ürünleri İmalatı	1000
2	Kimyasal Madde ve Ürünlerin İmalatı	200
3	Liman ve Liman Hizmetleri Yatırımları	200
4	Motorlu Kara Taşıtlarının İmalatı Yatırımları:	
	a) Motorlu Kara Taşıtları Ana Sanayi Yatırımları	200
	b) Motorlu Kara Taşıtları Yan Sanayi Yatırımları	50
5	Demiryolu ve Tramvay Lokomotifleri ve/veya Vagon İmalatı Yatırımları	50
6	Transit Boru Hattıyla Taşımacılık Hizmetleri Yatırımları	
7	Elektronik Sanayi Yatırımları	
8	Tıbbi Alet, Hassas ve Optik Aletler İmalatı Yatırımları	
9	İlaç Üretimi Yatırımları	
10	Hava ve Uzay Taşıtları ve/veya Parçaları İmalatı Yatırımları	
11	Makine (Elektrikli Makine ve Cihazlar Dahil) İmalatı Yatırımları	
12	Metal Üretimine Yönelik Yatırımlar: [Maden Kanununda belirtilen IV/c grubu metalik madenlerin cevher ve/veya konsantresinden nihai metal üretimine yönelik yatırımlar (bu tesislere entegre madencilik yatırımları dahil)]	

Büyük ölçekli yatırımların desteklenmesiyle işletmelerin, teknoloji ve AR-GE kapasitelerini arttırarak, uluslararası alanda işletmenin ve Türkiye'nin rekabet üstünlüğünü sağlamaları hedeflenmiştir.

Mevcut yatırım teşvik sistemine göre, asgari 50 milyon TL, bazı yatırımlar için 50 milyon TL'den daha yüksek tutarda tablo 1.5'de verilen sektörlerde yapılan yatırımlar, büyük ölçekli yatırım olarak kabul edilmektedir.

Büyük ölçekli yatırımlar, ...Türkiye'nin teknoloji ve AR-GE kapasitesini artırma ve uluslararası rekabet üstünlüğü sağlama potansiyeli bulunan oniki farklı sektörde yapılacak yatırımlara, yine bölgesel gelişmişlik düzeyine göre farklılaştırılmış, ancak bölgesel yatırım teşvik uygulamalarından daha avantajlı oranlarda destek sağlanmak üzere kurgulanmıştır (Ekonomi Bakanlığı Yatırım Teşvik Sistemi Yıllık Değerlendirme Raporu, 2013:5).

Tablo 1.6’da görüldüğü gibi büyük ölçekli yatırımların teşviki, gelişmiş illerin bulunduğu bölgeden daha az gelişme göstermiş illerin bulunduğu bölgelere doğru belirli oranlarda kademeli bir şekilde artan destek unsurlarını kapsamaktadır.

Tablo 1.6: Büyük ölçekli yatırımlarda sağlanan destek unsurları (Ekonomi Bakanlığı Yatırım Teşvik Sistemi Yıllık Değerlendirme Raporu, 2013).

Destek Unsurları			BÖLGELER					
			I	II	III	IV	V	VI
KDV İstisnası			VAR	VAR	VAR	VAR	VAR	VAR
Gümrük Vergisi Muafiyeti			VAR	VAR	VAR	VAR	VAR	VAR
Vergi İndirimi	Yatırıma Katkı Oranı (%)	OSB Dışı	25	30	35	40	50	60
		OSB İçi	30	35	40	50	60	65
Sigorta Primi İşveren Hissesi Desteği		OSB Dışı	2 yıl	3 yıl	5 yıl	6 yıl	7 yıl	10 yıl
		OSB İçi	3 yıl	5 yıl	6 yıl	7 yıl	10 yıl	12 yıl
Yatırım Yeri Tahsisi			VAR	VAR	VAR	VAR	VAR	VAR
Sigorta Primi İşçi Hissesi Desteği			YOK	YOK	YOK	YOK	YOK	10 yıl
Gelir Vergisi Stopajı Desteği			YOK	YOK	YOK	YOK	YOK	10 yıl

Büyük ölçekli yatırımların teşviki uygulamasında, desteklenecek olan yatırım, bulunduğu bölgenin bir alt bölgesi teşviklerine hak kazanması durumunda işletmelerin kazandığı haklar bölgesel yatırım teşvik uygulamaları başlığı altında değerlendirilmiştir.

1.3.2.4 Stratejik yatırımların teşviki

Cari açığın azaltılmasına katkı sağlayacak katma değeri yüksek yatırımların desteklenmesini hedef alan strateji gözetilerek teşvik sistemine entegre edilmiştir. Bölgesel ve büyük ölçekli yatırımlarda hangi yatırımların destekleneceği mevcut yatırım teşvik sisteminin açıklandığı kararın ekinde liste halinde belirtilmişken, stratejik yatırımlarda belirli bir sektör ve yatırım alanı ön plana çıkartılmamıştır. Ancak bir işletmenin stratejik yatırım teşvikinden yararlanabilmesi için; asgari sabit yatırımın en az 50 milyon TL olması, yurtiçi toplam üretim kapasitesinin ithalattan az olması, katma değerinin asgari %40 olması, (rafineri ve petrokimya yatırımları hariç), son bir yıl içerisinde gerçekleşen toplam ithalat tutarının 50 milyon ABD dolarının üzerinde olması, şeklinde mevcut yatırım teşvik sisteminde belirlenen

kriterlerin tamamını aynı anda taşıması gerekmektedir (Resmi Gazete, 2012: 28328). Bir yatırımın stratejik yatırım olarak kabulü ve belirlenen kriterleri taşıyıp taşımadığının tespiti Ekonomi Bakanlığı Stratejik Yatırımları Değerlendirme Komisyonunu tarafından kabul edilmektedir.

Tablo 1.7: Stratejik yatırımlar için sağlanan destek unsurları (www.doka.org.tr)

STRATEJİK YATIRIMLAR İÇİN SAĞLANAN DESTEK UNSURLARI						
Teşvik Unsurları	BÖLGELER					
	I	II	III	IV	V	VI
KDV İstisnası	VAR					
Gümrük Vergisi Muafiyeti	VAR					
Vergi İndirimi	Vergi İndirim Oranı (%)		90			
	İndirimli Vergi Oranı (%)		2			
Yatırıma Katkı Oranı (%)	50					
Sosyal Sigortalar	Destek Süresi		7 yıl (6. Bölgede 10 Yıl)			
Prim Desteği (İşveren Payı)	Destek Üst Sınırı (%)		15 (6. Bölgede sınır bulunmamaktadır)			
Arazi Tahsisi	VAR					
Faiz Oranı Desteği	Yerli Krediler (puan)		5		5	
	Döviz Endeksli Krediler (puan)		2		2	
	Maksimum Destek Tutarı (*)		50 milyon TL		50 milyon TL	
Sigorta Primi İşçi Hissesi Desteği	10 yıl (sadece Bölge 6'da gerçekleştirilecek yatırımlar için)					
Gelir Vergisi Stopajı İndirimi	10 yıl (sadece Bölge 6'da gerçekleştirilecek yatırımlar için)					
KDV İadesi	VAR (500 milyon TL'nin üzerindeki stratejik yatırımların inşaat harcamaları için)					

*Yatırım tutarının % 5'i aşmamak kaydıyla

Mevcut yatırım teşvik sistemi stratejik yatırımın Türkiye'nin herhangi bir bölgesinde veya ilinde yapılmasına imkan sağlamaktadır. Tablo 1.7'de gösterildiği üzere, stratejik yatırımın 6. Bölgede yapılması durumunda işletmeler, sigorta primi işveren hissesi desteğinden 7 yıl yerine 10 yıl, bir başka ifadeyle diğer bölgelerden üç yıl daha fazla yararlanacaklardır. Ayrıca yatırımın 6. Bölgede yapılması durumunda işletme, sigorta primi işçi hissesi desteği ve gelir vergisi stopajı

desteğinin de faydalanacaktır. Bu avantajlı durum 6. Bölgeyi diğer bölgelerden ayırmaktadır.

1.3.3 Mevcut Yatırım Teşvik Sisteminin Yenilikleri

Mevcut yatırım teşvik sistemindeki en önemli değişiklik, teşvik sistemi içerisine stratejik yatırım kavramının girmesidir. Stratejik yatırımlarda bölge, sektör ve il farkı gözetilmemesi yatırımcı için belirleyici ve önemli bir ayrıcalıktır. Ayrıca 500 milyon TL üzerindeki stratejik yatırımların bina ve inşaat harcamalarına KDV iadesinin yatırım aşamasında destek unsuru olarak sisteme entegre edilmesi en önemli yeniliklerden birisidir.

Bir diğer önemli değişik ise illerin gelişmişlik düzeyleri ve özel durumlarının dikkate alınarak, bugüne kadar bilinen coğrafi bölge sisteminin dışlanması ve 2009/15199 sayılı Yatırımlarda Devlet Yardımları Hakkındaki Kararla belirlenen dört teşvik bölgesi sisteminden vazgeçilerek, il ölçekli ve altı bölgeyi teşvik sistemine geçilmesidir. Yapılan bu değişiklikte illerin özel durumları dikkate alınarak, teşviklerden yararlanmak için hangi ilde hangi bölgede ve hangi sektörde asgari ne kadar yatırım yapılması gerektiği açıklanmıştır.

Mevcut yatırım teşvik sistemindeki önemli değişikliklerden birisi de 6. Bölgede birkaç istisna dışında tüm yatırım konularının bölgesel teşvik uygulamaları kapsamında değerlendirilmesi ve gerçekleştirilecek yatırımlar için yeni istihdam desteklerinin getirilmesidir. Yalnızca 6. Bölgede gerçekleştirilecek yatırımlar için on yıl sigorta primi işçi hissesi desteği ve gelir vergisi stopajı desteği sağlanmıştır. Yatırımın 6. Bölgedeki OSB içinde yapılması durumunda teşvik süresi iki yıl artarak on iki yıla çıkmaktadır. Yatırım yerinin durumuna göre 10-12 yıl aralığında değişen sigorta primi işveren hissesi desteğiyle birlikte 6. Bölgede istihdam edilen bir asgari ücretlinin işverene yükünün yaklaşık %35-40 oranında azaltılmasına imkan sağlanmıştır. Böylece bölge ayrımlı verilen teşvikle 6. Bölgede bulunan on beş ilde yatırım yapmak çok cazip ve çekici hale getirilmiştir.

2009/15199 sayılı Yatırımlarda Devlet Yardımları Hakkındaki Kararda belirlenen altı destek unsuruna, gelir vergisi stopajı, sigorta primi işçi hissesi desteği ve KDV iadesi desteği mevcut yatırım teşvik sisteminin yeni unsurları olarak sisteme dahil edilmiştir. Böylece önceki teşvik uygulamalarında yatırımdan sonraki işletme

dönemine verilen vergi indirimi, doğrudan yatırıma uygulanmaya başlanmıştır (Resmi Gazete, 2012:28328).

Diğer bir önemli değişiklik ise Kalkınma Ajanslarına mevcut yatırım teşvik sistemindeki uygulamaları kapsamında yetki verilmesidir. Kalkınma Ajanslarının yereldeki örgütlenmesinden faydalanmak üzere, YTB düzenlemesi, YTB kapsamında gerçekleştirilen yatırımların izlenmesi ve tamamlama vizesi işlemlerinin sonuçlandırılması konularında yetki verilerek sistemin daha etkin bir şekilde izlenmesine olanak sağlanmıştır. Yereldeki bu izleme biriminin etkin ve yerinde bir denetim gücüne sahip olması usulsüzlüklerinin önüne geçilmesini sağlayacaktır.

Yatırımları kümelenmeye yönlendirecek uygulamaların getirilmesi, yüksek teknoloji ürünlerin üretilmesine yönelik yatırımlar, savunma alanındaki yatırımlar, eğitim yatırımları, enerji verimliliğine yönelik yatırımlar gibi belirli yatırım konularının 5. Bölge destekleri ile teşvik edilmesini sağlayan öncelikli yatırım kavramının oluşturulması mevcut yatırım teşvik sisteminin yenilikleri arasındadır.

1.3.4 Kümelenme Yatırımları, AR-GE ve Çevre Destekleri

İşletmeler aynı yerde ve aynı sektörde faaliyet gösterecek de rekabet ortamında farklı stratejilerle hareket etmektedir. Bölgesel yatırım teşvik uygulamalarının amaçları arasında, yatırım havzalarının oluşturulması ve kümelenmenin desteklenmesi hedefleri de vardır. Bu çerçevede işletmelerin rekabet ortamında sektörel işbirliğine dayalı yatırımlarıyla güçlerini arttırmaları noktasında büyük önem taşıyan kümelenme faaliyetlerine destek verilmiştir.

İşletmelerin AR-GE faaliyetlerini arttırmaya yönelik önemli ilerlemeler kaydetmiş olmaları için, ürünün ilk aşamadan başlayıp piyasaya sürülmesine kadar uzanan süreçte yeni teknolojik ürün üretmenin özellikle ticarileştirme kısmının geliştirilmesine ihtiyaç vardır (Türkiye Büyük Millet Meclisi 476 Sıra Sayılı Plan ve Bütçe Komisyonu Raporu, 2013:17). Türkiye'nin teknolojik zenginliğe, daha çok patente, bilimsel esaslara uygun olarak yapılan ve her aşaması belirlenmiş daha etkin ve yaygın AR-GE'ye ihtiyacı olduğu bir dönemde, mevcut yatırım teşvik sistemi kümelenmenin teşviki ve kümelenme yatırımlarının artması AR-GE ve işbirliğini arttıracaktır.

Çevre yatırımı katı, sıvı ve gaz şeklinde ortaya çıkan atıkların temizlenmesi veya yok edilmesi için, doğrudan ticari mal üretimine yönelik olmayan yatırımlardır.

Mevcut yatırım teşvik sisteminde işletmeler, AR-GE ve çevre yatırımlarında, KDV istisnası, gümrük vergisi muafiyeti ve faiz desteğinden yararlanmaktadır. Söz konusu yatırımların, 6. Bölgede gerçekleştirilmesi halinde işletme gelir vergisi stopajı ve sigorta primi desteğinden de yararlanmaktadır (Resmi Gazete, 2012:28328).

1.3.5 Öncelikli Yatırımlar, Yatırımların Nakli, Yatırımların Süresi, Tamamlama Vizesi, Teşvik Edilmeyen Yatırımlar ve Şartlı Teşvik Edilen Yatırımlar

Mevcut yatırım teşvik sisteminde cari açığı azaltacak ve ülkenin ihtiyaç duyduğu yatırım konularına öncelikli yatırım statüsü verilmiştir. Bulunduğu bölgeye bakılmaksızın 5. Bölge bölgesel teşvik uygulamaları unsurlarıyla desteklenecek öncelikli yatırım konuları Ek B’de verilmiştir.

Öncelikli yatırımlar, ülkenin en gelişmiş bölgesinde ve bu bölgedeki illerde yapılsa dahi istisnai bir düzenleme getirilerek bölge farkı gözetilmeksizin 5. Bölgede bölgesel yatırım teşvik uygulamaları kapsamında verilen desteklerden faydalanabilmesi sağlanmıştır. Öncelikli yatırımların 6. Bölgede yapılması durumunda, doğrudan 6. Bölgede uygulanan bölgesel yatırım teşvik uygulamasından faydalanacaktır.

Yatırımların nakli Ek C’de, yatırımların süresi ve tamamlama vizesi Ek D’de, teşvik edilmeyen yatırımlar ve şartlı teşvik edilen yatırımlar ise Ek E’de verilmiştir.

1.3.6 Mevcut Yatırım Teşvik Sisteminde Bölgelerin Destek Farklılıklarını Gösteren Örnek Bir Uygulama

Mevcut yatırım teşvik sisteminde bölgesel esneklik sağlanması, il bazında değişen desteğin getirilmesi dinamik ve daha objektif bir değerlendirme yapılmasını sağlamıştır. Bu bağlamda illerin gelir düzeylerinin yanı sıra sosyal gelişmişlik düzeylerinin ve bunları etkileyen unsurlarının da değerlendirmeye alınması, iller ve bölgeler arasındaki gelişmişlik sorununun çözümüne katkı sağlayacak önemli bir adımdır. Mevcut yatırım teşvik sistemiyle bir bölgeye veya belirli illere bazı sektörlerde ayrıcalık tanınması, o bölgelere ve illere daha fazla yatırım yapılmasının önünü açmıştır.

Türkiye’de 40 kişinin istihdam edileceği ve 5 milyon TL tutarında yatırım yapmaya karar veren müteşebbisin, yapacağı yatırımına bölgeler ve destek unsurları

bakımından faydalanabileceği destek tutarı tablo 1.8’de kıyaslamalı olarak gösterilmiştir. Yapılan örnek uygulamayla tüm destek unsurlarının bölgelere göre ne kadar destek aldığıın hesaplaması yapılmış ve bölgeler arasındaki fark ortaya konulmuştur. Ayrıca tablo 1.8’de gösterilen çalışmayla müteşebbislere bölgeler ve yatırım destekleri üzerinde kıyaslama imkanı sağlanmıştır.

Tablo 1.8: Bölgeler arasında destek farklılıklarını gösteren örnek uygulama tablosu (www.ekonomi.gov.tr, Erişim Tarihi: 07 Kasım 2013).

Yatırım Tutarı: 5 milyon TL, İstihdam Sayısı: 40 kişi						
Bölgeler	I. Bölge	II. Bölge	III. Bölge	IV. Bölge	V. Bölge	VI. Bölge
Destek Unsurları (Bin TL)	Bölge	Bölge	Bölge	Bölge	Bölge	Bölge
KDV İstisnası	114	114	114	114	114	114
Gümrük Vergisi Muafiyeti	70	70	70	70	70	70
Vergi İndirimi	750	1.000	1.250	1.500	2.000	2.500
Sigorta Primi İşveren Hissesi Desteği	165	248	413	495	578	826
Faiz Desteği	-	-	500	600	700	900
Yatırım Yeri Tahsisi	250	250	250	250	250	250
Gelir Vergisi Stopajı Desteği	-	-	-	-	-	542
Sigorta Primi İşçi Hissesi Desteği	-	-	-	-	-	595
Toplam Devlet Desteği	1.349	1.682	2.597	3.029	3.712	5.797
Destek Yoğunluğu (%)	27,0	33,6	51,9	60,6	74,2	115,9

Müteşebbis tablo 1.8’de verilen değerlere göre gerçekleştireceği yatırımını 6. Bölgede yapması durumunda %115,9’a varan oranda desteklerden faydalanacaktır. Aynı yatırımın 1. Bölgede yapılması durumunda destek yoğunluğu %27,0 olacaktır. 1. Bölgeyle 6. Bölge arasındaki destek yoğunluğu farkı %88,9’dur ve yatırımcı açısından bu fark oldukça fazladır. SEGE-2011’e göre 6. Bölgeye en yakın olan 5. Bölgede destek yoğunluğu %74,2’dir. 5. Bölge bu oranla 4. Bölge destek yoğunluğuna daha yakındır. 5. Bölge ile 6. Bölge arasındaki destek yoğunluğu farkı %41,7 olup, diğer bölgelerin bir birlerine olan destek yoğunluk farklarına göre oldukça fazladır.

Mevcut yatırım teşvik sistemi, işletmelerin istihdam sağladıkları çalışanlarına ait Sosyal Güvenlik Kurumu prim ödemelerinde indirimine gidilmesi, üretime dönük, emek yoğun sektörlerin destekleniyor olması ve özellikle vergi indirimi desteğinin yatırım döneminde tüm faaliyetlerden elde edilen kazançta uygulanıyor olması yatırımcının önünü açmaktadır.

İKİNCİ BÖLÜM

YATIRIM TEŞVİK SİSTEMLERİ AÇISINDAN HEDEF BÖLGENİN VE UYGULAMA İLİNİN ANALİZİ

2.1 Hedef Bölgenin ve Uygulama İlinin Yatırım Teşvik Alanları Açısından Değerlendirilmesi

Tarihsel süreç içerisinde 6. Bölge yatırım teşviklerinden değişik miktarda faydalanmıştır. Tez çalışmasına konu olan 6. Bölge ve 6. Bölge özelinde araştırmaya konu Şanlıurfa ili coğrafi yapısı, az gelişmiş bir bölgede olması, iklimi, sanayi altyapısı, jeostratejik konumu, işsizlik, istihdam, devlet yatırımları ve yatırım teşvikleri konularında mevcut ülke ve bölge kalkınmasına, ekonomiye ve rekabete sağladığı fayda bakımından birçok çalışmada incelenmiştir.

Çalışmada 2012 yılı Haziran ayında açıklanan mevcut yatırım teşvik sisteminin 6. Bölge ve Şanlıurfa ekonomisine kısa dönemde ne derece etki ettiği Ekonomi Bakanlığının açıkladığı resmi veriler üzerinden istatistiksel olarak incelenmiştir. Bölgesel, sektörel ve il ölçekli ortaya çıkartılan sayısal veriler ve yüzdesel bulgular karşılaştırılarak yorumlanmıştır.

Çalışmanın sonucunda 6. Bölgenin YTB, sabit yatırım tutarı, istihdam bakımından Türkiye içerisindeki yeri ortaya çıkartılmış, diğer bölgelerle karşılaştırmalar yapılmıştır. Ayrıca Türkiye, 6. Bölge ve Şanlıurfa iline ait sektörel veriler karşılaştırılarak mevcut yatırım teşvik sistemin hedef bölge ve uygulama iline yaptığı etki ortaya çıkartılmıştır.

2.1.1 Hedef Bölgenin Demografik Yapısı

Demografi; toplumsal, siyasi ve ekonomik meselelerle doğrudan alakalı bir bilim dalıdır. Bir ülkenin veya bölgenin ya da yerleşim biriminin demografik yapısı orada yapılacak faaliyetlerinde temelini oluşturmaktadır. Yatırım teşvikleri

açısından demografik yapı, yeni yatırımların niteliğini, hedef kitlesini, kısa, orta ve uzun vade stratejilerinin belirlenmesi ve işgücü maliyetleri açısından önemli bir unsurdur. Demografik yapı istatistiksel olarak incelense de mevcut durumun tespiti ve geleceğe dair çeşitli tahmin ve beklentilerin dinamik bir yapıyla ortaya konulması açısından sürekli olarak incelenmelidir.

Ekonomik teşviklerin temelinde, kaynakların, ülke ekonomisi açısından daha yararlı olduğu kabul edilen alanlara yönlendirilmesi anlayışı bulunmaktadır. Bu bağlamda, teşvik politikaları, ülkelerin zaman içerisindeki gelişmelerine paralel olarak, ihracata, yatırımlara, demografik yapıya vb. alanlara öncelik verilmek suretiyle değişebilmektedir (İstanbul Ticaret Odası, Türkiye İçin Model Olabilecek Ülkelerde Uygulanan Teşvik Uygulamaları ve Ülkemize Uygulanabilirliği, 2007:24).

Tablo 2.1’de 6. Bölgede bulunan illerin demografik yapısını gösterilmiştir. Tablo 2.1’de görüldüğü üzere, 6. Bölgenin toplam nüfusu 8.949.341 kişidir.

Tablo 2.1: Hedef bölgenin demografik yapısı (tuikapp.tuik.gov.tr, Erişim Tarihi: 05 Eylül 2013).

İller ve İlçeler	İl/İlçe merkezi	Belde/Köy	Toplam
Ağrı	292.525	259.879	552.404
Ardahan	37.522	69.121	106.643
Batman	399.042	135.163	534.205
Bingöl	150.166	112.341	262.507
Bitlis	182.939	154.314	337.253
Diyarbakır	1.155.258	436.909	1.592.167
Hakkari	156.109	123.873	279.982
Iğdır	101.483	88.926	190.409
Kars	131.235	173.586	304.821
Mardin	458.112	314.914	773.026
Muş	154.472	258.788	413.260
Siirt	191.703	119.176	310.879
<u>Şanlıurfa</u>	<u>975.455</u>	<u>786.620</u>	<u>1.762.075</u>
Şırnak	298.929	168.053	466.982
Van	548.717	503.258	1.051.975
Bozcaada	2.465	0	2.465
Gökçeada	5.943	2.345	8.288
6. Bölge Toplamı	5.242.075	3.707.266	8.949.341
6. Bölge (%)	% 58,6	% 41,4	% 100
TÜRKİYE	58.448.431	17.178.953	75.627.384
TÜRKİYE (%)	% 77,3	% 22,7	% 100

Bölgede nüfusun %58,6'sı il ve ilçe merkezlerinde, %41,4'ü ise kırsal kesimde yaşamaktadır. Türkiye nüfusunun %11,8'i 6. Bölgededir. 6. Bölgede kırsal nüfus Türkiye'deki kırsal nüfusun iki katına yakındır. 6. Bölgedeki illerin tamamı Güneydoğu Anadolu Bölgesi (GAB) ve Doğu Anadolu Bölgesi (DAB) içerisinde yer almaktadır. 6. Bölge içerisinde nüfusun %0,1'ini oluşturan Bozcaada ve Gökçeada ilçeleri ise coğrafi sınıflandırmada Marmara Bölgesinde bulunan Çanakkale iline bağlıdır.

6. Bölgede Şanlıurfa, Diyarbakır ve Van illerinin nüfusu 1 milyon üzerindedir. Mardin, Ağrı ve Batman illerinin nüfusu ise 500 binin üzerinde 1 milyonun altındadır. Diğer sekiz ilin nüfusu ise 500 binin altındadır. Ardahan ili 106.643 kişiyle 6. Bölgede en az nüfusa sahiptir (Türkiye İstatistik Kurumu. Erişim Tarihi: 05 Eylül 2013, <http://tuikapp.tuik.gov.tr>).

Tablo 2.1'de görüldüğü üzere Şanlıurfa 1.762.075 kişilik nüfusuyla nüfus bakımından 6. Bölgenin en büyük ilidir. İl ve ilçe merkezleri nüfus büyüklüğü bakımından Diyarbakır, belde ve köy nüfusu bakımından Şanlıurfa en fazla nüfusa sahiptir. 2012 yılında nüfus yoğunluğu Türkiye'de 98 iken, 6. Bölgedeki nüfus yoğunluğu Türkiye ortalamasının altındadır (Türkiye İstatistik Kurumu. Erişim Tarihi: 05 Eylül 2013, <http://tuikapp.tuik.gov.tr>).

Sanayi ve teknoloji altyapısının geliştirilmesi, özel sektör yatırımlarının bölgeye çekilmesi, üretimin çeşitlendirilerek tarımsal sanayinin geliştirilmesi, yerel girişimlerin harekete geçirilmesi, ekonomik ve sosyal gelişimin sağlanması, doğal ve kültürel dokunun değerlendirilmesi, pazarlama ve tanıtımın stratejilerinin güçlendirilmesi noktasında GAB, DAB ve 6. Bölge illeri güçlü bir bölge ittifakı örneğidir. Çünkü GAB ve DAB özellikle 6. Bölge yüzölçümü, nüfus, üretim ve tüketim bakımından birçok Avrupa ve Ortadoğu ülkesinden öndedir. Bu durum 6. Bölgede büyük bir üretim potansiyelinin varlığının yanı sıra, büyük bir tüketim potansiyelinin de var olduğunu göstermektedir.

2.1.2 Hedef Bölgenin Gelişmişlik Endeksi

Kalkınma planlarının ve yıllık programların oluşturulması ve ülke ekonomisine yön verilmesi açısından değerlendirildiğinde ilçelerin, illerin ve bölgelerin sosyo-ekonomik gelişmişlik düzeyindeki farkların ortaya konulması amacını taşıyan araştırmalar önemlidir. Araştırmalar çeşitli ölçekteki mekansal birimlerin zaman

içinde gelişmelerinin izlenmesini sağlamanın yanında, kamu kaynaklarının tahsisi ve özel sektör yatırımlarının yönlendirilmesi ile diğer birçok alandaki politika ve stratejilerin belirlenmesinde önemli bir referans niteliği taşımaktadır (SEGE-2011,v).

SEGE- 2011’de kullanılan araştırma verileri içerisinde OSB verileri ile sanayi sektörü verileri de kullanılmıştır. Sanayileşme, sosyo-ekonomik kalkınmanın temelini oluşturan vazgeçilmez bir süreç olmakla birlikte, bilgi ve teknoloji toplumuna giden yolun da temel taşlarından biridir. Sanayi ve Ticaret Bakanlığı Ardahan Yatırım Ortamı ve Yapılabilecek Yatırımlar Araştırması, 2005:i). 6. Bölgede bulunan illerinin sanayi altyapılarının birbirinden farklı özelliklerinin bulunmasının yanı sıra, başta sanayideki üretim yapıları olmak üzere bazı eksenler aynıdır.

Tablo 2.2’de hedef bölgede bulunan illerin SEGE-2011’e göre endeks değerleri verilmiştir. Tablo 2.2’den de anlaşılacağı gibi 6. Bölgedeki illerin SEGE-2011’e göre endeks değerleri -1’in altındadır.

Tablo 2.2: Hedef bölgenin sosyo-ekonomik gelişmişlik sıralaması (SEGE-2011:70).

İl Kodu	İller	SEGE 2011 Sırası	Endeks Değeri
TRC22	Diyarbakır	67	-1,0014
TRA22	Kars	68	-1,0923
TRA23	Iğdır	69	-1,1184
TRC32	Batman	70	-1,1203
TRA24	Ardahan	71	-1,1384
TRB13	Bingöl	72	-1,1920
<u>TRC21</u>	<u>Şanlıurfa</u>	<u>73</u>	<u>-1,2801</u>
TRC31	Mardin	74	-1,3591
TRB21	Van	75	-1,3783
TRB23	Bitlis	76	-1,4003
TRC34	Siirt	77	-1,4166
TRC33	Şırnak	78	-1,4605
TRA21	Ağrı	79	-1,6366
TRB24	Hakkari	80	-1,6961
TRB22	Muş	81	-1,7329

SEGE-2011’de tablo 2.2’de gösterilen çalışma Türkiye genelinde tüm iller için yapılmıştır. İller 4,5154 (İstanbul) ve -1,7329 (Muş) endeks değerleri arasında gelişmişlik seviyeleri bakımından altı kademede (bölgede) sınıflandırılmıştır. Birinci

kademede (bölgede) bulunan illerin endeks değerleri 1,00'den büyük, 2,3,4 ve 5 inci kademede (bölgede) olan illerin endeks değerleri 1,00 ile -1,00 arasında ve 6'ncı kademede (bölgede) bulunan illerin endeks değerleri ise -1,00'dan küçüktür (SEGE-2011:50,51).

SEGE-2011'de yapılan bu sınıflandırmaya göre otuz sekiz il 0,0000 endeks değerinin üzerindedir. Kırk üç ilin endeks değeri 0,0000 endeks değerinin altındadır. Yapılan değerlendirmede;

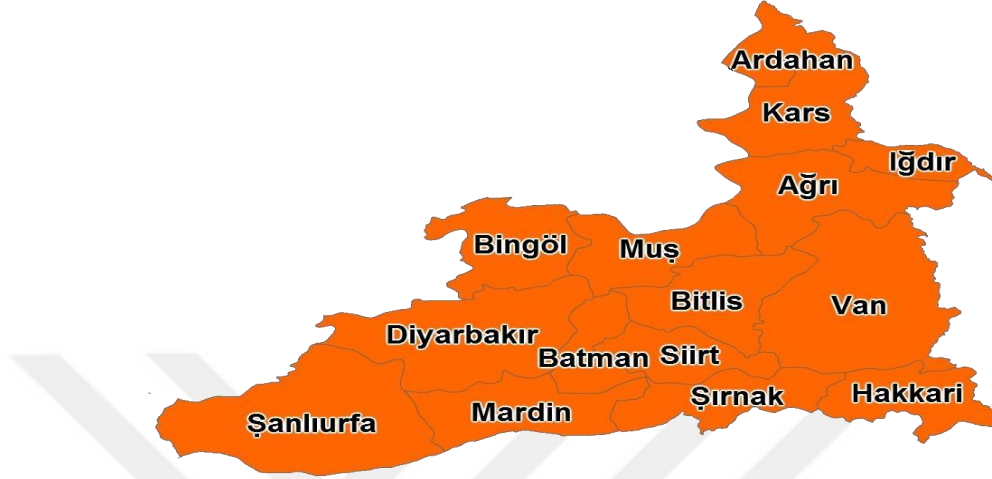
1. Endeks Değeri $>1,00$ Yüksek,
2. $1,00 > \text{Endeks Değeri} > -1,00$ Orta,
3. $1,00 > \text{Endeks Değeri} > 0,50$ Yüksekçe Yakın,
4. $0,50 > \text{Endeks Değeri} > 0,16$ Ortalamaya Yakın Yüksek,
5. $0,16 > \text{Endeks Değeri} > -0,24$ Ortalamaya Yakın Düşük,
6. $-0,24 > \text{Endeks Değeri} > -1,00$ Düşüğe Yakın,
7. $-1,00 > \text{Endeks Değeri}$ Düşük olarak sınıflandırılmıştır (SEGE-2011:50,51).

Diyarbakır Türkiye'de altmış yedinci sıra ve -1,0014 endeks değeriyle 6. Bölgede sıralaması en iyi olan il, Muş ise Türkiye'de sıralamada sonuncudur. SEGE-2011'e göre Şanlıurfa -1,2801 endeks değerleriyle Türkiye'de yetmiş üçüncü, 6. Bölgede yedinci sıradadır. Diyarbakır hariç 6. Bölgedeki illerin tamamı 2003 yılında yapılan aynı çalışmada da en az gelişmiş iller arasında yer almıştır.

Şanlıurfa, SEGE-2011 araştırmasına göre 6. Bölgede orta sıralarda bulunsa ve başta madencilik ve orman ürünleri hammaddesi il genelinde kısıtlı olsa da, 6. Bölgeye yatırım yapmak isteyen işletme sahiplerinin ilk düşündüğü ve araştırdığı il konumundadır. Çünkü ülke ölçeğinde 6. Bölgede Şanlıurfa, jeostratejik açıdan diğer illerden ayrılmaktadır. Şanlıurfa bölgede Ortadoğu, Afrika ve Avrupa'ya ulaşımında limanlara en yakın il durumundadır. Ayrıca işletmelerde üretilen her türlü mal ve ürünün ihracatının yapılabileceği gümrük ve hudut kapısının olması, ithalat olanaklarının varlığı kara, hava, deniz ve demiryolu ulaşımının iklim özellikleri nedeniyle sorunsuz yapılabilmesi Şanlıurfa'yı diğer illere göre yatırım olanakları açısından öne çıkarmaktadır. 6. Bölgedeki diğer illere göre OSB'lerdeki altyapı ve temel hizmetlerin tamamlanmış olması, diğer illerdeki yatırım olanaklarının kısıtlılığı, bölgenin üretim dinamikleri dikkate alındığında hammaddeye yakınlık diğer etmenler arasındadır. Ayrıca 1990 yılından buyana GAB ve DAB'da yaşanan

ve yatırımcıları tehdit eden terör ve asayiş olayları açısından Şanlıurfa bölgesinin en güvenli ili durumundadır.

2.1.3 Yatırım Teşvik Sisteminde Hedef Bölgenin Destek Unsurları

Şekil 2.1: Hedef bölgede bulunan iller haritası.

Şekil 2.1’de hedef bölgede bulunan iller gösterilmiştir. Hedef bölgede bulunan on beş ilin altısı GAB’da, dokuzu ise DAB’da yer almaktadır. Hedef bölge için mevcut yatırım teşvik sisteminin tüm bileşenlerini kapsayan dokuz adet destek unsuru yer almaktadır.

2.1.3.1 Katma değer vergisi istisnası

YTB kapsamında yurtiçinden ve yurtdışından temin edilecek yatırım malı makine ve teçhizat için KDV’nin ödenmemesidir. KDV uygulaması 25 Ekim 1984 tarih ve 3065 sayılı KDV Kanunu çerçevesinde yapılmaktadır. KDV Kanununda belirtilen özel haller dışında YTB kapsamında temin edilen yatırım malı makine ve teçhizat için belirlenen KDV oranı %18,0’dır. “YTB’ye sahip mükelleflere, belge kapsamında makine ve teçhizatın finansal kiralama şirketi tarafından kiralanmasında KDV %1,0’dır” (Ekonomi Bakanlığı Yatırım Teşvik Belgesi Kapsamında Devlet Destekleri Adım Adım Uygulama Rehberi, 2013:5). KDV istisnası, KDV mükellefiyeti bulunmayanlarla makine ve teçhizat indirim hakkı tanınmayan işler kapsamında yapılacak teslimlerde uygulanmamaktadır.

2.1.3.2 Gümrük vergisi muafiyeti

YTB kapsamında yurt dışından temin edilecek yatırım malı makine ve teçhizat için yürürlükteki ithalat rejimi kararları doğrultusunda gümrük vergisinin ödenmemesi şeklinde uygulanmaktadır. İthalat rejimi kararında öngörülen gümrük vergisi oranı ülkelere göre farklılık göstermekte olup, %2,0 oranı ortalama olarak kabul edilmektedir. Burada muafiyete konu olan makine ve teçhizatın tanımı 14 Ağustos 1998 tarih ve 23433 sayılı Resmi Gazetede yayınlananın 69 Seri Nolu KDV Genel Tebliğiyle yapılmıştır.

Ayrıca yukarıda açıklanan kapsama giren kullanılmış makine ve teçhizatında gümrük vergisi muafiyetinden faydalanması mümkündür. Bu çerçevede, münferit kullanılmış makine ve teçhizatın ithali ve kullanılmış komple tesisin ithali şeklinde iki farklı düzenleme vardır.

Gümrük vergisi muafiyetinin istisnai düzenlemesi şu şekildedir. YTB'ye konu yatırıma ilişkin makine ve teçhizatın YTB süresi içerisinde temin edilmesi esastır. Ancak, yatırım süresi içerisinde ilgili kambiyo mevzuatında yer alan ödeme şekillerinden herhangi biri ile ithalat işlemlerine başlanılmış veya bedeli kısmen ya da tamamen ödenmiş ancak ithalatı gerçekleştirilememiş makine ve teçhizatın ithaline, yatırım süresi bitiş tarihini izleyen dört ay içerisinde, gümrük idarelerince gümrük vergisi muafiyeti uygulanmak suretiyle izin verilir (Ekonomi Bakanlığı Yatırım Teşvik Belgesi Kapsamında Devlet Destekleri Adım Adım Uygulama Rehberi, 2013:10).

2.1.3.3 Vergi indirimi

İşletme tarafından ödenecek gelir veya kurumlar vergisinin, yatırımın niteliğine göre dahil olduğu yatırım teşvik uygulamasının sağladığı indirimli vergi oranından ödemesi ve yapılan sabit yatırım tutarının belirli bir yüzdesine karşılık gelen yatırıma katkı tutarına ulaşıncaya kadar indirim hakkından faydalanılmasıdır.

Yatırıma katkı oranı, yapılan sabit yatırımın vergi indirimine tabi tutulacak oranını, vergi indirimi ise yatırıma katkı oranına ulaşıncaya kadar indirilecek gelir veya kurumlar vergisini ifade etmektedir.

Bölgesel yatırım teşvik uygulamalarında 31 Aralık 2014 gününe (Resmi Gazete, 2014:28995) kadar, 6. Bölgeye %50,0 yatırıma katkı oranı, %90,0 vergi

indirimi, büyük ölçekli yatırımların teşvikinde %60,0 yatırıma katkı oranı, %90,0 vergi indirimi, bu teşviklerin işletme ve yatırım dönemlerindeki katkı oranları ise yatırım döneminde %80,0, işletme döneminde ise %20,0 olarak belirlenmiştir (Resmi Gazete, 2012:28328).

Mevcut yatırım teşvik sistemiyle ayrıca yatırım döneminde yatırıma katkı uygulaması başlatılmış olup yatırımcılar yatırıma katkı tutarının %80,0'ine kadar olan kısmını diğer faaliyetlerinden elde ettikleri ticari kazançlarına uygulama imkanı getirilmiştir. Kalan %20,0'si de 6. Bölgeye yapmış olduğu yatırım sonrası işletme döneminde elde edeceği kazancına uygulanacak olan gelir veya kurumlar vergisinden düşülecektir. Ayrıca yatırımın OSB'de yapılması durumunda bölgesel yatırım teşvik uygulamasında yer alan yatırıma katkı oranı %55,0 olarak uygulanmaktadır (Resmi Gazete, 2012:28328).

2.1.3.4 Sigorta primi işveren hissesi desteği

Büyük ölçekli, bölgesel ve stratejik yatırımların teşviki uygulamasında, YTB kapsamında gerçekleştirilen yatırımla sağlanan ilave istihdam için yatırımcı tarafından ödenmesi gereken sigorta primi işveren hissesinin asgari ücrete karşılık gelen kısmının Ekonomi Bakanlığı tarafından karşılanmasıdır. Yatırımcıların bu destekten faydalanabilmeleri için işletmesinin yatırım tamamlama vizesinin yapılmış olması gerekmektedir.

Ayrıca işletme döneminde işgücü maliyetlerinin azaltılması amaçlanarak verilen sigorta primi işveren hissesi desteği için toplam yatırım tutarının belirli bir oranına karşılık gelen tavanlar belirlenmiştir.

Mevcut yatırım teşvik sistemi ilk açıklandığında bu uygulamadan 6. Bölgede, 31 Aralık 2013 tarihine kadar kurulan işletmeler on yıl, 01 Ocak 2014 tarihinden itibaren ise kurulacak işletmeler ise yedi yıl yararlanacaklardı. Fakat daha sonra mevcut yatırım teşvik sisteminde yapılan değişiklikle 31 Aralık 2013 tarihi 31 Aralık 2014'de, 01 Ocak 2014 tarihi ise 01 Ocak 2015'e uzatılmıştır. Yatırımın 6. Bölgede bulunan OSB'lerde yapılması durumunda destek on iki yıl süreyle uygulanacaktır (Resmi Gazete, 2014:28995).

Bu kapsamda işverenlerin 2013 yılında her bir asgari ücretli çalışanı için ödemesi gereken ilk altı ayda 190 TL, ikinci altı ayda 199 TL sigorta primi işveren

hissesi desteği payını ödemeyeceklerdir. (Ekonomi Bakanlığı Yatırım Teşvik Belgesi Kapsamında Devlet Destekleri Adım Adım Uygulama Rehberi, 2013:24).

2.1.3.5 Sigorta primi işçi hissesi desteği

YTB'ye bağlı yatırımla sağlanan ilave istihdam için ödenmesi gereken sigorta primi işçi hissesinin asgari ücrete karşılık gelen kısmının Ekonomi Bakanlığınca karşılanmasıdır. Sadece 6. Bölgede gerçekleştirilecek bölgesel, büyük ölçekli ve stratejik yatırımlar için düzenlenen YTB sahibi işletmeler bu uygulamadan yararlanmaktadır.

Sigorta primi işçi hissesi desteğinin uygulama süresi on yıldır ve tutar bakımından herhangi bir üst sınır bulunmamaktadır.

Bu kapsamda işverenlerin 2013 yılında her bir asgari ücretli çalışanı için ödemesi gereken ilk altı ayda 137 TL, ikinci altı ayda 143 TL sigorta primi işçi hissesi desteği payından muaf tutulacaklardır (Ekonomi Bakanlığı Yatırım Teşvik Belgesi Kapsamında Devlet Destekleri Adım Adım Uygulama Rehberi, 2013:24).

2.1.3.6 Gelir vergisi stopajı desteği

YTB kapsamında gerçekleştirilen yatırımla sağlanan ilave istihdam için ödenmesi gereken gelir vergisi stopajının, asgari ücrete karşılık gelen kısmının terkin edilmesidir. Sadece 6. Bölgede gerçekleştirilecek bölgesel, büyük ölçekli ve stratejik yatırımlar için düzenlenen YTB sahibi işletmeler bu uygulamadan faydalanmaktadır. İşletmeler fiilen çalışan personelinin ücret ödemeleri üzerinden gelir vergisi stopajı yaparak muhtasar beyanname vermek suretiyle gelir vergisi stopajı desteğinden yararlanmaktadır.

Gelir vergisi stopajı desteğinin uygulama süresi on yıldır ve herhangi bir üst sınır bulunmamaktadır. On yıllık süre 6. Bölgede bulunan yatırımın kısmen veya tamamen işletmeye alınmasıyla başlamaktadır. Süre uzatımı mümkün değildir. Yatırımın tamamlanmaması veya YTB'nin iptal edilmesi durumunda terkin edilen vergiler gecikme faizi uygulanarak işletmeden tahsil edilmektedir.

Gelir vergisi stopajı desteğinden mevcut yatırım teşvik sisteminde 6. Bölgede belirtilen illerde yapılacak yatırımlar için düzenlenen YTB kapsamında; 193 sayılı Gelir Vergisi Kanununun geçici 80. maddesinin yürürlüğe girdiği 01 Temmuz 2012

tarihinden itibaren 31 Aralık 2023 tarihine kadar gerçekleşen yatırımlarda, yatırımın kısmen veya tamamen işletilmesine başlanılan tarihten itibaren on yıl süreyle yararlanılması mümkündür. Dolayısıyla, 31 Aralık 2023 tarihinde kısmen veya tamamen işletilmesine başlanılan bir yatırım için gelir vergisi stopajı teşviki en son 31 Aralık 2033 tarihine kadar uygulanacaktır (Ekonomi Bakanlığı Yatırım Teşvik Belgesi Kapsamında Devlet Destekleri Adım Adım Uygulama Rehberi, 2013:30,31).

2.1.3.7 Faiz desteği

Stratejik yatırımlar, 3, 4, 5 ve 6. Bölgelerdeki bölgesel yatırım teşvik uygulamaları, AR-GE ve çevre yatırımları kapsamında desteklerden yararlanacak işletmelerin yatırımları için YTB kapsamında kullanılan en az bir yıl vadeli yatırım kredileri (TL veya döviz) için sağlanan bir finansman desteğidir. YTB’de kayıtlı sabit yatırım tutarının %70,0’ine kadar kullanılan krediye ilişkin ödenecek faizin veya kar payının belli bir kısmının azami ilk beş yıl için ödenmek kaydıyla Ekonomi Bakanlığınca karşılanmasıdır.

Faiz desteği, 3, 4, 5 ve 6. Bölge, bölgesel yatırım teşvik uygulamalarıyla tüm bölgelerde yapılan/yapılacak olan stratejik yatırımlar, AR-GE ve çevre yatırımları için TL ve döviz kredisi cinsinden değişik puan aralığı ve değişen azami destek tutarları bulunmaktadır. 6. Bölge için ödenecek faiz veya kar payı TL bazında yedi puan, döviz kredileri ve dövize endeksli krediler bazında iki puan, azami faiz desteği ise 900 bin TL’yi ve beş yılı geçmeyecek şekilde belirlenmiştir (Ekonomi Bakanlığı Yatırım Teşvik Belgesi Kapsamında Devlet Destekleri Adım Adım Uygulama Rehberi, 2013:18). 6. Bölge bu destek türünde diğer bölgelerden daha avantajlıdır.

2.1.3.8 Yatırım yeri tahsisi

YTB düzenlenmiş büyük ölçekli, bölgesel ve stratejik yatırımlardan yararlanacak işletmelere Maliye Bakanlığı tarafından belirlenen usul ve esaslar doğrultusunda, yatırımın yapılacağı yerde varsa uygun yatırım yerinin tahsis edilmesidir.

Taşınmazlar üzerinde gerçekleştirilecek toplam yatırım tutarı, taşınmazın rayiç değerinin, tarım ve hayvancılık yatırımlarında bir, turizm yatırımlarında iki, diğer yatırımlarda üç katından az olmaması ve taahhüt edilen yatırımın en az %20,0’sini

karşılıyacak miktarda net öz kaynağa sahip olunması gerekmektedir (Ekonomi Bakanlığı Yatırım Teşvik Belgesi Kapsamında Devlet Destekleri Adım Adım Uygulama Rehberi, 2013:34).

2.1.3.9 Katma değer vergisi iadesi

Stratejik yatırımlar kapsamında gerçekleştirilen ve sabit yatırım tutarı 500 milyon TL'nin üzerinde olan bina ve inşaat harcamaları için tahsil edilen KDV'nin iade edilmesidir (Ekonomi Bakanlığı Yatırım Teşvik Belgesi Kapsamında Devlet Destekleri Adım Adım Uygulama Rehberi, 2013:38). Sabit yatırım tutarının yüksek olması ve yapılan diğer sınırlandırmalarla KDV iade desteğinin uygulama alanı kısıtlanmıştır.

Stratejik yatırımlara ilişkin inşaat işleri nedeniyle yüklenilen ve takvim yılı sonuna kadar indirim yoluyla telafi edilemeyen KDV, izleyen yıl talep edilmesi halinde YTB sahibi mükellefe iade edilmektedir.

Mevcut yatırım teşvik sistemine göre 6. Bölgede yapılacak olan yatırımlara sağlanan destek oran ve süreleri gösteren özet tablo 2.3'de verilmiştir.

Tablo 2.3: 6. Bölgede yapılacak yatırımlara sağlanan destek oran ve süreleri özet tablosu (Resmi Gazete 19 Haziran 2012 tarih ve 28328 sayıdan derlenmiştir).

6. Bölge			Genel Teşvik Uygulamaları	Bölgesel Teşvik Uygulamaları	Büyük Ölçekli Yatırımların Teşviki	Stratejik Yatırımların Teşviki
KDV İstisnası			VAR	VAR	VAR	VAR
Gümrük Vergisi Muafiyeti			VAR	VAR	VAR	VAR
Vergi İndirimi	Yatırıma Katkı Oranı (%)	OSB Dışı	YOK	50	60	50
		OSB İçi		55	65	50
Sigorta Primi İşveren Hissesi Desteği		OSB Dışı	YOK	10 YIL	10 YIL	10 YIL
		OSB İçi		12 YIL	12 YIL	10 YIL
Yatırım Yeri Tahsisi			YOK	VAR	VAR	VAR
Sigorta Primi İşçi Hissesi Desteği			YOK	VAR	VAR	VAR
Gelir Vergisi Stopajı Desteği			VAR	VAR	VAR	VAR
Faiz Desteği	İç Kredi		YOK	7 Puan	YOK	5 Puan
	Döviz / Dövizle Endeksli Kredi			2 Puan		2 Puan
KDV İadesi			YOK	YOK	YOK	VAR

2.2 Şanlıurfa'nın Yatırım Tercihleri Yönünden Analizi

11.500 yıllık tescilli tarihiyle Şanlıurfa, Bereketli Hilal adıyla anılan bölgenin kilit taşı konumundadır. İlk ve orta çağın uygarlık merkezlerinden olan Mezopotamya ve Arap ülkeleri ile Avrupa arasında bazı yollar İpek Yolunun güney ucu Şanlıurfa üzerinden geçiyordu. Doğuyu-batıya, güneyi-kuzeye bağlayan birçok tarihi, ticari ve askeri yol burada kesişiyordu. 11. yüzyılda Selçuklu yönetimine giren Şanlıurfa'nın bu yüzyıldan sonra ticari önemi artmıştır. Osmanlı döneminde ticaret hacmi daha da artan Şanlıurfa, bu dönemde en çok Halep şehriyle bağlantılıydı. Ülkemizin güneydoğu sınırında Anadolu ile Arap ülkeleri arasındaki geçiş bölgesinde olması, şehrin tarıma ve hayvancılığa çok elverişli topraklarının bulunması Şanlıurfa'da birçok sanatın filizlenmesine ve ticaretin gelişmesine yol açmıştır. Bu coğrafi yakınlık aynı zamanda bir kültür birlikteliğini de işaret etmektedir. Şanlıurfa, Halep ve Şam çarşılarında en az bin yıllık bu beraberliği görmek mümkündür.

Şanlıurfa, kuzeyden Diyarbakır, Erzurum ve Van illeriyle İran, Kafkasya ve Orta Asya'ya, güney'den ise Halep'le Suriye Arap Cumhuriyeti (SAC)'ne, Arabistan ve Mısır'a bağlanmaktadır. Batıda ise Gaziantep, Kayseri, Konya ve İstanbul gibi merkezlere ulaşan bir hat üzerinde bulunmaktadır. Mardin yoluyla da Kerkük, Musul ve Bağdat'a ulaşım kolaylaşmaktadır.

Coğrafyanın sağladığı bu stratejik konumuyla Şanlıurfa medeniyetlerin merkezi oldu. Şanlıurfa'da bütün el sanatlarının tarihi eskiye dayanmakta ve günümüzde hemen her sanat için, bir merkez, bir çarşı ya da bir pazar bulunmaktadır.

Bugünün Şanlıurfa'sı, geçmişte yaşanan ve günümüzde de bütün canlılığı ile devam eden ticari hayatla öne çıkmaktadır. Şanlıurfa bugün yeniden tarihi İpek Yolunun canlanmasına şahitlik etmektedir. Irak, İran, SAC, Lübnan, Ürdün gibi ülkelerle ticaret hızla yükselmektedir. Bu ticarete Şanlıurfa önemli bir rol oynamaktadır.

1. Genç nüfusu,
2. Doğal kaynaklar açısından zenginlik (toprak, su, iklim) ve yüksek verimlilik,
3. Makineli tarıma elverişli olması,
4. Seracılık potansiyeli,
5. Organik tarım için büyük doğal potansiyelin mevcudiyeti,

6. Tarım kenti olması,
7. Teknoparkın bulunması,
8. Kargo özellikli hava alanının bulunması,
9. Türkiye-Suriye Bölgelerarası İşbirliği Programının başlatılması,
10. Ortadoğu ülkeleri ile ticaret için stratejik konuma sahip olması,
11. Güneydoğu Anadolu Projesi (GAP)'nin merkezi durumunda bulunması,
12. I. ve II. OSB'lerinin açılmış olması,
13. I. Sınıf gümrük kapısının bulunması (Akçakale Gümrük Kapısı)
14. Suruç-Mürşitpınar ve Ceylanpınar sınır kapılarının bulunması,
15. Ortak tarih ve dillere sahip olunan SAC ve Irak'a yakınlık,
16. Karayolu ve demiryoluyla limanlara bağlanması, bu durumun uygun bir nakliye lojistiği sağlaması,

günümüz Şanlıurfa'sını yatırım yapılabilecek GAB'ın ve 6. Bölgenin “güvenli limanı” haline getirmiştir.

Sonuç olarak; Şanlıurfa'dan bakıldığında İran-Tahran'a (1.215 km) olan uzaklığıyla İstanbul'a olan uzaklığı, Irak-Bağdat'a (821 km) olan uzaklığıyla Ankara'ya olan uzaklığı yaklaşık aynı mesafededir. Bu örnekleri yurtdışındaki bazı önemli merkezlerin yurtiçindeki önemli merkezlere ve limanlara uzaklıkları bakımından çoğaltmak mümkündür. Ayrıca Şanlıurfa'nın komşusu illere olan uzaklığı, SAC'ın bazı önemli vilayetlerine olan uzaklığıyla aynı mesafededir.

Şanlıurfa, 220 milyar dolar yıllık ithalat kapasitesine sahip ve 320 milyon kişinin yaşadığı büyük bir pazar olan Ortadoğu coğrafyasına jeostratejik açıdan hakim konumdadır (Ada Strateji Ulusal Sanayici ve İşadamları Derneği GAP Raporu, 2008:81). Her ne kadar 6. Bölgede merkez il olarak Diyarbakır ön plana çıkartılmış olsa da, Diyarbakır ili jeostratejik açıdan biraz daha iç kesimde kaldığından karşılaştırmalı üstünlükte Şanlıurfa'nın gerisindedir. Ayrıca Diyarbakır'ın Şanlıurfa'ya göre hava, deniz, kara ve demiryolu bağlantıları açısından da karşılaştırmalı üstünlüğü yoktur. Şanlıurfa'nın jeostratejik konumu ve diğer özellikleri dikkate alındığında bölgenin merkez ili konumundadır. Şanlıurfa, başta 6. Bölge olmak üzere Türkiye'nin ve Avrupa'nın Ortadoğu pazarına açılan kapılarından birisidir.

2.2.1 Güneydoğu Anadolu Bölgesinde Şanlıurfa'nın Yeri ve Önemi

Şanlıurfa 1.762.075 kişilik nüfusuyla Türkiye nüfusunun %2,3'üne, 7.958.473 kişilik GAB nüfusunun ise %22,1'ine sahiptir. GAB'da yer alan iller içerisinde Şanlıurfa, yüzölçümü açısından birinci sıradadır. Nüfus bakımından ise Gaziantep ilinden sonra ikincidir. 1980 yılında nüfus artış hızı GAB ve Türkiye'nin gerisindedir. Ancak 1985 yılından sona nüfus artış hızı GAB ve Türkiye'nin üzerindedir ve GAB'da birincidir (Şanlıurfa Valiliği İl Planlama ve Koordinasyon Müdürlüğü İl Brifingi, 2013:5,6).

GAB içerisinde bulunan illerin sanayileşme durumu şu şekilde özetlenmiştir. GAB'daki illerin sanayisine göre bir değerlendirilmesi yapıldığında, %65'lik bir oran ile Gaziantep ili bölge illeri arasında birinci sırada yer alırken, %10 Şanlıurfa, %9 Diyarbakır, %6 Adıyaman, %4 Batman, %3 Mardin, %1 Kilis, %1 Siirt, %1 Şırnak yer almaktadır (Bilim, Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı 81 İl Durum Raporu, 2012:433).

GAB'da bulunan illerin sanayileşmesinde Gaziantep diğer illerden ayrılmaktadır. Gaziantep mevcut yatırım teşvik sisteminde 3. Bölgede yer almaktadır. Şanlıurfa ili sanayileşmede GAB'da bulunan iller içerisinde Gaziantep ilinden sonra ikinci sıradadır.

Bilgi ve iletişimin dünyasında artık şehirlerin ve bölgelerin rekabetçiliği ve yaşam kaliteleri ülkelerin gelişmişliğinin göstergesidir. Bu nedenle şehirler ve bölgeler ekonomik sistem içerisinde uluslararası sermaye ve nitelikli işgücünü çekmek için birbiriyle yarışmaktadır. İllerin veya bölgelerin rekabet güçlerinin daha üst seviyeye çıkarılması için rakiplerine göre rekabet edebilirlik seviyelerinin ölçülmesi ve anlaşılması önemlidir.

Ayrıca ortaya konulan hedeflere ulaşmak için bölge ve il ölçeğinde güçlü ve zayıf yönler ile fırsat ve tehditlerin (GZFT) analiz edilebildiği stratejik planlama metotlarından faydalanılmalıdır. Bir GZFT analizinin amacı, hedeflere ulaşılabilme noktasında önemli olan temel iç ve dış faktörleri belirlemektir.

2.2.1.1 Araştırma ilinin güçlü yönleri

1. Üretime elverişli toprak ve iklim koşulları,
2. Verimli tarım arazilerine ve sulama imkanına sahip olması,

3. Tarihi geçmiş ve kültürel zenginlik,
 4. Yüksek turizm potansiyeli,
 5. Sınır şehri olması,
 6. Dış ticaret potansiyeli,
 7. Ulaşım kolaylığı,
 8. Üniversitesi,
 9. Misafirperverlik ve yardımseverlik gibi geleneksel değerlere bağlılık,
- şeklinde sıralamak mümkündür.

2.2.1.2 Araştırma ilinin zayıf yönleri

1. Hızlı nüfus artışı ve göç,
 2. Çevre illerle ilişkilerde zayıflık,
 3. İstihdam yaratacak iş ortamının zayıf olması,
 4. Tarımsal alanların etkin bir şekilde kullanılamaması,
 5. Bilinçsiz tarım (sulama, ilaçlama, tohum, çeşit vb.)
 6. Kalifiye personel eksikliği,
 7. Sağlık hizmetlerinin yetersizliği,
 8. Eğitim hizmetlerinin yetersizliği,
 9. Sanayisinin tam olarak gelişmemiş olması,
- sayılabilir.

2.2.1.3 Araştırma ilinde fırsatlar

1. Türkiye'nin SAC ve Irak başta olmak üzere çevre ülkelerle ilişkilerinin geliştirilmesi,
2. Elverişli kara, hava ve demiryolu ulaşımı ve deniz ulaşımına uygun bağlantı yollarının varlığı,
3. GAP'ın merkezinde yer alması,
4. Büyük ve hızlı büyüyen bir pazar,
5. Ortadoğu pazarına yakınlık,
6. Ucuz işgücü,
7. II. OSB'nin açılmış olması,
8. Sanayi, tarım ve diğer alanlardaki teşvik ve destekler,

9. Din ve manevi değerlerin yükselişi,
10. Genç nüfusun fazla olması,
11. Şanlıurfa için önemli fırsatlardandır.

2.2.1.4 Araştırma ilinde tehditler

1. SAC ve Irak başta olmak üzere çevre ülkelerle devam eden siyasi belirsizlik,
 2. Sınır ülkede savaş ortamının devam etmesi, buna bağlı olarak dış ticaretin olumsuz etkilenmesi,
 3. Kırsal kesimin beklenen göç dalgası,
 4. İçme suyu havzalarının kirlenmesi,
 5. Hızlı kentleşmenin ortaya çıkaracağı tehditler,
 6. Kalifiye iş gücünün il dışına göç etmesi,
 7. Tarım yapılan topraklarda bilinçsiz sulamaya bağlı tuzluluk ve çoraklaşma,
- tehditler arasındadır.

2.2.1.5 Araştırma ilinin vizyonu

Şanlıurfa;

1. Turizm destinasyonu merkezinde bulunması nedeniyle, kültür ve turizm şehri,
2. Geniş, verimli ve sulu tarıma elverişli toprakları nedeniyle, tarım şehri,
3. Teşviklerle ve fırsatlarla potansiyeli ortaya çıkan sanayisiyle, sanayi şehri,
4. Köklü ticari geleneğiyle bir ticaret şehridir.

2.2.2 Şanlıurfa Sanayisinin Yapısal Analizi

Cumhuriyetin ilk yıllarında Şanlıurfa'da sanayi olgusu fazla gelişmemiştir. “Şanlıurfa'da Cumhuriyetin ilk yıllarında dokumacılık, keçecilik kürkçülük, dericilik, sarrafçılık, bakırcılık, kazazlık gibi küçük el sanatları ile iştilgal eden esnafılık daha yaygındı. Bu yıllarda hiçbir sanayi kuruluşu yoktu” (Şanlıurfa Valiliği Bilim, Sanayi ve Teknoloji İl Müdürlüğü İl Brifingi, 2011:8). 1923 yılından 1971 yılına kadar Şanlıurfa'da anonim ve limited şirket bulunmamaktadır. Bu dönemde

kollektif Şirket sayısı ise 15'dir (Şanlıurfa Valiliği Bilim Sanayi ve Teknoloji İl M¼d¼rl¼Đ¼ İl Brifingi, 2011:37).

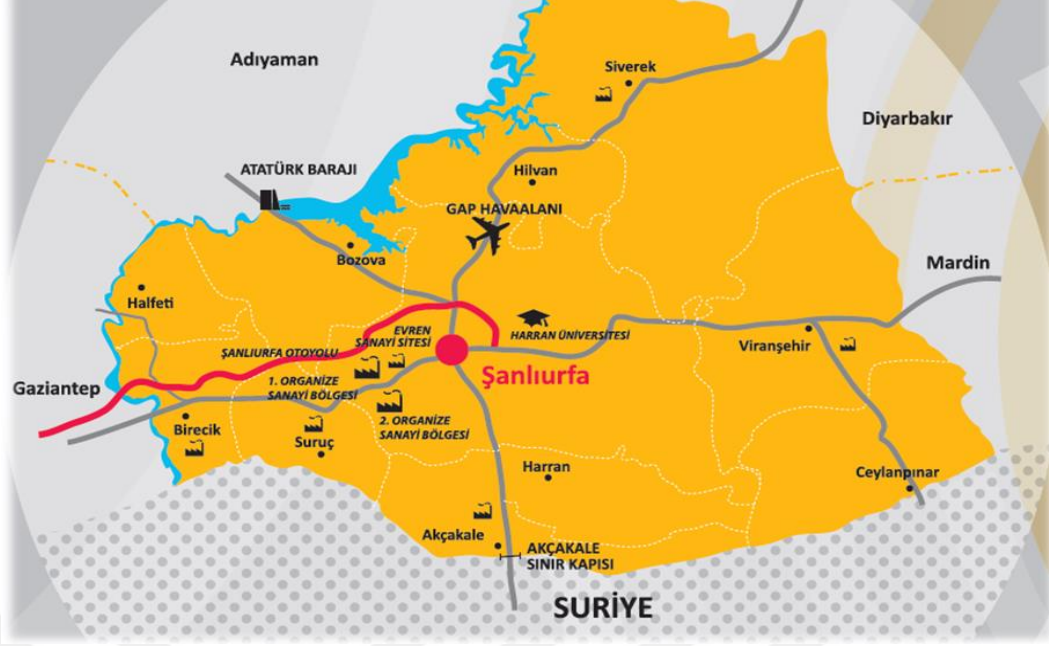
1992 yılında 92/3095 sayılı Bakanlar Kurulu Kararıyla Şanlıurfa'nın kalkınmada I. derecede öncelikli iller arasına alınması, 1995 yılında Harran ovasının sulu tarıma açılması, tarımdan elde edilen gelirin sanayi sektöründe ve yerelde değerlendirilmesinin yaygınlaşması neticesinde Şanlıurfa'da sanayi olgusu gündem oluşturmuş ve daha sonraki yıllarda kurulan OSB'ler ve KSS'lerle Şanlıurfa sanayisi gelişmeye başlamıştır.

2.2.2.1 Organize sanayi bölgeleri

Türkiye'de OSB ve KSS'ler planlı kalkınma dönemi ile birlikte uygulanmaya başlanmıştır. Önceki kalkınma planları incelendiğinde, 40 yılı aşkın bir süredir devam etmekte olan bu uygulamaların, sanayi gelişiminin sağlanması, bölgesel dengeli kalkınmanın sağlanması ve sanayinin planlı yerleşimi sağlanarak oluşabilecek çevre sorunlarının giderilmesini hedeflediği gör¼lmektedir (Devlet Planlama Teşkilatı 2529. ÖİK: 545 Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı Sanayi Politikaları Özel İhtisas Komisyonu Raporu, 2000:97).

Türkiye'de mevcut yatırım teşvik sistemiyle birlikte dört ana bileşende toplanan yatırımların OSB'lerde yapılması durumunda verilecek destekler işletmelerin veya yatırımcının menfaatine farklı bir kategoride değerlendirilmiştir. Bu durum Türkiye'de genel anlamda OSB'lerin öneminin daha da artacağı bir döneme girildiğini göstermektedir.

Şanlıurfa'da OSB'ler Şehir merkezinden 15 km mesafede kurulmuş, I. ve II. OSB ile yine aynı mesafede kurulan Tarıma Dayalı İhtisas Besi Organize Sanayi Bölgesi (TDİBOSB)'nden oluşmaktadır. İlçelerde ise sadece Viranşehir'de kurulu OSB bulunmaktadır. Şanlıurfa genelinde kurulun ve halen faaliyette bulunan sanayi kuruluşlarının yeri Şekil 2.2'de gösterilmiştir.

Şekil 2.2: Şanlıurfa OSB ve KSS genel görünüm haritası (www.investsanliurfa.com/sanliurfa-sayfa.asp?SayfaId=7).

Şanlıurfa'da I. OSB, 05 Aralık 1989 tarihinde kurulmuş ve 26 Temmuz 1992 tarihinde yapımına başlanmıştır. Şanlıurfa-Gaziantep karayolu üzerinde ilk etapta 150 ha'lık bir alan üzerine kurulmuş olan I. OSB, ilerleyen yıllarda artan ihtiyaca cevap vermek üzere genişletilerek toplam alanını 459 ha'ya ulaşmıştır. Toplamda 262 sanayi parseline sahip olan I. OSB'nin toplam sanayi alanı ise 208 ha'dır (Şanlıurfa I. OSB Müdürlüğü Bilgi Notu, 2013:1).

Şanlıurfa I. OSB'de faaliyet gösteren işletmeler arasında %50,8 payla dokuma ve giyim sanayi en ağırlıklı sektördür. Dokuma ve giyim sanayi işletmelerinin %60,0'ını lif pamuğu, çığit ve pamuk ipliği üretimi yapan işletmeler (çırçır fabrikaları) oluşturmaktadır (Şanlıurfa I. OSB Müdürlüğü Bilgi Notu, 2013:2). Yılda sadece 4-5 ayda dönemsel olarak faaliyette bulunan bu işletmeler, 7-8 aylık geri kalan zamanda atıl durumdadır. Bu durum Şanlıurfa sanayisini ve istihdamı olumsuz yönde etkilemektedir. Şanlıurfa I. OSB'de faaliyette bulunan işletmelerin sektörel dağılımı, il geneli sanayi sektörü dağılımına paraleldir.

Şanlıurfa'da I. OSB'nin ihtiyacı karşılamaması üzerine II. OSB, 12 Ağustos 1997 tarihinde kurulmuş ve 24 Nisan 2001 tarih ve 152 sicil numarasıyla tüzel kişiliği tescil edilmiştir. II. OSB toplam 800 ha'dır ve 260 adet sanayi parseli mevcuttur (Şanlıurfa II. OSB Müdürlüğü Bilgi Notu, 2013:1).

Şanlıurfa II. OSB kuruluş aşamasında, Avrupa Birliği-Türkiye Katılım Öncesi Mali İşbirliği Programı ve Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (UNDP) kapsamında Şanlıurfa Sanayisinin Yeniden Yapılandırılması Projesi (ŞSYYP) ismiyle finanse edilmiştir. Proje kapsamında, II. OSB için altyapı inşaatı ile I. ve II. OSB'ler için arıtma tesisi inşaatı ve müşavirlik hizmetleri yapılmıştır. Projenin UNDP tarafından yürütülen teknik destek bileşeninde ise II. OSB için stratejik sektörlerin belirlenmesi ve OSB'deki firmaların rekabetçi bir biçimde faaliyet göstermelerine imkan tanıyacak iş ortamının tesis edilmesine yönelik çalışmalar yapılmıştır (Karacadağ Kalkınma Ajansı TRC2 Bölgesi 1. Taslak 2014-2023 Bölge Planı Mevcut Durum Analizi, 2013:167).

II. OSB'de yer tahsisleri, değişik sektörlerde faaliyet gösteren işletmelere yapılmıştır. II. OSB'de gıda ve içecek sanayi yatırımları %21,6 payla ilk sıradadır. Kauçuk, plastik, kimya sanayi yatırımları %19,8 payla ve tekstil sanayi yatırımları %16,4 payla II. OSB'de ki sektörel dağılımda öne çıkmıştır. Bu sektörleri %11,2 payla metal olmayan ürünler sanayi yatırımları, %6,9 payla elektrikli makineler sanayisi yatırımlarıyla birlikte diğer makinelerin imalatı sanayisi yatırımları izlemektedir (Şanlıurfa II. OSB Müdürlüğü Bilgi Notu, 2013:1). İşletmelerin II. OSB'deki sektörel dağılım, I. OSB'ye göre daha dengelidir.

Mevcut yatırım teşvik sisteminden sonra Şanlıurfa'ya gelen hazır giyim işletmelerinin talepleri üzerine II. OSB içerisinde 350 dönümlük alan, tekstil adası olarak planlanmış ve ön parselasyon çalışmaları tamamlanmıştır. Bilim, Sanayi ve Teknoloji Bakanlığından onaylanan proje ile yaklaşık 5'er dönümlük 52 parsel oluşturulmuştur. II. OSB'de yapılan bu düzenleme kümelenmeyi teşvik etmekte olup, mevcut yatırım teşvik sisteminin amacına uygundur. 2013 yılı Ekim ayı sonu itibariyle 6.134 kişinin istihdam edildiği II. OSB'nin doluluk oranı %53,5 seviyesindedir (Şanlıurfa II. OSB Müdürlüğü Bilgi Notu, 2013:2).

TDİBOSB, Şanlıurfa-Gaziantep karayolu üzerinde il merkezine 15 km mesafededir ve II. OSB'ye komşudur. 830 ha'lık alan üzerinde her biri 5.000 m²'lik 532 adet işletmeden oluşan TDİBOSB'da 150 işletmenin altyapısı tamamlama aşamasına gelmiştir. TDİBOSB'de toplam 5.000 kişiye istihdam sağlanacaktır (TDİBOSB Erişim Tarihi: 07 Kasım 2013, www.sanliurfatdiosb.com/#).

Viranşehir OSB, Tepedüzü mevkiinde 182 ha alan üzerinde 06 Haziran 2005 günü faaliyete başlamıştır. Viranşehir OSB'de 133 sanayi parseli mevcut olup, ilk

etapta 49 parselin 36'sının tahsisi yapılmıştır. Tahsisi yapılan parsellerden 7'si proje aşamasında, 8'inin inşaatı devam etmektedir. 21 işletme üretim faaliyetlerine devam etmektedir. Üretime başlayan işletmelerde 220 kişi istihdam edilmekte olup, diğer işletmelerin faaliyete geçmesiyle birlikte Viranşehir OSB'deki toplam istihdam 1.650 kişiye yükselecektir.

Viranşehir OSB'de faaliyette bulunan işletmeler içinde ilk sırada mısır kurutma yatırımları bulunmaktadır. Mısır kurutma işletmelerini, tekstil işletmeleri ile bulgur üretimi yapan işletmeler takip etmektedir. Viranşehir OSB'deki mevcut işletme durumu, ilçede tarıma dayalı gıda sanayisini ön plana çıkarmaktadır.

Birecik, Siverek ve Suruç ilçelerinde OSB kurulması için kesin yer seçimi yapılmış ancak OSB'ler tüzel kişilik kazanamamıştır.

2.2.2.2 Küçük sanayi siteleri

Şanlıurfa genelinde bulunan sanayi kuruluşlarında yapılan saha çalışması sırasında Küçük Sanayi Siteleri (KSS)'nin yönetimlerinden ve kaymakamlık görevlilerinden KSS'lerin yapısal durumu hakkında bilgi derlenerek tablo 2.4 oluşturulmuştur.

KSS'ler, küçük ölçekli sanayi işletmeleri, esnaf ve zanaatkarlar için ortak altyapı, elverişli bir iş ortamı sağlamaktadır. Tablo 2.4'de gösterildiği üzere Şanlıurfa merkezde Evren, Akçakale, Birecik, Siverek ve Suruç ilçelerinde 1'er KSS bulunmaktadır. İl merkezinde II. KSS'in yapımı için kooperatif kurulmuş ve arsa temin edilmiştir.

Tablo 2.4: Şanlıurfa'da küçük sanayi sitelerinin yapısal durumu.

KSS Adı ve Yeri	Alanı (m ²)	Faaliyete Başladığı Yıl	İşyeri Sayısı	Doluluk Oranı (%)	İstihdam (Kişi)
Evren- Merkez	1.400.000	1984	1.510	% 88	9.500
Akçakale	42.700	1990	107	%100	350
Birecik	112.000	1996	202	% 71,8	600
Siverek	50.000	1985	115	%100	424
Suruç	75.000	1984	105	%100	315

Öz Viranşehir GAP KSS, Viranşehir ilçesinde 400 işyeri olarak yapılması planlanmıştır. 2013 yılı yatırım programında bulunan KSS'nin yapımı devam etmektedir.

Ceylanpınar ilçesinde KSS kurulması için kooperatif kurulmuş ve Kaymakamlığının girişimleri ile Büyük Kepez mevkiinde 150.000 m²' lik alan satın alınmıştır. Ancak Ceylanpınar KSS'nin yapımı 2013 yılı yatırım programına alınmamıştır.

Ceylanpınar ilçesinde KSS ve OSB bulunmasa da ilçe yüzölçümünün %88,0'ine sahip Ceylanpınar Tarım İşletmesinde, ürün değerlendirmeye yönelik tarıma dayalı sanayi tesislerinin başlangıçları yapılmıştır. Ceylanpınar Tarım İşletmesinde, tarıma dayalı sanayi tesisi olarak lif pamuğu, çığit ve pamuk ipliği üretimi yapan işletmeler (çırçır fabrikası), yem fabrikası, süt fabrikası ve mısır kurutma tesisi bulunmakta ve ihtiyaca göre yeni tesisler yapılmaktadır. Tohumluk, tarıma dayalı sanayi için bitkisel ve hayvansal üretim yapan gen kaynaklarını koruyan, rekabeti artıran, Ceylanpınar Tarım İşletmesinin kurumsal tecrübelerinden faydalanılarak ilçede KSS kurulması ilçedeki sanayi kuruluşlarının önünü açacaktır.

Hilvan ilçesinde KSS'nin inşaatı kooperatif imkanlarıyla devam etmektedir. Harran ilçesinde ise Harran Belediyesinin öncülüğünde KSS kurulması için çalışma yürütülmektedir. Şanlıurfa'da Bozova ve Halfeti ilçeleri sanayileşmede diğer ilçelerin gerisinde kalmış olup, bu ilçelerde KSS veya OSB kurulmasıyla ilgili herhangi bir çalışma yoktur.

Türkiye'de olduğu gibi Şanlıurfa'da da ilin ve ilçelerin sanayisinin gelişmesinde KOBİ'ler ile KKS'ler tetikleyici mekanizmayı oluşturmaktadır. Belirli bir kapasiteye ulaşan sanayi sektörü yatırımları için ihtiyaç duyulan elverişli yerel ortamı ise OSB'ler hazırlamaktadır. Mevcut yatırım teşvik sisteminde olduğu gibi OSB içerisindeki yatırımlara destek veya teşvik uygulaması işletmelerin, sınırları tanımlanmış alanlarda kümelenmesi, ortak altyapıyı kullanmaları ve maliyetlerin düşürülmesi gibi nedenler üretim performanslarına önemli katkıda bulunmaktadır. Ayrıca OSB'ler sanayi atıklarının çevre üzerindeki olumsuz etkilerinin kontrol edilerek önlem alınmasına imkan sağlamaktadır.

ŞSYYP kapsamında II. OSB'nin kurulması, Şanlıurfa'da var olan ancak bir türlü ortaya çıkartılamayan ekonomik potansiyelin önündeki engelleri kaldırmak için bir fırsattır. Gıda işleme, inşaat malzemeleri, tarıma dayalı sanayi işletmeleri, enerji

üretimi ve iletimi, tekstil ve giyim, endüstriyel makineler, organik tekstil ve sulama sistemleri, turizm, sağlık ve hediyelik eşya yatırım fırsatları arasındadır. Şanlıurfa’da girişimciliğin desteklenmesi, bilgisel altyapının geliştirilmesi, yenilikçilik, işletmelerin kurumsallaştırılması, işbirliği ve koordinasyonun sağlanması sanayi vizyonunu geliştirmek için atılması gereken önemli adımlardır. 2012 yılında yeni bir teşvik sisteminin uygulamaya konulması, sistemde Şanlıurfa’nın en avantajlı bölgede bulunması, sektörel ve yatırım fırsatların değerlendirilmesi, Şanlıurfa’nın gelecek yıllarda sanayi vizyonununun gerçekleşmesini sağlayacaktır.

2.2.2.3 Şanlıurfa sanayisinin sektörel dağılımı ve değişiminin analizi

Türkiye’de pamuğun, fıstığın, mercimeğin, mısırın, arpanın ve buğdayın önemli miktarı Şanlıurfa’da üretilmektedir. Tarımsal üretimin sonucu olarak Şanlıurfa’da gıda, içki ve tütün sanayisi içerisinde mısır kurutma tesisleriyle, bulgur, mercimek, ham yağ, süt ve süt ürünlerinin üretimini yapan işletmeler sektörde öne çıkmıştır (Şanlıurfa Valiliği Bilim Sanayi ve Teknoloji İl Müdürlüğü İl Brifingi, 2011:9).

Tablo 2.5’de Şanlıurfa sanayisinin 2012 yılı öncesi ve 2013 yılındaki sektörel dağılımı verilmiştir. 2012 yılı öncesinde Şanlıurfa’daki işletmelerin sektörel dağılımında gıda, içki ve tütün sanayi %34,5 payla ilk sırada yer almaktadır. Bu sektörü tekstil, örme, konfeksiyon ve deri sanayi %33,8 payla takip etmektedir. Bu iki sektör Türkiye genelinde toplamda %40,0 seviyesinde bulunurken, Şanlıurfa’da %68,2 seviyesindedir. 2013 yılında ise bu iki sektör sıralamada yer değiştirerek yine ilk iki sıradadır.

Tablo 2.5: Şanlıurfa sanayisinin sektörel dağılımı ve değişimi (Şanlıurfa I. OSB Müdürlüğü Bilgi Notu, Ekim 2013).

SEKTÖRLER	2012 ÖNCESİ İŞLETME SAYISI	SEKTÖR PAYI	2013 YILI İŞLETME SAYISI	SEKTÖR PAYI	DEĞİŞİM (%)
Gıda, İçki ve Tütün Sanayi	205	34,5%	224	32,7%	-1,8%
Tekstil, Örme, Konfeksiyon ve Deri Sanayi	201	33,8%	225	32,9%	-0,9%

Tablo 2.5: Şanlıurfa sanayisinin sektörel dağılımı ve değişimi (Şanlıurfa I. OSB Müdürlüğü Bilgi Notu, Ekim 2013).

SEKTÖRLER	2012 ÖNCESİ İŞLETME SAYISI	SEKTÖR PAYI	2013 YILI İŞLETME SAYISI	SEKTÖR PAYI	DEĞİŞİM (%)
Kimya, Kimyasal Ürünler, Petrol, Kömür, Lastik ve Plastik Sanayi	69	11,6%	59	8,6%	-3,0%
Seramik, Cam ve Başka Yerde Sınıflandırılmamış Metal Olmayan Ürünler Sanayi	60	10,1%	84	12,3%	2,2%
Metal Eşya ve Makine Sanayi	44	7,4%	63	9,2%	1,8%
Kağıt, Kağıt Ürünleri Basım ve Baskı Sanayi	7	1,2%	11	1,6%	0,4%
Metal Sanayi	5	0,8%	6	0,9%	0,1%
Ağaç Mantar Ürünleri ve Mobilya Sanayi	4	0,7%	12	1,8%	1,1%
TOPLAM	595	100%	684	100%	15,0%

Şanlıurfa sanayisinin 2012 yılı öncesi ve 2013 yılındaki sektörel dağılımını gösteren tablo 2.5’deki veriler karşılaştırıldığında, 2012 yılı Ocak ayından 2013 yılı Ekim ayına kadar Şanlıurfa’da sanayi sektöründe 89 işletme faaliyete başlamıştır. Sektörde en büyük gelişmeyi %2,2 artış oranıyla seramik, cam ve başka yerde sınıflandırılmamış metal olmayan ürünler sanayisi göstermiştir. Bu sektörde inşaata yönelik faaliyet gösteren işletmeler, Şanlıurfa’nın ihracatına en büyük katkıyı yapmıştır (Şanlıurfa Valiliği Bilim Sanayi ve Teknoloji İl Müdürlüğü İl Brifingi, 2011:21).

Şanlıurfa sanayisinin lokomotif durumunda bulunan gıda içki ve tütün sanayisinde işletme sayısı 19 adet artmasına rağmen toplam sanayi sektörü içindeki payı % 1,8 oranında azalarak sektörler arasında ikinci sıraya gerilemiştir. Şanlıurfa’da işletme sayısı 24 adet artarak ilk sıraya yerleşen tekstil, örme, konfeksiyon ve deri sanayisinin ise toplam sanayi sektörü içindeki payı %0,9 azalmıştır. Şanlıurfa’da 2013 yılında en büyük gerileme toplam sanayi sektörü içindeki payı %3,0 oranında azalan kimya, kimyasal ürünler, petrol, kömür, lastik ve plastik sanayisindedir.

2013 yılında Şanlıurfa'da işletmelerin sektörel dağılımında gıda, içki ve tütün sanayisi ile tekstil, örme, konfeksiyon ve deri sanayisindeki işletme sayıları artsa da toplam sanayi sektöründeki payı 2011 yılına göre %2,7 oranında azalmıştır. Bunun yanında ilde yeni teşvik sistemiyle birlikte tarıma dayalı sanayi ürünlerinin işlenmesi, paketlenmesi ve plastik ambalaj sanayinin hızlı gelişmesi beklenmekteyken, bu gelişme henüz gerçekleşmemiştir.

2012 yılı öncesinde Şanlıurfa sanayisindeki sektörler içerisinde gıda, içki ve tütün sanayisiyle, tekstil, örme, konfeksiyon ve deri sanayisinin gelişiminin diğer altı sektöre göre çok daha hızlıdır. Bu iki sektör dışında kalan diğer sanayi sektörlerinin gelişim hızları birbirine yakın ve daha yavaş bir seyrinde sürmektedir.

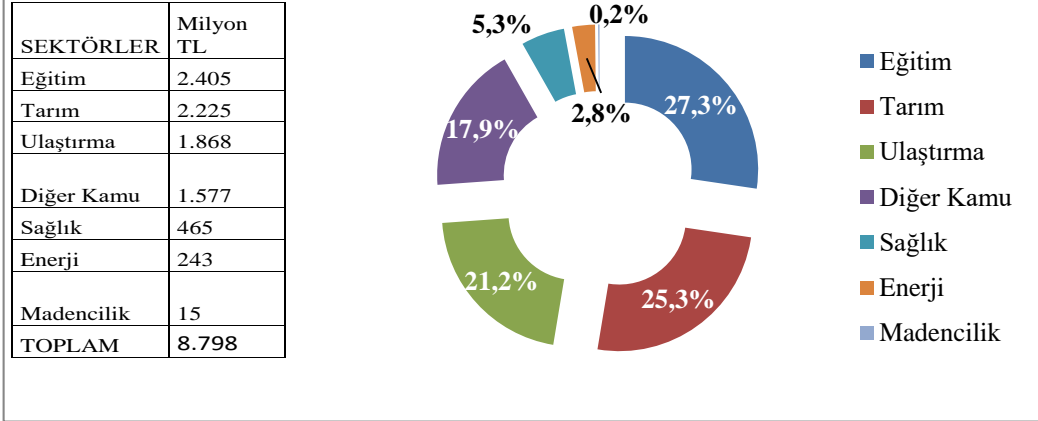
Şanlıurfa'da kısa ve orta vadede sanayinin ilerlemesi şu anki mevcut duruma paralel olarak tarıma dayalı sanayi kolları üzerinden gelişecektir. Uzun vadede ise özellikle Türkiye'de lider durumda bulunan metal eşya ve makine sanayinin ilde, GAB'da, komşu iller ve ülkelerdeki potansiyeli dikkate alındığında uygulamaya konulan teşvik sistemlerinin etkisiyle gelişme gösterecektir. Bu sektördeki potansiyel pazar fırsatları değerlendirilmelidir.

Diğer sektörler ise kısa vadede mevcut gelişim seyrini sürdürecektir. Orta ve uzun vadede ise yatırım teşvik sistemlerinin ve diğer gelişmelerin etkisiyle istikrarlı ve daha hızlı bir yükselme görülecektir.

2.2.3 Şanlıurfa'da Kamu Yatırımları ve Etkisi

Mevcut yatırım teşvik sisteminin Şanlıurfa sanayisinde yarattığı etkiyi işletmelerin yatırım, üretim ve istihdam faaliyetlerine bakarak tek başına değerlendirmek doğru olmayacaktır. Çünkü devlet, işletmelere bir bölgeye ya da ile yatırım yapılması için destek verirken, aynı yere kamu kaynakları kullanarak da yatırım yapılmaktadır. Dolayısıyla az gelişmiş veya gelişmekte olan bölgedeki kalkınma, sadece üretimin ve istihdamın artması şeklinde değerlendirilmemelidir. devletin ve özel sektör işletmelerinin yatırım yaptıkları yerde istihdam sağlaması veya işletmenin üretim faaliyetine devamı için gereken ara ve yan sanayi ürünlerini işletme çevresinden temin etmesi piyasayı hareketlendirerek kişi başına gelirin artmasını etkilemektedir. Bu durum bir domino etkisi yaratarak kalkınmayı iktisadi, sosyal ve kültürel boyutta değişim ve yenilenmeye taşımaktadır.

Şanlıurfa'da Kamu Yatırımları, 2004-2013

Şekil 2.3: Şanlıurfa'nın 2004-2013 dönemi kamu yatırımlarının sektörel dağılımı (Şanlıurfa Valiliği İl Planlama ve Koordinasyon Müdürlüğü İl Brifingi, 2013).

Şekil 2.3'de gösterilen verilerden de anlaşılacağı üzere Şanlıurfa'da 2004-2013 döneminde 8.798 milyon TL kamu yatırımı yapılmıştır. 2004 yılında 261 milyon TL seviyesinde olan kamu yatırım miktarı, 2013 yılında %1.205,0 oranında artarak 3.406 milyon TL'ye ulaşmıştır.

Şanlıurfa'da kamu yatırımları, eğitim, enerji, sağlık, tarım, madencilik, ulaştırma, diğer kamu hizmetleri (imalat, konut, kültür, turizm ve sektör başlığı belirtilmeyen) adı altında takip edilmektedir. İlde 2013 yılına kadar kamu yatırımları tarım sektöründe yoğunlaşmıştır. 2006 yılında ulaştırma yatırımlarında GAP Havaalanı ve Şanlıurfa-Gaziantep otoyolu projelerine aktarılan ödeneklerden dolayı olağandışı bir artış olmuştur. Şanlıurfa'daki kamu yatırımlarında GAP Eylem Planının 2008 yılında uygulamaya geçirilmesinden sonra önemli bir artış kaydedilmiştir. 2009 yılında kamu yatırımları 2008 yılına göre %164,8 oranında artmıştır. Ancak toplam kamu yatırımlarındaki en önemli artış 2013 yılında gerçekleşmiştir. 2013 yılında Şanlıurfa'nın aldığı kamu yatırımı 2009 yılına göre %556,5, 2012 yılına göre %364,4 oranında artmıştır (Şanlıurfa Valiliği İl Planlama ve Koordinasyon Müdürlüğü İl Brifingi, 2013:17).

2013 yılında eğitim yatırımları, Şanlıurfa'daki toplam kamu yatırımları içerisinde ilk sıradadır ve %55,8 oranla en fazla paya sahiptir (Şanlıurfa Valiliği İl Planlama ve Koordinasyon Müdürlüğü İl Brifingi, 2013:17). Bu artışın temel nedeni; GAP Eylem Planında Şanlıurfa'ya eğitim sektöründe öngörülen derslik sayısının ve

ödenek miktarının, gerçek ihtiyacın çok gerisinde olduğunun anlaşılması neticesinde, eğitim yatırımlarının hak ettiği payının verilmesidir.

Ayrıca diğer kamu hizmetleri içerisinde değerlendirilen turizm sektörünün, 2013 yılında kamu yatırımlarından aldığı pay, geçtiğimiz yıllara göre daha fazladır. 2004-2013 döneminde Şanlıurfa'ya en fazla kamu yatırım ödeneği 2013 yılında, en az yatırım ödeneği ise 2008 yılında verilmiştir. Ayrıca Şanlıurfa, 2009-2012 döneminde aldığı toplam yatırım ödeneğinden daha fazla ödeneği 2013 yılında almıştır (Şanlıurfa Valiliği İl Planlama ve Koordinasyon Müdürlüğü İl Brifingi, 2013:17).

Şanlıurfa'da kamu yatırımlarının 2004-2013 yılları arasındaki dağılımına göre kamu yatırımlarından en fazla payı %27,3'le eğitim sektörü almıştır. Bu sektörü %25,3 oranla tarım, %21,2 oranla ulaştırma, %17,9 oranla diğer kamu hizmetleri sektörleri takip etmiştir.

2004-2012 döneminde Şanlıurfa'da kamu yatırımlarından alınan payda tarım sektörü %33,0 payla ilk sıra iken 2013 yılında ikinci sıraya gerilemiştir. Ulaştırma sektöre %32,9 payla ikinci iken, 2013 yılında üçüncü sıraya gerilemiştir. %9,4 payla dördüncü sırada olan eğitim sektörü yatırımları ise 2013 yılında ilk sıraya yükselmiştir.

Şekil 2.3'den de anlaşılacağı üzere 2004-2013 döneminde Şanlıurfa'da kamu yatırımlarından alınan payda %17,8 oranının üzerinde dört sektör bulunmaktadır. Şanlıurfa'da eğitim, tarım ve ulaştırma sektörlerinin toplam kamu yatırımlarından aldığı pay %73,8'dir. Bu sektörlerle diğer kamu hizmetleri sektörü de eklendiğinde toplam kamu yatırım payı %91,7'ye yükselmektedir.

Şanlıurfa, ekilebilen tarım alanları ve verimli tarım arazileri açısından Türkiye'nin en büyük illerinin başında gelmektedir. GAP sayesinde sulu tarım imkanlarının gelişmesiyle birlikte, bitki çeşitliliğinde önemli derecede artış ve ürün deseninde değişim meydana gelmiştir. Aynı zamanda yıllık tarım döneminde birden fazla ürün alınması mümkündür. Şanlıurfa'da fiziksel ve bilgisel altyapının devam etmesi, üretimin artış eğiliminde olması nedenleriyle kamu yatırımlarından aldığı payda önemli değişiklik olmamıştır.

Şanlıurfa'da özel sektör yatırımları daha çok devlet yatırımlarına paralel olarak gelişmiştir. Özel sektör yatırımları devletin Şanlıurfa'da özellikle tarım sektöründe yaptığı ve halen devam eden kamu yatırımlarında bir sonucu olarak, tekstil örme

konfeksiyon ve deri sanayi, gıda içki ve tütün sanayi seramik, cam ve başka yerde sınıflandırılmamış metal olmayan ürünler sanayinde yoğunlaşmıştır.

2.3 Yatırım Teşviklerinin Yerel, Bölgesel ve Ulusal Kalkınma Üzerindeki Etkilerinin İstatistiksel Analizi

Ulusal, bölgesel ve yerel kalkınmanın sağlanması için uygulamaya konulan yatırım teşviklerinin başarıya ulaşabilmesi için etkin bir destek sınıflandırmasının yanında doğru ölçülerle değerlendirilmesi gerekmektedir. Yatırım teşviklerinin ulusal, bölgesel ve yerel kalkınma üzerine etkilerini ampirik olarak ölçmek uzmanlık ve yüksek tecrübe gerektirir. Buna karşılık yatırım teşviklerinin istatistiksel olarak değerlendirilmesi daha kolaydır. Ancak mevcut yatırım teşvik sisteminde istatistiksel değerlendirmede veri setinin bir bütün olarak temin edilmesi ve analize hazırlanmasında zor ve meşakkatli bir yol izlenmektedir.

Çalışmamın bu kısmında mevcut yatırım teşvik sisteminin Ocak 2012-Ekim 2013 döneminin ulusal, bölgesel ve yerel düzeyde yaptığı etkinin seçilen parametrelerle istatistiksel olarak 2004-2011 dönemiyle karşılaştırılması yapılmıştır. Ayrıca 6. Bölgenin ve bu bölgede bulunan on beş ilin mevcut yatırım teşvik sisteminde belirtilen desteklerden ne ölçüde faydalandıklarının anlaşılabilmesi için teşvik sistemlerinin açıklandığı aylardan başlamak kaydıyla ilk on yedi aylık döneminin istatistikleri karşılaştırılmıştır. Yapılan karşılaştırmada Haziran 2012-Ekim 2013 aralığı “yeni dönem”, mevcut yatırım teşvik sisteminden önceki 2009/15199 sayılı Yatırımlarda Devlet Yardımları Hakkındaki Kararın ilk on yedi ayına denk gelen Temmuz 2009- Kasım 2010 aralığı ise “önceki dönem” olarak adlandırılmıştır.

Mevcut yatırım teşvik sisteminin Türkiye genelindeki durumunun yanı sıra, 6. Bölgede bulunan Ağrı, Ardahan, Batman, Bingöl, Bitlis, Diyarbakır, Hakkari, Iğdır, Kars, Mardin, Muş, Siirt, Şanlıurfa, Şırnak, Van illeriyle, Bozcaada ve Gökçeada ilçelerinin dönemler itibarıyla YTB sayıları, sabit yatırım tutarları ve istihdam sayılarının karşılaştırılması yapılmış ve kısa sayılabilecek bir dönemde ortaya çıkan sonuçlar değerlendirilmiştir.

2.3.1 2004-2013 Döneminde Yatırım Teşviklerinin Yerel, Bölgesel ve Ulusal Kalkınma Üzerindeki Etkileri

Yatırım teşvik politikaların ana hedefleri arasında bulunan bölgelerarası eşitsizliğin giderilmesi, istihdamın artırılması, kalkınmada geride kalmış illerin geliştirilmesi ve uluslararası rekabette ülkenin hedeflerini korumasına yön vermesi açısından yatırım teşvik sisteminden elde edilen sonuçların doğru okunması gereklidir. Bu açıdan bakıldığında yapılacak kısa ve orta dönem değerlendirme sonuçları ulusal ve bölgesel kalkınma politikalarının belirlenmesi, mevcut yatırım teşvik uygulamasının piyasalara ve ihtiyaçlara göre revizyonunu ve gelecekteki teşvik uygulamaları açısından kılavuz niteliğinde olacaktır.

Tablo 2.6'da Şanlıurfa'da, 6. Bölgede ve Türkiye'de yapılan yatırımların, 2004-2011 dönemi ile mevcut yatırım teşvik sisteminin uygulandığı Ocak 2012-Ekim 2013 dönemi karşılaştırmalı olarak verilmiştir.

Tablo 2.6: Şanlıurfa'daki yatırım teşvik belgelerinin Türkiye ve 6. bölgeyle karşılaştırılması (www.ekonomi.gov.tr, Erişim Tarihi: 07 Kasım 2013).

Değerlendirme Kriterleri	Şanlıurfa		6. Bölge		Türkiye	
	2004-2011	2012-Ekim 2013	2004-2011	2012-Ekim 2013	2004-2011	2012-Ekim 2013
YTB Adedi	279	188	1.744	945	26.913	8.304
Şanlıurfa'nın Payı			16,0%	19,9%	1,0%	2,3%
Sabit Yatırım (Milyon TL)	1.278	1.231	7.676	10.436	241.045	121.622
Şanlıurfa'nın Payı			16,7%	11,8%	0,5%	1,0%
İstihdam (Kişi)	7.317	10.951	44.671	44.234	1.047.606	289.653
Şanlıurfa'nın Payı			16,4%	24,8%	0,7%	3,8%

Tablo 2.6'da görüldüğü üzere, Şanlıurfa'da 2004-2011 dönemini kapsayan sekiz yılda 279 YTB alınmıştır. Mevcut yatırım teşvik sisteminin uygulandığı Ocak 2012-Ekim 2013 döneminde ise 188 YTB alınmıştır. Mevcut yatırım teşvik sisteminde Şanlıurfa'da yılda ortalama 94 YTB alınırken, 2004-2011 dönemini kapsayan sekiz yılda ortalama 34,8 YTB alınmıştır. Şanlıurfa'da mevcut yatırım teşvik sistemiyle sabit yatırım tutarında 2004-2011 dönemindeki performansa çok yaklaşılmıştır. İstihdamda ise Şanlıurfa'da 2004-2011 döneminde yapılan toplam istihdamdan mevcut yatırım teşvik sistemi döneminde %49,7 oranında daha fazla

istihdam sağlanmıştır. Şanlıurfa'da özellikle istihdam sayısı bakımından sadece 22 ayda sağlanan istihdamın, sekiz yılda sağlanan istihdamdan daha fazla olması mevcut yatırım teşvik sisteminin Şanlıurfa'da yarattığı etkiyi açık bir şekilde göstermektedir.

Tablo 2.6'da görüldüğü üzere, Ocak 2012-Ekim 2013 döneminde YTB adedi açısından Şanlıurfa'nın Türkiye içindeki payı %1,0'dan %2,3'e, sabit yatırım tutarındaki payı ise %0,5'den %1,0'e yükselmiştir. Şanlıurfa'da mevcut yatırım teşvik sisteminin uygulanmasıyla birlikte en önemli gelişme istihdam sayısındaki artışta kaydedilmiştir. Türkiye genelinde Şanlıurfa'nın istihdam payı 2004-2011 döneminde %0,7 iken, Ocak 2012-Ekim 2013 döneminde %3,8'e yükselmiştir.

Tablo 2.6, mevcut yatırım teşvik sisteminin uygulanmasıyla birlikte Şanlıurfa'nın 6. Bölge içindeki payı, YTB sayısında %16,0'dan %19,9'a, istihdamda %16,4'den %24,8'e yükseldiğini, ancak sabit yatırım tutarında %16,7'den %11,8'e düştüğünü göstermektedir. İstihdam sayısının fazla, sabit yatırım tutarının az olmasının en önemli sebeplerinden biri, hazır giyim yatırımları ve Şanlıurfa için yeni sayılan çağrı merkezi yatırımlarıdır. Sabit yatırım tutarındaki düşüş Şanlıurfa'ya gelen yatırımların özellikle istihdam yoğun sektörlerde gerçekleştiğini göstermektedir.

Şanlıurfa'da başta yeni bir yatırım teşvik sisteminin uygulamaya geçirilmesi olmak üzere diğer destek unsurlarının bulunması işletmelerin rekabet etme gücüne ve bu gücü sürdürmelerine yönelik çalışmalar yapılması, yerel aktörleri ve bölgesel dinamikleri harekete geçirmiştir. Mevcut yatırım teşvik sisteminin açıklanmasından sonra Şanlıurfa'ya yapılan yatırımlarda önemli ölçüde artış vardır.

2.3.2 Yatırım Teşviklerinde Temel Göstergelerinin Kısa Dönem Analizi

Mevcut yatırım teşvik sisteminden önce uygulanan 2009/15199 sayılı Yatırımlarda Devlet Yardımları Hakkındaki Karar 16 Temmuz 2009 tarih ve 27290 sayılı Resmi Gazetede yayınlarak yürürlüğe girmiştir. Tablo 2.7'de ulusal, bölgesel ve yerel anlamda önceki ve yeni dönemin YTB, sabit yatırım tutarı ve istihdam durumu karşılaştırmalı olarak gösterilmiştir.

Ekonomi Bakanlığının açıkladığı istatistiki verilerin derlenmesi sonucu elde edilen tablo 2.7'ye göre Türkiye'de yeni dönemde YTB sayısında %36,6, sabit yatırım tutarında %47,6 ve istihdamda %45,9 oranlarıyla önemli bir artış vardır.

Tablo 2.7: Türkiye geneli yatırım teşvik belgeleri temel istatistikleri (www.ekonomi.gov.tr).

Değerlendirme Kriterleri	Şanlıurfa			6. Bölge			Türkiye		
	Temmuz 2009- Kasım 2010	Haziran 2012- Ekim 2013	Değişim (%)	Temmuz 2009- Kasım 2010	Haziran 2012- Ekim 2013	Değişim (%)	Temmuz 2009- Kasım 2010	Haziran 2012- Ekim 2013	Değişim (%)
YTB Adedi	115	162	40,9%	556	794	42,8%	4.930	6.733	36,6%
Sabit Yatırım (Milyon TL)	390	1.120	187,2%	2.036	9.427	363,0%	70.252	103.698	47,6%
YTB Başına Düşen Sabit Yatırım (Milyon TL)	3.4	6.9	103,9%	3.7	11.9	224,3%	14.2	15.4	8,1%
İstihdam (Kişi)	2.968	10.405	250,6%	14.097	38.723	174,7%	169.225	246.943	45,9%
YTB Başına Düşen İstihdam (Kişi)	25,8	64,2	148,9%	25,4	48,8	92,4%	34,3	36,7	6,8%

Çalışmaya konu hedef bölge olan 6. Bölgede ise yeni dönemde düzenlenen YTB, sabit yatırım tutarı ve istihdam Türkiye ortalamalarının üzerindedir. Sabit yatırım tutarındaki artış bölge genelindeki istihdama da olumlu yönde yansımıştır. Araştırmaya konu Şanlıurfa ilinde ise YTB sayısında ve sabit yatırım tutarında önemli bir artış görülmektedir. Ayrıca Şanlıurfa ilinde istihdamda önceki döneme göre görülün %250,6 oranındaki artış Türkiye ve 6. Bölge istihdam istatistiklerinin çok üzerindedir.

Tablo 2.7’de gösteriliği üzere 6. Bölge önceki dönemde YTB, sabit yatırım tutarı ve istihdam ortalamalarında Türkiye ortalamalarının çok altında iken, yeni dönemde bu fark hızla kapanmıştır. YTB başına düşen sabit yatırım tutarında önceki dönemde Türkiye ile 6. Bölge arasındaki fark %73,4 iken, yeni dönemde bu fark %22,9’a kadar düşmüştür. Önceki dönemde 6. Bölgede YTB başına düşen istihdam Türkiye ortalamasını 8,9 kişi altında iken, yeni dönemde Türkiye ortalamasını 12,1 kişi geçmiştir.

Yeni dönemde YTB başına sabit yatırım tutarı %224,3 oranında artarak 11.9 milyon TL’ye yükselmiştir. 6. Bölgede önceki dönemde ortalama istihdam 25,4 kişi iken, yeni dönemde istihdam edilen kişi sayısı %92,4 oranında artarak 48,8 kişiye yükselmiştir.

Bu durum mevcut yatırım teşvik sisteminde belirlenen hedeflere 6. Bölge özelinde ulaşılması için doğru adımların atıldığını, 6. Bölgede bulunan illerin yatırımcısına, yatırımın kendi illerinde gerçekleştirilmesi için her türlü kolaylığın ve imkanın sağlandığını göstermektedir. Ayrıca özellikle istihdamda görülen yükselme,

6. Bölge illerinden diğer illere yapılan işsizlik odaklı göçün önüne geçilebileceğini göstermektedir.

2.3.3 Yatırım Teşvik Belgelerinin Bölgelere Göre Dağılımı

Türkiye'nin teşvik sisteminde altı bölge ayrımı yeni dönemde yani mevcut yatırım teşvik sisteminde ortaya konulmuştur. 2009 Temmuz ayında açıklanan önceki teşvik sisteminde dört bölge ayrımı vardır. YTB'lerin bölgelere göre ayrımında yeni dönemde Ekonomi Bakanlığının istatistiki sınıflandırmasında veriler ulaşılabilir. Ancak önceki dönem istatistiki veriler Ekonomi Bakanlığı istatistik sisteminden il ölçeğinde tek tek ayrıştırılarak yeni dönemin bölge sınıflandırılmasına uyarlanmıştır. Önceki ve yeni dönemde bölgelere göre düzenlenen YTB sayısı, sabit yatırım tutarları ve istihdam edilen kişi sayıları ile değişim oranları tablo 2.8'de gösterilmiştir.

Tablo 2.8: Yatırım teşvik belgelerinin bölgelere göre dağılımı (www.ekonomi.gov.tr).

Bölgeler	Önceki Dönem Temmuz 2009-Kasım 2010			Yeni Dönem Haziran 2012- Ekim 2013			Değişim (%)		
	YTB Adedi	Sabit Yatırım (Milyon TL)	İstihdam (Kişi)	YTB Adedi	Sabit Yatırım (Milyon TL)	İstihdam (Kişi)	YTB Adedi	Sabit Yatırım (Milyon TL)	İstihdam (Kişi)
1. Bölge	1.417	19.465	61.454	2.452	42.529	95.383	73,00%	118,50%	55,20%
2. Bölge	907	27.605	29.839	1.087	16.970	33.831	19,80%	-38,50%	13,40%
3. Bölge	810	8.383	23.701	1.006	12.926	28.894	24,20%	54,20%	21,90%
4. Bölge	700	7.133	23.270	742	12.986	26.994	6,00%	82,00%	16,00%
5. Bölge	536	4.980	16.674	621	6.642	21.897	15,90%	33,40%	31,30%
6. Bölge	556	2.036	14.097	794	9.427	38.723	42,80%	363,10%	174,70%
Muhtelif	4	651	190	31	2.217	1.221			
Toplam	4.930	70.252	169.225	6.733	103.698	246.943			

Tablo 2.8'e göre Türkiye'de karşılaştırması yapılan yeni dönemde 6.733 YTB düzenlenmiş, 103.698 milyon TL'lik sabit yatırım yapılmış ve 246.943 kişilik istihdam sağlanmıştır. YTB sayısının bölgelere göre dağılımında; 1. Bölge her iki dönemde de YTB sayısı ve bölgelerarası payda (% 36,4) ilk sıradadır. 6. Bölgenin önceki dönemde 556 olan YTB sayısı (payı: %11,3), yeni dönemde 794'de (payı:

%11,8) yükselmiştir. 6. Bölge önceki dönemde YTB sayısı bakımından beşinci sıradayken, yeni dönemde dördüncü sıradadır.

YTB sayısı bakımında yeni dönemde bölgelerde önceki döneme göre herhangi bir düşüş yoktur. Karşılaştırılan dönemde YTB sayısı %73,0 oranında artan 1. Bölge ilk sıradadır. Şanlıurfa'nın da içinde bulunduğu 6. Bölgenin YTB sayısı %42,8 oranında artarak ikinci sırada yer almıştır. Bölgelerarasında yeni dönemde en az YTB, 621 adetle 5. Bölge için düzenlenmiştir. Ancak iki dönem karşılaştırıldığında YTB sayısı %6,0 oranla en az 4. Bölgede artmıştır. Yeni dönemde YTB sayısı bakımından bölgelerarasında 2, 3, 4 ve 5. Bölgelerin payı düşmüştür. Buna karşılık 1 ve 6. Bölgelerin payı yükselmiştir.

Tablo 2.8'de de görüldüğü üzere sabit yatırım tutarında en fazla yatırım 42.529 milyon TL'yle 1. Bölgededir. Ancak sabit yatırım tutarında önceki döneme göre en fazla artış %363,1 oranla 6. Bölgededir. 6. Bölge bu oransal artışla ilk sıradadır. 6. Bölgeyi %118,5 oranındaki artışla 1. Bölge takip etmektedir. Sabit yatırım tutarını %100 üzerine arttıran iki bölgeden birisi 6. Bölgedir. Türkiye'de yeni dönemde sabit yatırım tutarında beş bölgede yükselme görülmüştür. Ancak Kayseri, Adana ve Konya gibi önemli illerin bulunduğu 2. Bölgede sabit yatırım tutarında %38,5 oranında düşüş vardır. Sabit yatırım tutarında önceki döneme göre en fazla düşüş yine 2. Bölgede olmuştur.

Önceki dönemde olduğu gibi yeni dönemde de en fazla istihdam 1. Bölgedir. 1. Bölgeyi, 38.723 kişilik istihdam ve %174,7 artış oranıyla 6. Bölge takip etmektedir. 6. Bölge istihdamının bu denli artmasının nedeni mevcut yatırım teşvik sisteminde 6. Bölgeye tanınan geniş haklardan kaynaklanmaktadır. Bölgelerarasında en az istihdam artışı %13,4 oranıyla 2. Bölgede gerçekleşmiştir. Yeni dönemde 2, 3, 4 ve 5. Bölgelerin istihdam oranlarında artış olsa da bölgelerarası paylarında %1,0 ile %3,9 oranında düşüş vardır.

2.3.4 Yatırım Cinslerinin Analizi

Planlı kalkınmayla birlikte ülkeler, kıt kaynaklarını daha etkin ve verimli kullanmak için farklı kalkınma stratejileri kullanmaktadır. Ülkelerin gelişme stratejileri, sürdürülebilir kalkınma modelleri, yoksulluğun azaltılmasına yönelik projeleri geliştirmekte olan ülkelere model oluşturmaktadır. Uygulamaya konulan yatırım teşvik sistemlerinde işletmelerin yeni yatırım kararı almalarının yanı sıra,

işletmelerin daha önceden yaptıkları yatırımlarını teşvik modeline uydurmaları işletmenin gelişmesini sağlamaktadır.

Tablo 2.9'da Türkiye'de, 6. Bölgede ve Şanlıurfa ilinde düzenlenen YTB'lerin yatırım cinslerine göre dağılımı verilmiştir. Türkiye'de yeni dönemde yapılan yatırımlar için düzenlenen 6.733 adet YTB'nin, 4.000 adedi komple yeni yatırım, 2.044 adedi tevsi yatırım, 689 adedi ise başta işletmelerin modernize edilmesi, üretimde yeni entegrasyonların yapılması gibi diğer yatırım cinslerinden oluşmaktadır. Yeni dönemde komple yeni yatırımlar kapsamında 69.834 milyon TL tutarında sabit yatırım ve 185.043 kişilik istihdam öngörülmüştür.

Türkiye'de yatırımların cinslerine göre dağılımında iki dönem karşılaştırıldığında; yeni dönemde YTB'de %75,6, sabit yatırım tutarında %111,4 artış oranıyla tevsi yatırımları ilk sıradadır. En fazla istihdamı %53,9 oranıyla komple yeni yatırımlar sağlarken, diğer yatırımlarda istihdam sayısı %25,4 oranında azalmıştır.

Yeni dönemde ulusal, bölgesel ve yerel anlamda istatistiksel olarak analizi yapılan ve sonuçları tablo 2.9'da gösterilen yatırım cinsleri içerisinde tevsi yatırımların artış oranı en fazladır. Tevsi yatırımlar; bir işletmenin YTB'ye bağlı yatırımını gerçekleştirdikten sonra yeniden yatırım yapmak için YTB alması şeklinde değerlendirilmektedir. Türkiye'de tevsi yatırımların oransal artışının yeni dönemde bu denli yüksek olması, işletmelerin güvenli bir yatırım ortamında bulduklarını ve mevcut yatırım teşvik sisteminin etkinliğini göstermektedir.

Tablo 2.9: Yatırım teşvik belgelerinin yatırım cinslerine göre karşılaştırmalı dağılımı (www.ekonomi.gov.tr).

Yatırım Cinsi	Değerlendirme Kriterleri	Şanlıurfa			6. Bölge			Türkiye		
		Temmuz 2009- Kasım 2010	Haziran 2012- Ekim 2013	Değişim (%)	Temmuz 2009- Kasım 2010	Haziran 2012- Ekim 2013	Değişim (%)	Temmuz 2009- Kasım 2010	Haziran 2012- Ekim 2013	Değişim (%)
Komple Yeni	YTB Adedi	106	131	23,6%	489	659	34,8%	3.197	4.000	25,1%
	Sabit Yatırım (Milyon TL)	379	981	158,8%	1.866	8.207	339,8%	50.747	69.834	37,6%
	İstihdam (Kişi)	2.315	9.372	304,8%	12.916	34.695	168,6%	120.225	185.043	53,9%
Tevsi	YTB Adedi	4	18	350,0%	35	89	154,3%	1.164	2.044	75,6%
	Sabit Yatırım (Milyon TL)	5	95	1800,0%	59	1.037	1657,6%	11.842	25.073	111,7%
	İstihdam (Kişi)	322	945	193,5%	818	3.553	334,4%	34.580	51.136	47,9%
Diğer	YTB Adedi	5	13	160,0%	32	46	43,8%	569	689	21,1%
	Sabit Yatırım (Milyon TL)	6	44	633,3%	110	183	66,4%	7.642	8.790	15,0%
	İstihdam (Kişi)	331	88	-73,4%	363	475	30,9%	14.420	10.764	-25,4%

Tablo 2.9'daki veriler bir bütün olarak değerlendirildiğinde Türkiye'de, 6. Bölgede ve Şanlıurfa'da yapılan yatırımların komple yeni yatırım, tevsî ve diğer yatırımlar şeklinde sıralanmıştır. Mevcut yatırım teşvik sisteminde işletmelerin yatırım cinslerine göre tercihlerinin birbirleriyle doğru orantılı olduğu ve yatırım tercihlerinin birbirlerine benzediği görülmektedir. Yeni dönemde Türkiye'de %59,4, 6. Bölgede %83,0 ve Şanlıurfa'da %80,9 komple yeni yatırım yapılmış olması mevcut yatırım teşvik sisteminin işletmelerin yatırım kararları üzerinde kısa dönemde olumlu etki yaptığını göstermektedir.

Mevcut yatırım teşvik sisteminin geçerli olduğu dönemde Şanlıurfa'da yapılan yatırımlarda komple yeni yatırımların sayısı fazladır. Bu durum Türkiye'de ve 6. Bölgede yapılan yatırımlarla doğru orantılıdır. İncelenen dönemde 6. Bölgede yapılan yatırımların türleriyle, Şanlıurfa'da yapılan yatırımların türleri birbirlerine çok benzemektedir.

2.3.5 Yatırımların Sermaye Türlerine Göre Analizi

Türkiye'de ve dünyada değişen finansal yapı beraberinde sermayenin de transfer imkanını ortaya çıkarmıştır. Ülkeler, Dünya'daki piyasadan daha fazla pay alabilmek için yerli sermayenin yanı sıra yabancı sermayeyi de yatırım yapmaya teşvik etmektedir. Yabancı sermayeli işletmeler, bir ülkede yeni tesis kurma, kurulu tesisi satın alma ve işletmeye ortak olma biçiminde yatırım yapabilmektedir.

Yabancı sermayeli işletmeler, buldukları ülkelere sermaye ve teknoloji transferi yapması, dış pazarlara açılım sağlaması, rekabeti geliştirmesi, işletmecilik ve yönetim biçimiyle farkındalık yaratmaktadır. Bu ve buna benzer nedenlerden dolayı yabancı sermayeli yatırımların önemi gün geçtikçe artmaktadır.

Türkiye sektörel çeşitlilik açısından elverişli bir ülke olması dolayısıyla sermaye girişlerini olumlu yönde etkileyen bir ülkedir. Bunda çıkarılan kanunlar, alınan kararlar ve teşvikler gibi faktörler etkilidir. Aynı zamanda Türkiye gelişmekte olan bir ülke olması itibarıyla de sermaye çıkışı açısından da yabancı yatırımcı konumunda önemli bir yere sahiptir. Dolayısıyla Türkiye, dünya ekonomisi açısından önemli bir yer tutmaktadır (Aydemir v. d., 2012:70).

Türkiye'de genç nüfus, ucuz girdi sağlama, hammadde ve kaynaklara ulaşmada kolaylık ve sürekli gelişen bir pazar vardır. Yatırım ortamının cazibesini arttırmak

için kanuni düzenlemeler ve teşvikler getirilmiştir. Yapılan bu düzenlemelerden yerli sermayeli işletmelerle birlikte uluslararası sermayeli işletmelerde yararlanmaktadır.

Doğrudan yabancı sermaye yatırımlarının önemi özellikle gelişmekte olan ülkeler açısından her yıl artma göstermeye devam etmektedir. Bunun en önemli nedeni doğrudan yabancı sermaye yatırımlarının ev sahibi ülkeye sağladığı avantajlardır. Yatırımların sağladığı avantajların başında ilave dış kaynak gelmektedir. Bu kaynak, gerek ülkeye başlangıçta getirdikleri sermaye, gerekse elde ettiği kârların belli bir bölümünün yeniden yatırımlara yönlendirmesiyle buldukları ülkenin üretim kapasitesinin gelişmesine yardımcı olmaktadır. Bu nedenle, hem gelişmiş hem de gelişmekte olan ülkeler doğrudan yabancı sermaye yatırımları kendilerine çekebilmek için büyük çaba harcamaktadırlar (Bal v. d., 2010:451).

Yerli sermayeli işletmelerde olduğu gibi yabancı sermayeli işletmelerde, yatırım yapacağı ülkede, ekonomik ortamın uygun olmasını ve istikrarlı siyasi ortamın bulunmasını istemektedir. 1960 yılından sonra Türkiye, göç veren ülke durumundadır. 1980 yılından sonra Türkiye, coğrafi konumunun verdiği avantajlı durumundan dolayı transit taşımacılıkta geçiş ülkesi durumundadır. Bu dönemde 6. Bölgenin komşusu durumundaki Irak ve İran'ın savaş durumunda olması, ardından Körfez krizinin patlak vermesi, SAC'la ikili ilişkilerin yeterince gelişmemiş olması uluslararası sermayenin bölgeye yatırım yapmasını engellemiştir.

2000'li yıllara gelindiğinde Türkiye, çevresindeki ülkeler için cazibe merkezi durumuna gelmiştir. Uygulanan teşvik politikalarıyla Türkiye'de uluslararası sermayeli işletmeler tarafından yatırım yapılmış olsa da, 6. Bölgenin bulunduğu coğrafya bu yatırımlardan yeterli payı alamamıştır. 6. Bölgede özellikle GAB illerinin ihracatında önemli bir paya sahip olan Irak ve Suriye'de iç karşılığın devam etmesi, mevcut yatırım teşvik sisteminden sonra 6. Bölgeye uluslararası sermayeli işletmelerin yatırım yapmasını engelleyen önemli bir faktördür. DAB illerinin bulunduğu coğrafyada ise yatırım yapılacak sanayi altyapısının yeterince gelişmemiş olması ve uluslararası hukukta çalkantılı coğrafya olarak adlandırılan bölgeye (Azerbaycan-Ermenistan, Gürcistan-Rusya savaşları, Kırım, Güney Osetya, Abhazya sorunu) komşu olması uluslararası sermayeli işletmelerin yatırım kararları üzerinde etkilidir.

Tablo 2.10'da Şanlıurfa, 6. Bölge ve Türkiye'de yapılan yatırımların sermaye türlerine göre önceki ve yeni dönem dağılımı karşılaştırmalı olarak verilmiştir.

Tablo 2.10: Şanlıurfa, 6. bölge ve Türkiye’de yatırımların sermaye türüne göre dağılımı (www.ekonomi.gov.tr).

Sermaye Türü	Değerlendirme Kriterleri	Şanlıurfa			6. Bölge			Türkiye		
		Temmuz 2009- Kasım 2010	Haziran 2012- Ekim 2013	Değişim (%)	Temmuz 2009- Kasım 2010	Haziran 2012- Ekim 2013	Değişim (%)	Temmuz 2009- Kasım 2010	Haziran 2012- Ekim 2013	Değişim (%)
Yabancı Sermaye	YTB Adedi	1	6	500,0%	7	18	157,1%	260	362	39,2%
	Sabit Yatırım (Milyon TL)	1	25	2400,0%	69	1.512	2091,3%	13.793	13.997	1,5%
	İstihdam (Kişi)	21	2.185	10304,8%	699	3.465	395,7%	21.664	21.515	-0,7%
Yerli Sermaye	YTB Adedi	114	156	36,8%	549	776	41,3%	4.670	6.371	36,4%
	Sabit Yatırım (Milyon TL)	389	1.095	181,5%	1.967	7.915	302,4%	56.459	89.701	58,9%
	İstihdam (Kişi)	2.947	8.220	178,9%	13.398	35.258	163,2%	147.561	225.428	52,8%
Genel Toplam	YTB Adedi	115	162	40,9%	556	794	42,8%	4.930	6.733	36,6%
	Sabit Yatırım (Milyon TL)	390	1.120	187,2%	2.036	9.427	363,0%	70.252	103.698	47,6%
	İstihdam (Kişi)	2.968	10.405	250,6%	14.097	38.723	174,7%	169.225	246.943	45,9%

Türkiye’de önceki dönemde düzenlenen 4.670 adet YTB’nin %94,7’si yerli sermayeli işletmelerin yatırımları için, %5,3’ü ise uluslararası sermayeli işletmelerin yatırımları için düzenlenmiştir. Yeni dönemde düzenlenen 6.733 adet YTB’nin %94,6’sı yerli sermayeli işletmelerin yatırımları için, %5,4 ise uluslararası sermayeli işletmelerin yatırımları için düzenlenmiştir.

6. Bölgede uluslararası sermayeli işletmeler tarafından alınan 18 adet YTB’nin, 6’sının Şanlıurfa’dan alınması, Şanlıurfa’nın yabancı yatırımcıyı çekmesi açısından önemlidir. Şanlıurfa’da yatırım için alınan yabancı sermayeli YTB’nin il içerisindeki oranı %3,2, sabit yatırım tutarı içindeki payı %2,0 olmasına karşın, il içindeki istihdamın %20,0’sini karşılamaktadır. Türkiye genelinde yabancı sermayeyle yapılan sabit yatırım tutarı göz önüne alındığında, 6. Bölgenin yabancı yatırımcı çekmesi yeterli değildir. Ocak 2012-Ekim 2013 döneminde 6. Bölgede alınan 19 YTB’den 18’inin mevcut yatırım teşvik sisteminin açıklandığı 2012 Haziran ayından sonra alınması, mevcut yatırım teşvik sisteminin yabancı sermayeli işletmeler üzerinde kısa dönemde etkili olduğunu göstermektedir.

2.3.6 Yatırım Teşvik Belgelerinin Destek Unsurlarına Göre Analizi

Ülkemizde yatırımlara devlet yardımı sağlayan birçok kurum ve kuruluş vardır. Türkiye’nin 2023 yılı için koyduğu hedeflere ulaşılması ve ülkenin üretim yapısının yeniden şekillendirilmesi için 2012 yılında yeni bir teşvik sistemi uygulamaya

geçirilmiştir. Mevcut yatırım teşvik sisteminin genel, bölgesel, büyük ölçekli ve stratejik yatırımların teşvikinden oluşan dört temel bileşeni vardır. Bu bileşenler doğrultusunda üretimin, katma değeri yüksek yatırımlara yönlendirilmesine, istihdamın artırılmasına, uluslararası rekabet gücünü arttıracak ve büyük ölçekli yatırımlar ile stratejik yatırımların özendirilmesine olanak sağlayacak uluslararası doğrudan yatırımların artırılmasına, bölgesel gelişmişlik farklılıklarının azaltılmasına, kümelenme ve çevre korumaya yönelik yatırımlar ile AR-GE faaliyetlerinin desteklenmesine imkan vermektedir.

Tablo 2.11’de mevcut yatırım teşvik sisteminin temel bileşenlerinin önceki ve yeni dönem istatistiki dağılımı verilmiştir.

Tablo 2.11: Türkiye’de yatırım teşvik belgelerinin destek unsurlarına göre dağılımı (www.ekonomi.gov.tr).

Destek Sınıfı	Değerlendirme Kriterleri	Şanlıurfa			6. Bölge			Türkiye		
		Temmuz 2009-Kasım 2010	Haziran 2012-Ekim 2013	Değişim (%)	Temmuz 2009-Kasım 2010	Haziran 2012-Ekim 2013	Değişim (%)	Temmuz 2009-Kasım 2010	Haziran 2012-Ekim 2013	Değişim (%)
Bölgesel	YTB Adedi	39	157	302,6%	235	738	214,0%	2.040	3.798	86,2%
	Sabit Yatırım (Milyon TL)	272	1.104	305,9%	1.205	4.475	271,4%	18.883	46.151	144,4%
	İstihdam (Kişi)	1.728	10.336	498,1%	8.987	37.892	321,6%	98.416	175.096	77,9%
Genel	YTB Adedi	76	5	-93,4%	321	55	-82,9%	2.858	2.901	1,5%
	Sabit Yatırım (Milyon TL)	118	16	-86,4%	831	4.738	470,2%	28.188	41.206	46,2%
	İstihdam (Kişi)	1.240	69	-94,4%	5.110	681	-86,7%	62.050	64.958	4,7%
Büyük Ölçekli	YTB Adedi	Şanlıurfa’da önceki ve yeni dönemde büyük ölçekli yatırım yapılmamıştır. 6. Bölgede önceki dönemde büyük ölçekli yatırım yapılmamıştır.				1		32	24	-25,0%
	Sabit Yatırım (Milyon TL)					214		23.181	3.852	-83,4%
	İstihdam (Kişi)					150		8.759	4.450	-49,2%
Stratejik	YTB Adedi	Önceki dönemde teşvik sistemi içerisinde stratejik yatırım kavramı yoktur. Yeni dönemde Şanlıurfa ilinde ve 6. Bölgede stratejik yatırım yapılmamıştır.						10		
	Sabit Yatırım (Milyon TL)							12.489		
	İstihdam (Kişi)							2.439		
Genel Toplam	YTB Adedi	115	162	40,9%	556	794	42,8%	4.930	6.733	36,6%
	Sabit Yatırım (Milyon TL)	390	1.120	187,2%	2.036	9.427	363,0%	70.252	103.698	47,6%
	İstihdam (Kişi)	2.968	10.405	250,6%	14.097	38.723	174,7%	169.225	246.943	45,9%

Tablo 2.11’de görüldüğü üzere mevcut yatırım teşvik sisteminin dört temel bileşeni içerisinde en fazla YTB, 3.798 adetle bölgesel yatırım teşvik uygulamasında düzenlenmiştir. Oysaki önceki dönemde en fazla YTB 2.858 adetle genel yatırım teşvik uygulamasında düzenlenmiştir. İki dönem YTB sayısı bakımından

karşılaştırıldığında; destek sınıfları içerisinde en fazla artış %86,2 oranıyla bölgesel yatırım teşvik uygulamasındadır. Yeni dönemde 6. Bölge için düzenlenen YTB'nin %92,9'u, Şanlıurfa için %96,9'u bölgesel yatırım teşvik uygulamalarıdır.

Türkiye genelinde yeni dönemde bölgesel ve genel yatırım teşvik uygulamaları kapsamında genel bir artış gözükse de, büyük ölçekli yatırımların teşvikinde beklenen etki ilk on yedi ay içinde görülmemiştir. Büyük ölçekli yatırımlarda iki dönemin karşılaştırılmasında önceki dönemin daha önde olduğu, yeni dönemde YTB sayısında %25,0, sabit yatırım tutarında %83,4 ve istihdamda %49,2 oranında düşüş vardır. Türkiye'de yeni dönemde sabit yatırım tutarında en fazla düşüş büyük ölçekli yatırımların teşviki uygulamasındadır. Şanlıurfa ilinde önceki dönemde olduğu gibi yeni dönemde de büyük ölçekli yatırım için teşvik belgesi düzenlenmemiştir. 6. Bölgede büyük ölçekli yatırımların desteklenmesi için düzenlenen tek YTB Van ilindedir.

Stratejik yatırımların teşviki uygulaması kapsamında Türkiye'de yeni dönemde on adet YTB'ye bağlanan toplam 12.489 milyon TL tutarında sabit yatırım vardır. Stratejik yatırımların teşviki yeni dönemde verildiği için karşılaştırma yapılmamıştır. Yeni dönemde Şanlıurfa ilinde ve 6. Bölgede stratejik yatırım yapılmamıştır.

Destek sınıfları arasında önceki dönemde sabit yatırım tutarında daha dengeli bir dağılım varken, mevcut yatırım teşvik sisteminden sonra yatırımlar genel ve bölgesel yatırım teşvik uygulamalarında toplanmıştır. Önceki dönemde destek sınıfları içerisinde sabit yatırım tutarında son sırada bulunan bölgesel yatırım teşvik uygulamaları mevcut yatırım teşvik sisteminin etkisiyle yeni dönemde ilk sıraya yükselmiştir.

Türkiye'de her iki dönemde de bölgesel yatırım teşvik uygulamaları istihdama yön vererek, en fazla istihdam olanağı sağlamıştır. Önceki dönemde destek sınıfları içerisinde %58,2 istihdam payına sahip olan bölgesel yatırım teşvik uygulamalarının, yeni dönemde istihdam payı %70,9'a yükselmiştir. Genel yatırım teşvik uygulamalarının yeni dönemde istihdam oranı %4,7 artmasına rağmen, destek sınıfları içerisinde istihdam payı %36,7'den %26,3'e düşmüştür. Önceki döneme %5,2 istihdam payına sahip olan büyük ölçekli yatırımların istihdam payı yeni dönemde %1,8'e gerilemiştir. Mevcut yatırım teşvik sisteminden ilk defa destek unsurları arasına giren stratejik yatırımlar ise Türkiye genelinde istihdamda %1,0 paya sahiptir. Türkiye'de yeni dönemde bölgesel ve genel yatırım teşvik

uygulamaları istihdamın %97,2'sini sağlamaktadır. Yeni dönemde 6. Bölgede sağlanan 38.723 kişilik istihdamın %97,9'u, Şanlıurfa ilinde ise %99,3'ü bölgesel yatırım teşvik uygulamaları kapsamındadır.

Şanlıurfa'da yatırıma konu tüm sektörler (teşvik edilmeyecek yatırım konuları hariç) bölgesel yatırım teşvik uygulamaları kapsamında değerlendirildiğinden, genel yatırım teşvik uygulamalarıyla ilgili başvurular sınırlı sayıda kalmıştır.

2.3.7 6. Bölge İçin Düzenlenen Yatırım Teşvik Belgelerinin İllere Göre Dağılımının Analizi

Ekonomik göstergelere ve dış ticaret verilerine göre Türkiye, dünya ile bütünleşmiş durumdadır. Geçmişte temel geçim kaynakları tarım ve hayvancılıkla anılan bölgelerin, sunulan teşvik imkanları sayesinde her geçen gün sayıları artan ve tam kapasite çalışan modern fabrikalarıyla yönünü sanayiye çevirmiştir. İllerin ortak sorunlarını çözebilmek için yerel, bölgesel ve küresel işbirliğini kurgulayarak bilgi, birikim ve becerilerini paylaşmaları ekonomik, kentsel ve toplumsal gelişimi hızlandırmaktadır. Ayrıca işletmelerin buldukları çevrede ve faaliyet alanında girişimciliği ve yenilikçiliği teşvik edici olmaları, rekabet durumu ve kümelenmeleri işletme mantığını da değiştirmektedir.

Tablo 2.12'de mevcut yatırım teşvik sisteminde 6. Bölgede bulunan illerin (Bozcaada ve Gökçeada ilçeleri dahil) YTB sayısı, sabit yatırım tutarı ve istihdam verileri karşılaştırmalı olarak verilmiştir.

Tablo 2.12'ye göre önceki dönemde olduğu gibi yeni dönemde de 6. Bölgede en fazla YTB ve istihdam Şanlıurfa ilinde gerçekleşmiştir. Yeni dönemde Şanlıurfa'daki yatırımlar için düzenlenen YTB sayısının 6. Bölge içindeki payı %20,4, Türkiye içindeki payı ise %2,4'dür. Önceki dönemde olduğu gibi yeni dönemde de YTB değerlendirme kriterleri açısından Şanlıurfa ili birinci, Diyarbakır ili ikinci sırada bulunmaktadır. YTB sayısı bakımından Muş ili, yeni dönemde %41,7 oranındaki düşüşle 6. Bölgede on birinci sıraya gerilemiştir.

Tablo 2.12: 6. Bölge için düzenlenen yatırım teşvik belgelerinin illere göre dağılımı (www.ekonomi.gov.tr).

6. Bölge İlleri ve İlçeleri	Önceki Dönem Temmuz 2009-Kasım 2010			Yeni Dönem Haziran 2012- Ekim 2013			Değişim (%)		
	YTB Adedi	Sabit Yatırım (Milyon TL)	İstihdam (Kişi)	YTB Adedi	Sabit Yatırım (Milyon TL)	İstihdam (Kişi)	YTB Adedi	Sabit Yatırım (Milyon TL)	İstihdam (Kişi)
Şanlıurfa	115	390	2.968	162	1.120	10.405	40,90%	187,30%	250,60%
Diyarbakır	99	352	2.667	138	945	4.868	39,40%	168,60%	82,50%
Batman	25	76	563	100	339	6.596	300,00%	346,00%	1071,60%
Mardin	94	223	1.795	94	2.884	4.687	0,00%	1191,40%	161,10%
Van	46	241	2.090	74	492	1.836	60,90%	104,30%	-12,20%
Bitlis	24	73	376	35	136	1.509	45,80%	85,10%	301,30%
Siirt	16	32	239	30	257	1.633	87,50%	692,00%	583,30%
Bingöl	19	30	254	29	1.185	1.104	52,60%	3848,50%	334,60%
Ağrı	22	54	574	28	130	2.076	27,30%	142,40%	261,70%
Şırnak	15	94	373	24	644	973	60,00%	581,80%	160,90%
Muş	36	63	1.096	21	857	952	-41,70%	1254,00%	-13,10%
Iğdır	17	31	431	18	105	830	5,90%	239,30%	92,60%
Kars	9	105	157	16	208	657	77,80%	98,60%	318,50%
Hakkari	8	31	216	15	75	432	87,50%	139,00%	100,00%
Gökçeada	3	8	79	5	9	82	66,70%	24,40%	3,80%
Ardahan	6	228	199	4	36	83	-33,30%	-84,20%	-58,30%
Bozcaada	2	4	20	1	3	0	-50,00%	-24,70%	-100,00%

Yeni dönemde YTB sayısı bakımından 6. Bölgede ilk dört sırada bulunan iller GAB'da bulunmaktadır. Yeni dönemde YTB düzenlenmesinde en çarpıcı sonuç ise Gökçeada ilçesinin Ardahan ilini geride bırakmasıdır.

Ancak düzenlenen YTB sayısının fazla olması veya bazı illerimiz için düzenlenen YTB sayısında düşüş olması analizi yapılan dönemler için sabit yatırım tutarını çok fazla etkilememektedir. Yeni dönemde YTB sayısında dördüncü sırada bulunan Mardin ili 2.884 milyon TL sabit yatırım tutarıyla 6. Bölgede ilk sıra yer almaktadır. Yeni dönemde 6. Bölgede sabit yatırım tutarında ikinci sırada 1.185 milyon TL ile Bingöl ili bulunmaktadır. Bingöl ili yeni dönemde %3.848,5 oranla sabit yatırım tutarı en fazla artan ildir. Sabit yatırım tutarında Bingöl ilini Şanlıurfa ili takip etmektedir.

6. Bölgede sabit yatırım tutarında önceki dönemde 228 milyon TL ile dördüncü sırada bulunan Ardahan ili, yeni dönemde %84,2 oranında düşüşle 6. Bölge

içerisinde en fazla düşüşün yaşandığı ildir. Ayrıca Ardahan ili bölgedeki iller arasında sabit yatırım tutarında yeni dönemde düşüş görülen tek ildir. 6. Bölge içerisinde değerlendirilen Bozcaada ilçesi de yeni dönemde sabit yatırım tutarında önceki döneme göre %24,7 oranında düşüş görülmüştür. Tablo 2.12’de görüldüğü üzere 6. Bölgede bu iki istisna dışında sabit yatırım tutarını önceki döneme göre %100’ün üzerinde arttıran on iki il bulunmaktadır.

Şanlıurfa önceki dönemde olduğu gibi yeni dönemde %250,6 oranındaki artış ve 10.405 kişilik istihdamda 6. Bölgede yine ilk sıradadır. Yeni dönemde Şanlıurfa, 6. Bölgedeki toplam istihdamın %26,9’una, Türkiye geneli toplam istihdamın %4,2’sine sahiptir.

Önceki dönemde istihdamda üçüncü sırada bulunan Van ili yeni dönemde %12,2 oranında düşüşle altıncı sıraya, Muş ili ise %13,1 oranındaki düşüşle on birinci sıraya gerilemiştir. Tablo 2.12’de görüldüğü üzere 6. Bölgede istihdam oranını önceki döneme göre %100’ün üzerinde arttıran on il bulunmaktadır.

6. Bölgede en fazla istihdam GAB içerisinde yer alan Şanlıurfa, Batman, Diyarbakır ve Mardin illerinde bulunmaktadır. Bu dört ilde yapılan istihdam 6. Bölgede yapılan istihdamın %68,6’sını, Türkiye’de yapılan istihdamın ise %10,8’ini karşılamaktadır.

Bozcaada ilçesinde yeni dönemde 1 adet YTB düzenlenmesine ve 3 milyon TL’lik sabit yatırım yapılacağı belirtilmesine rağmen istatistiklere istihdam verisi yansımamıştır. Ayrıca 6. Bölgede yeni dönemde Ardahan, Van ve Muş illeriyle Bozcaada ilçesinin istihdam oranlarında düşüş vardır. 6. Bölgede il bazında istihdam %58,3 oranla en fazla Ardahan ilinde düşmüştür.

Sonuç olarak; Şanlıurfa’nın da içerisinde bulunduğu 6. Bölgede, mevcut yatırım teşvik sisteminde desteklenen sektörlerin genişliği, iş gücü maliyetlerinin azaltılması ve finansman imkanlarının genişletilmesiyle yatırımlara en fazla destek sağlanmıştır. 6. Bölgede YTB’yle yapılacak yatırımlar için sigorta primi işçi hissesi desteği ve işveren hissesi destekleriyle, gelir vergisi stopajı desteğinin on yıl süre ile uygulanacak olması ve elde edilecek maddi karşılığın, brüt asgari ücretin yaklaşık %35-40’ına karşılık gelmesi nedeniyle, işgücü maliyeti açısından 6. Bölge ülkemizin en avantajlı ve rekabetçi bölgesi haline gelmiştir.

Mevcut yatırım teşvik sisteminde 6. Bölgeye tanınan bu imkanlar iş dünyasında olumlu karşılanmıştır. Mevcut yatırım teşvik sistemi özellikle emek

yoğun sektörler 6. Bölgede bulunan bazı illerimizi bir cazibe merkezi haline getirmiştir. Sektörel ayırım kaldırılmış, asgari sabit yatırım tutarı üzerindeki tüm yatırımların sektörel desteklerden yararlanması sağlanmıştır. Mevcut yatırım teşvik sisteminden sonra 6. Bölgeye olan yatırımcı ilgisinde ve yatırımlarda önemli ölçüde artış vardır.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

ARAŞTIRMA PLANI VE YÖNTEMLER

Araştırmanın temel amacı ülkemizde halen uygulanmakta olan teşvik politikalarının Şanlıurfa ili üzerindeki kısa dönem etkilerini ve yeterliliğini ölçmeye yöneliktir.

Şanlıurfa ilindeki uygulama için anketlerden elde edilen bulgular SPSS programında analize tabi tutulmuştur. Elde edilen sonuçlar çalışmanın ikinci bölümünde verilen istatistiki verilerle karşılaştırılarak, mevcut teşvik sistemin bölgesel ve yerel ekonomi üzerinde yeterli olup olmadığı değerlendirilmiştir.

Ulusal düzeyde en az gelişmiş bölgenin seçilmiş bir ilinde yapılan araştırmanın işletmelerin yatırım kararı almasında teşviklerin öneminin anlaşılması ve gelecekteki teşvik uygulamalarının planlanması açısından kılavuz niteliğinde olduğundan yapılan bu çalışmanın önemli olduğu değerlendirilmektedir.

3.1 Mevcut Yatırım Teşvik Sisteminin Yeterliliği ve Şanlıurfa'daki İşletmeler Üzerine Etki Araştırması ve Analizi

Günlük yaşamda, yazılı ve görsel basında çoğu kez yatırım, teşvik, destek gibi kelimelerle karşılaşılmaktadır. Bu ve buna benzer kavramlar çoğu kez bireysel olarak kişileri ilgilendirmemekte ve çoğu zamanda dikkati çekmemektedir. Ancak işletme, işsizlik, istihdam gibi konular gündeme geldiğinde bireyleri de bir yönüyle ilgilendiren durumlarla karşılaşılmaktadır.

Şayet bir yatırım kararının verilme aşamasında, devletin yapılacak yatırıma ne denli destek vereceği, işletmelerde hangi özellikleri taşıyan personelin istihdam edileceği, yatırımın doğru yerinin tespiti, kısa, orta ve uzun vadede işletmeciye ve işletmesine getireceği katkıyı, rekabeti vb. yatırımı etkileyebilecek diğer etmenler hesaplanmaya başlanmaktadır.

Ülkemizde yatırımlara devlet yardımı sağlayan birçok kurum ve kuruluş vardır. Türkiye'nin 2023 yılı için koyduğu hedeflere ulaşılması ve ülkenin üretim yapısının yeniden şekillendirilmesi için yeni yatırım teşvik sistemi uygulamaya geçirilmiştir. Mevcut yatırım teşvik sisteminin bileşenleri doğrultusunda üretimin, katma değeri yüksek yatırımlara yönlendirilmesine, istihdamın arttırılmasına, uluslararası rekabet gücünü arttıracak ve büyük ölçekli yatırımlar ile stratejik yatırımların özendirilmesine olanak sağlayacak uluslararası doğrudan yatırımların arttırılmasına, bölgesel gelişmişlik farklılıklarının azaltılmasına, kümelenme ve çevre korumaya yönelik yatırımlar ile AR-GE faaliyetlerinin desteklenmesine imkan vermektedir (Resmi Gazete, 2013:28328).

3.2 Araştırmanın Amacı ve Önemi

Araştırma, Türkiye'de uygulanan mevcut yatırım teşvik sisteminde en avantajlı bölgede bulunan Şanlıurfa ilinde yatırım kararı alan işletme sahipleri, yatırımı bulunan işletmeler açısından teşvik uygulamalarının ve mevcut teşvik sisteminin etkisini ölçmek ve önemini anlamak için yapılmıştır.

Şanlıurfa'daki işletmelerin;

1. Teşviklerden ne ölçüde yararlandıkları,
2. En çok hangi destekten faydalandıkları,
3. Şanlıurfa'ya yatırım kararı alırken teşviklerin ne kadar etkili olduğu,
4. Mevcut işlerini sürdürmek ve geliştirmek için nelere önem verdikleri,
5. 6. Bölgenin kalkınmasında hangi temaların etkili olduğu,
6. Mevcut yatırım teşvik sisteminde sadece 6. Bölgeye tanınan, gelir vergisi stopajı ve sigorta primi işçi hissesi temel destek unsurlarından kısa dönemde faydalanıp faydalanamadıkları değerlendirilmiştir.

Ayrıca Şanlıurfa'da halen faaliyette bulunan işletmelerin desteklerden ne ölçüde faydalandıklarını belirlemek, mevcut yatırım teşvik sisteminden sonra ortaya çıkan bölge ve il ölçekli yeni durumu değerlendirerek, mevcut yatırım teşvik sisteminin yeterli olup olmadığı ile 6. Bölgenin kalkınmasında işletmeler açısından hangi parametrelerinin ön plana çıktığını görerek araştırma sonuçlarını değerlendirmektir.

Şanlıurfa'da özel sektörü temsil eden bir örneklem üzerinde ve işletmeler seviyesinde yapılan bu çalışma mevcut yatırım teşvik sistemine özel sektörün bakış açısını da değerlendirmektedir.

Ekonomi Bakanlığı istatistiki veri sisteminde bölgelerin ve illerin açıklanan yatırım teşvik istatistikleri arasında mevcut yatırım teşvik sisteminin dokuz destek unsurunun bulunmaması araştırmanın önemini arttırmaktadır.

Araştırmanın modeli, bilgi edinmeyi amaçlayan, durum belirleyici, tamamlayıcı ve işletmelerin yatırım kararlarında teşvik modellerinin amaç ve kapsamlarıyla alakalı neden sonuç ilişkisinin araştırılmasıdır.

3.3 Evren ve Örneklem

Araştırmanın yapıldığı dönemde Şanlıurfa genelinde 6.432 işyeri bulunmaktadır (Şanlıurfa Valiliği İl Planlama ve Koordinasyon Müdürlüğü İl Brifingi, 2013:12). Araştırmanın evreninin 6.432 işyeri olduğu düşünülse de bu evrende teşvik uygulamaları veya mevcut yatırım teşvik sistemi üzerinde araştırma yapma olanağı bulunmamaktadır. Çünkü 6.432 işyeri içerisinde mevcut yatırım teşvik sisteminde açıklanan teşvik unsurlarından yararlanabilecek niteliğe sahip olmayan çok sayıda işyeri mevcuttur. Bu nedenle araştırma sonuçlarının bilimsel açıdan anlamlı veriler ortaya koyabilmesi için 6.432 işyeri içerisinde teşvik uygulamaları açısından bir sınıflandırma yapılmıştır.

Bazı durumlarda araştırma evreninin tamamına ulaşılabilir. Herhangi bir kurumda bakılan kimsesiz çocuklar, bir fabrikada çalışan işçiler üzerinde seçilmiş bir araştırma tekniği tüm birimlere uygulanabilir. Bunlar, sayıları sınırlı küçük çaplı evrenlerdir. Sosyal bilimlerde, genellikle incelenecek konuların evrenleri büyüktür. Ancak evrendeki bütün elemanları ayrıntılarıyla incelemek, gerek zaman, gerekse maddi koşullar açısından olanaksızdır. Diğer bir ifadeyle, tüm ayrıntıların incelenmesi sonucunda elde edilecek bilgi yığınlarını çözümlmek hem zaman hem de emek kaybına yol açar. Sınırlı sayıda bilgilerin yeterli olduğu durumlarda bilgi yığınlarıyla uğraşmak anlamsızdır (Gökçe, 1988:76).

Yapılan sınıflandırma neticesinde araştırmanın evrenini olarak Şanlıurfa'da sanayi kuruluşlarının toplu olarak bulunduğu, OSB'ler, KSS'ler ve il ile ilçelerde mevcut yatırım teşvik sisteminden yararlanabileceği düşünülen işletmeler seçilmiştir. Örneklem, belli kurallara göre, belli bir evrenden seçilmiş ve seçildiği evreni temsil

yeterliği kabul edilen küçük kümedir. Araştırmalar çoğunlukla örneklem kümeler üzerinde yapılır ve elde edilen sonuçlar ilgili evrenlere genellenir (Karasar, 2005:110,111). Örneklem evrenin bir parçası olup hem araştırma, hem de istatistiksel bakımdan büyük önem taşır. Örneklemin en önemli özelliği yansız ve temsili olmasıdır (Kaptan, 1983:135).

İl merkezinde ve ilçelerde bulunan KSS'lerde yapılan anket çalışması sırasında her işletmeye anket formu verilmemiş, KSS yönetimleriyle birlikte hareket edilerek ikinci bir sınıflandırmaya gidilerek anket yapılmaya değer görülen işletmeler belirlenmiştir. Örnekleme yapılırken, öncelikle araştırmanın amaçları doğrultusunda sonuçların genellenmek istendiği evrenin sınırlandırılıp çalışma evreninin tanımlanması gerekir. Araştırmaların amaçlarına göre en uygun bir çalışma evreni vardır (Karasar, 2005:116). OSB'lerde yapılan anketlerde OSB yönetimleriyle birlikte hareket edilerek tüm işletmelere anket formu verilmiştir. Araştırmanın evreni, anket yapılmaya değer görülen işletmeler ve geçerliliği kabul edilen anket sayısı tablo 3.1'de verilmiştir.

Tablo 3.1: Araştırmanın evrenine ait bilgiler ve oranlar.

Evren Adı	Evren	Anket yapılmaya değer görülen	(%)	Değerlendirilen	(%)
Şanlıurfa, I ve II. OSB, Evren KSS	1.626	665	(40,9)	165	(24,8)
Akçakale	107	46	(43,0)	10	(21,7)
Birecik	140	62	(44,3)	17	(27,4)
Bozova	5	5	(100)	2	(40,0)
Ceylanpınar	10	7	(70,0)	3	(42,9)
Halfeti	5	5	(100)	1	(20,0)
Harran	5	5	(100)	1	(20,0)
Hilvan	5	5	(100)	1	(20,0)
Siverek	115	55	(47,8)	17	(30,9)
Suruç	105	45	(42,9)	14	(31,1)
Viranşehir	25	25	(100)	12	(48,0)
TOPLAM	2.148	925	(43,1)	243	(26,3)

Yapılan değerlendirme neticesinde araştırmada evren olarak Şanlıurfa'da 2.148 işletme belirlenmiştir. Araştırmanın örneklemini ise evren içinde anket yapılmaya

değer görülen 925 işletme oluşturmuştur. Evren içerisinde anket yapılmaya değer görülenlerin oranı %43,1'dir. Sonuç olarak geçerliliği kabul edilen ve değerlendirilebilir nitelikte evreni temsil ettiği varsayılan 243 adet anket formu elde edilmiştir. Örneklem olarak değerlendiren 925 işletmeye gönderilen anketlerden %26,3 oranında geri dönüş olmuştur.

Bireylere gönderilen anketlerin en ciddi sorunu cevaplama, geri-dönüş oranıdır. Bu oran batı ülkelerinde genel olarak yüzde 40-60 arasında değişmektedir. Gözlemlerimize göre, ülkemizde de anket uygulaması giderek yaygınlaşmakta olduğu için cevap oranı yüzde 40-50 civarında olmaktadır (Özoğlu, 1992:326).

Değer Yönetimi ve İmalat Sanayindeki Türk Yöneticilerinin Yükselen Değerlerine ilişkin Türkiye'de yapılan bir araştırmada 442 işletmeye gönderilen anketlerden %26,2'lik bir geri dönüş oranı elde edilmiştir. 1995 yılında Amerika'da iş ahlâkı ve değerler konusunda yapılan benzer bir araştırmada anketlerin geri dönüş oranı %20,7 düzeyinde gerçekleşmiştir. Yapılan benzer araştırmalardaki geri dönüş oranı dikkate alındığında araştırmamızdaki anketlerin dönüş oranı bilimsel anlamlılık bakımından yeterli kabul edilebilir (Özgener, 2010:182,183).

3.4 Araştırmanın Varsayımları ve Kısıtlılığı

Çalışmanın en önemli kısıtlılığı ilçe KSS'lerde yapılan anket çalışması sırasında işletmeler konuya daha çok bilimsel açıdan yaklaşmamakta, kendi işletmelerine yönelik, sonuçları daha sonra açıklanabilecek ve kendilerine yükümlülük getirecek mali veya ticari yönden bir devlet araştırması veya müfettiş incelemesi yapılıyor mantığıyla yaklaşmışlardır. Bu yaklaşım saha çalışmalarının süresini uzatmıştır. Araştırma konusuyla alakalı anket çalışmaları sırasında karşılaşılan zorluklar ve ortaya çıkan sorunlar OSB ve KSS yöneticileri ve diğer yetkililerin yardımıyla çözümlenerek, bilimsel çalışmaya konu olabilecek nitelikte ve yeterli sayıda anket çalışması yapılmıştır.

İşletmeler tarafından verilen cevapların, elde edilen verilerin bu alanda bilimsel çalışma yapan akademisyenlere yol gösterici ve aydınlatıcı nitelikte olması amaç edinilmiştir.

İşletmelerin anket formunda yer alan ifadeleri doğru ve işletmenin gerçek durumunu yansıtır şekilde cevapladıkları temel olarak varsayılmıştır. Ayrıca araştırmaya katılan işletme sahiplerinin anket sorularına verdikleri cevaplar doğru

kabul edilmiştir. Teşviklerden yararlanan işletmelerin anket formunda verdikleri, kuruluş yapıları, işletmenin faaliyet konusu, sermaye yapıları, YTB türü ve YTB'yi ne zaman aldıkları kontrol edilmiştir. Şüpheli veya değişken görülen veriler işletme sahipleriyle görüşülerek tereddüde meydan vermeyecek şekilde giderilmiştir.

3.5 Araştırmada Veri Kaynakları ve Veri Toplama Yöntemi

Saha araştırması, 15 Eylül 2013-15 Ocak 2014 tarihleri arasında Şanlıurfa il merkezinde, I ve II. OSB, Viranşehir OSB, Evren KSS, Akçakale, Birecik, Siverek, Suruç ilçelerinde bulunan KSS'lerde ve Bozova, Ceylanpınar, Halfeti, Harran ve Hilvan ilçelerinde toplam 925 işletme üzerinde yüz yüze, e-posta ve posta yoluyla gerçekleştirilmiştir. Araştırmada veriler anket yöntemiyle toplanmıştır. Araştırma yüz yüze anket yöntemi, cevaplama oranının yüksek olması ve çok soru sorulmasına imkan vermesi yönünden tercih edilmiştir. Araştırma sahasının genişliği, işletmeye yapılan çalışma ziyaretinde anketi cevaplayacak sorumlunun bulunamaması ve ziyaretlerdeki zaman darlığı nedenleriyle ankette posta ve e-posta yolunun da kullanılmasını sağlamıştır.

Veri toplama formlarının uygulanması amacıyla OSB ve KSS yönetimleri ziyaret edilerek araştırma hakkında bilgi verilmiştir. İlgili idarenin görevlendirdiği çalışanla birlikte işletmeler ziyaret edilerek araştırma hakkında bilgi verilmiştir. Anket uygulanmadan önce, yapılan çalışma, ana hatlarıyla anketi dolduracak işletme yetkilisine anlatılmıştır. Ayrıca e-posta aracılığıyla ankete katılmak isteyen işletmelere anket formu ve açıklamalı bilgi notu gönderilmiştir. Anketle ilgili olarak gelen sorulara cevap verilmiş ve dağıtılan anketlerin rahat bir zaman aralığında doldurulması için süre tanınmıştır.

Bilimsel araştırmalarda doğru bilgi sahibi olmak ve doğru karar vermek esastır. Bu yüzden doğru bilgilere ulaşmak ve elde edilen bilgileri genelleştirmek ihtiyacı vardır (Arıkan, 1994:129). Bir araştırmanın sonuçları ne kadar fazla genellenebiliyorsa değeri de o oranda artar. Bilim, genellenebilirliği olan bilgiler bütünü olduğu için araştırmalarda geniş bir alanda genellenebilirliği olacak bilgiler elde etmeye çalışmak önemlidir (Karasar, 2005:109,110).

KSS bulunan ilçelerdeki işletmelerde anket çalışmasında zorlanılmıştır. Çalışma sırasında ortaya çıkan sorunlar KSS yönetimleri ve Kaymakamlık çalışanlarının gayretleriyle ortadan kaldırılmıştır. Bozova, Ceylanpınar, Halfeti,

Harran ve Hilvan ilçelerinde Kaymakamlık personeli aracılığıyla anketler daha önceden belirlenmiş işletmelere ulaştırılmıştır.

Ankette işletme sahiplerine 24 soru yöneltilmiştir. Anketteki sorulardan;

1. 3'ü işletme sahiplerine ait tanıcı bilgilerden,
2. 7'si işletmenin yapısı ve faaliyet alanıyla ilgili,
3. 10'u YDYHK'nın Şanlıurfa'daki yatırımlar üzerine etkilerini ölçmeye ve YDYHK'nın işletmelerin beklentilerini karşılayıp karşılamadığının belirlenmesine,
4. 2'si işletme sahiplerinin Şanlıurfa'da yatırım yapma kararını etkileyen faktörleri değerlendirmeye,
5. 1'i işletme sahiplerinin mevcut işlerini devam ettirmek ve geliştirmek için içinde buldukları sektörü değerlendirmeye,
6. 1'i içerisinde Şanlıurfa'nın da bulunduğu 6. Bölgenin kalkınma sürecinin belirlenmesine yönelik sorulardan oluşmuştur.

Geçerliliği kabul edilen 243 anket değerlendirmeye alınmıştır.

Anket formunda tek tip bir ölçek kullanılmamış olup, bazı sorularda 5 dereceli Likert tipi ölçeklendirme kullanılmıştır. Ankete katılan işletme sahiplerinin demografik yapılarını öğrenme amacına yönelik olarak cinsiyet, medeni hal ve eğitim durumları sorgulanmıştır (Ek A).

Çalışmaya katılan işletmelerin yapısını değerlendirmeye yönelik bilgi sorularının yanı sıra, mevcut yatırım teşvik sisteminin etkinliğini ve yeterliliğini ölçmeye yönelik davranışsal, olgusal ve yargısal sorular yöneltilmiştir (Ek A). Ayrıca ankette mevcut yatırım teşvik sisteminde belirtilen hususların işletmeler üzerindeki etkinliği, sınırlarının gerekliliği, yeni kurulan işletmelerin destek unsurlarından ne ölçüde faydalandıklarını tespit etmeye yönelik araştırma konusuyla doğrudan alakalı sorular daha ağırlıklıdır.

3.6 Geçerlilik ve Güvenirlilik

Araştırma, veri toplamak için anket tekniğinin uygulandığı Şanlıurfa genelinde yapılan bir saha araştırmasıdır. Anket metni Ek A'da verilmiştir. Saha araştırmasının amacına hizmet edecek şekilde hazırlanan anket sorularının anlaşılabilirliği, güvenilirliği ve araştırma konusuyla tutarlılığı 12-29 Ağustos 2013 tarihleri arasında Şanlıurfa I ve II. OSB ile Evren KSS'de 50 işletme üzerinde test edilmiştir.

Deneme anketlerinin uygulanmasında uygulayıcı, bütün parçalardan alan kabaca eşit bir gruba sahip olmak ister. Hedeflenen evreni temsil eden 50 kişilik bir gruptan en az 30 kişinin anketin tüm parçalarını yanıtlamış olması istenen bir durumdur. Böyle bir çalışma ankette yer alacak maddelerin karşılaştırılmasına ve düzenlenmesine yardımcı olur. Aynı zamanda esas çalışmada kodlama ve analizleri kolaylaştırır (Wolf, 1988:481).

Şanlıurfa'da 50 işletmeyle yapılan saha araştırmasına yönelik ilk teste seçilen işletme sahiplerinin tamamı katılmıştır. Bu uygulamanın sonuçları SPSS 15.0 programına girilmiş ve anket ölçeklerinde yer alan ölçeklerin yapı geçerlilik ve güvenilirlik analizleri yapılmıştır. Ankette sadece 1 sorunun yeri değiştirilmiştir. Saha araştırmasında pilot olarak 50 işletme sahibi üzerinde uygulanan ankette bulunan soruların anlaşılır ve geçerli olduğu sonucuna varılmıştır.

Bu analizler sonucunda elde edilen sonuçlar güvenilir bulunarak, tez danışmanın onayı alındıktan sonra, Şanlıurfa il ve ilçelerinde bulunan KSS ve OSB'lere gidilerek anket çalışmasına başlanılmıştır. Dört ay süren çalışma sonucunda anket uygulaması tamamlanmıştır.

Yapılan anketin ölçek güvenilirliğini test etmek için anket formunda yer alan ifadelerin Cronbach Alfa Katsayısı (Alfa Yöntemi) değerlerine bakılmıştır. Anketin Cronbach Alpha değeri, toplam ölçek için 0,613'tür.

Literatürde belirtildiği üzere, bir anket ölçeğini oluşturan ifadelerin homojen yapıya sahip olup olmadıklarını test etmek için de kullanılan Cronbach Alfa Katsayısı, 0 ile 1 arasında değişen değerler alır. Bu değer $0 < \alpha < 0,4$ ise ölçek güvenilir değil, $0,4 < \alpha < 0,6$ ise ölçeğin güvenilirliği düşük, $0,6 < \alpha < 0,8$ ise ölçek oldukça güvenilir, $0,8 < \alpha < 1,00$ ise ölçek yüksek derecede güvenilirdir denilir (Kırkbir, 2007:118).

2013 yılında yapılan bir başka çalışmada Cronbach Alfa Katsayısının bulunabileceği aralıklar belirtilerek, buna bağlı olarak da ölçeğin güvenilirlik durumu;

0,00 _ $\alpha < 0,40$ ise ölçek güvenilir değildir,

0,40 _ $\alpha < 0,60$ ise ölçek düşük güvenilirliktedir,

0,60 _ $\alpha < 0,80$ ise ölçek oldukça güvenilirdir,

0,80 _ $\alpha < 1,00$ ise ölçek yüksek derecede güvenilir bir ölçektir (Işık v.d, 2013:10)

Literatürdeki bu sonuçlar dikkate alındığında araştırmada yapılan güvenilirlik analizi sonucunda ortaya çıkan Cronbach Alfa değerinin 0,613 olması, ölçeğin oldukça güvenilir olduğunu göstermektedir.

3.7 Araştırma Verilerinin Analizinde Kullanılan Yöntemler

İstatistiki değerlendirmeler ve verilerin analizi SPSS 15.0 programı kullanılarak test edilmiştir. Tamamlayıcı verilerin değerlendirilmesinde sayı, yüzdelikler, ortalama ve standart sapma kullanılmıştır. n: gözlem sayısı (anket sayısı)'dır. p: anlamlılık düzeyi 0,05 ile karşılaştırılan bir değerdir. ss: standart sapma (puanın ortalamadan ne kadar saptığını gösterir). Sıra ortalaması: elde edilen sıra toplamları, grup büyüklüklerine bölünerek bulunur.

Araştırma frekans tablolarından, çoklu cevap ya da çoklu ikili setlerin belirlenmesi ve analiz işlemlerinin yapılmasında Multiple Response analizinden, yeterli/yeterli değil veya doğru/yanlış sonucunu veren denemelerde n sayıdaki iki kategoriye Binomial test (dağılımda %50'den (yani 0,5) farklı olup olmadığının test edilmesi), bağımsız iki grup oranının karşılaştırılmasında ilişki olup olmadığının araştırıldığı parametrik olmayan Ki Kare testinden, iki ortalama arasındaki farkı ortaya çıkartan Z istatistiğinden, birbirleriyle ilişkili değişkenleri bir araya getirerek, az sayıda değişken elde etmeyi sağlayan çok değişkenli istatistiksel analiz tekniği olan faktör analizinden, Mann-Whitney U testinden ve Kruskal-Wallis testinden faydalanılmıştır.

Mann-Whitney U testi aralıksız ölçülen iki bağımsız grup arasındaki farklılıkların testi için kullanılır. Bu test bağımsız örnekler için uygulanan t-testlerinin parametrik olmayan alternatifidir (Kalaycı, 2010: 99).

Kruskal-Wallis testi gruplar arası tek yönlü varyans analizinin (One-way ANOVA) nonparametrik alternatifidir. Bu analiz sürekli değişkenlere sahip üç ya da daha fazla grup için karşılaştırma yapmayı sağlar (Kalaycı, 2010: 106).

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

ARAŞTIRMA BULGULARI VE ANALİZLER

4.1 Demografik Bulguların Yorumlanması

Araştırma kapsamında ilk olarak anket verilerinin gözlem sayısı, yüzdelik, ortalama ve standart sapmaları hesaplanmış, söz konusu bulgular betimsel tablo eşliğinde, tezin amaç ve hedefleri çerçevesinde yorumlanmaya çalışılmıştır.

İlk olarak katılımcıların bireysel ve mesleki farklılıkları tespit edilmek amacıyla anket formunda yer alan ve katılımcıların demografik özelliklerini tanımlayan sorulara verdikleri cevaplar SPSS programında analiz edilerek sonuçlar kişi sayısına ve yüzdelik oranına göre tablo 4.1’de toplu olarak gösterilmiştir

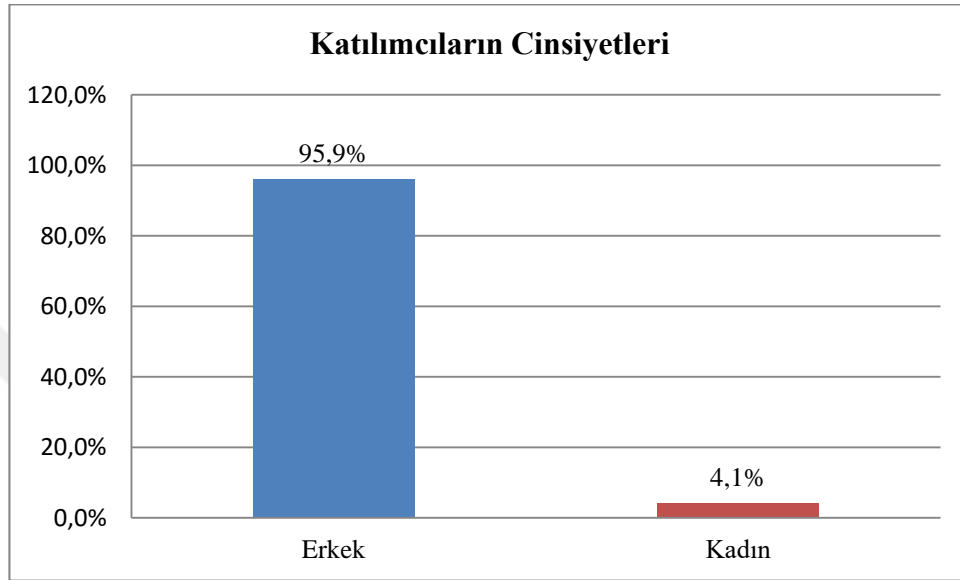
Tablo 4.1: Araştırmaya katılanların sosyo-demografik özellikleri.

Özellikler	Değerlendirme Kriterleri	n	(%)
Cinsiyet	Kadın	10	(4,1)
	Erkek	233	(95,9)
Medeni Hal	Bekar	21	(8,6)
	Evli	222	(91,4)
Eğitim Durumu	İlkokul	17	(7,0)
	Ortaokul	21	(8,6)
	Lise	104	(42,8)
	Meslek Yüksek Okulu	32	(13,2)
	Lisans	60	(24,7)
	Lisansüstü	9	(3,7)

Tablo 4.1’de belirtilen ve araştırmaya katılan işletme sahibinin bireysel özelliklerini yansıtan verilerin analiz sonuçları aşağıdaki başlıklar altında grafikler eşliğinde değerlendirilmiştir.

4.1.1 Katılımcıların Cinsiyetleri

Araştırmaya katılan 243 işletme sahibinin 233'ü erkek, buna karşılık 10'unun kadın olduğu tespit edilmiştir. Aşağıdaki grafikte erkek ve kadın katılımcıların yüzdeler payları gösterilmektedir.

Şekil 4.1: Katılımcıların cinsiyetleri.

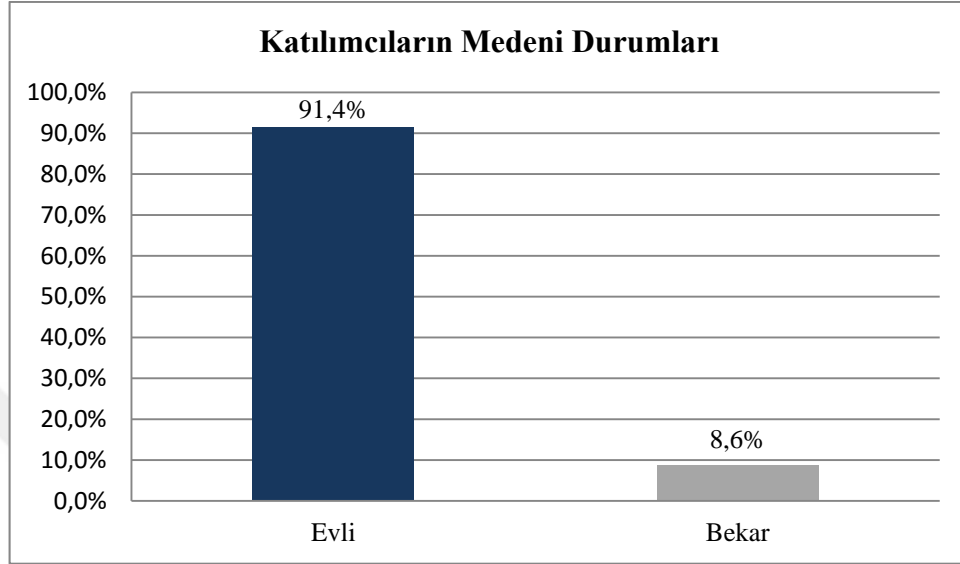
Grafikte görüldüğü üzere araştırmaya katılan 243 işletme sahibinin %4,1'i kadın, %95,9'u ise erkektir. Araştırmada kadınlara göre erkeklerin sayısının yüksek çıkması Şanlıurfa'da KSS ve OSB'lerde erkek egemen işletmelerin yoğunlukta olduğunu göstermektedir.

Araştırma sonuçlarına göre mutlak bir cinsiyet ayrımcılığından ziyade bu durumun en önemli nedeni Şanlıurfa'da KSS ve OSB'lerde kurulan işletmelerin ve yapılan işin daha çok erkeklerin sahip olduğu yeterliliklere daha uygun olmasından kaynaklandığını söylemek mümkündür.

Sonuç olarak denilebilir ki, anket katılımcılarının cinsiyetine göre dağılımı cinsiyet farklılıkları yönünden uygundur ve bu nedenle genelinin görüşlerini yansıtması açısından anket uygulamasında gerçekçi bir örneklem seçildiğini göstermektedir.

4.1.2 Katılımcıların Medeni Durumları

Aşağıdaki grafikte ankete katılan işletme sahiplerinin medeni durumları yüzdelik oranlara göre gösterilmiştir.

Şekil 4.2: Katılımcıların medeni durumları.

Grafikte ve tablo 4.1’de gösterildiği üzere katılımcıların 222’sinin %91,4’lük oranla evli, 21 kişi %8,6’lık oranla bekar işletme sahibinden oluşmaktadır.

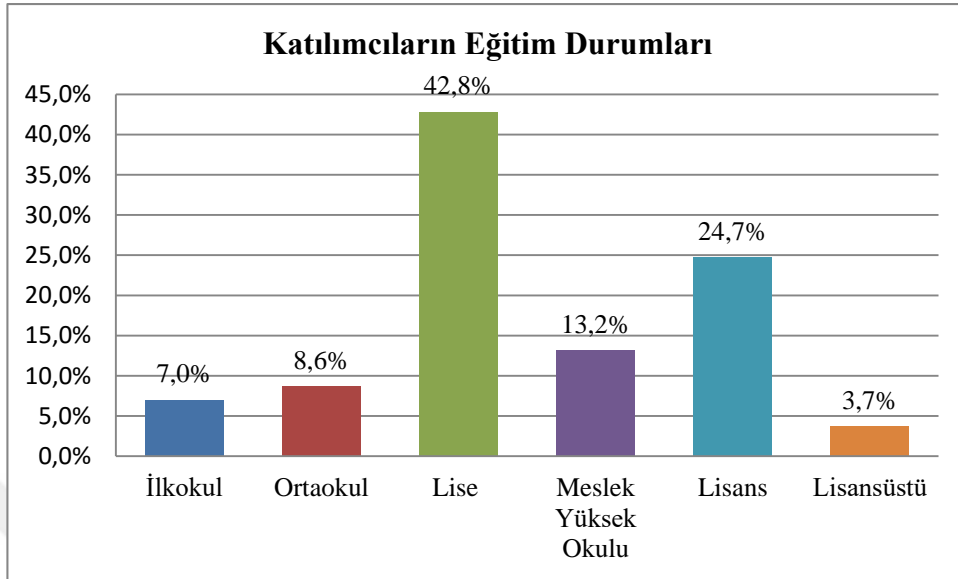
Bu bulgulara göre, Şanlıurfa’da KSS ve OSB’lerde faaliyette bulunan her on işletme sahibinin biri bekarıdır. Şüphesiz bu durum girişimcilik ve işe adanmışlık algısı açısından önemli bir bireysel faktör olarak değerlendirilmelidir. Zira bekar çalışanlar evlilere göre işe adanmışlık ve girişimcilik noktasında daha az kendilerini sorumlu hissedebileceklerdir.

Katılımcıların medeni durumuna göre örneklemin Şanlıurfa’nın genel iş hayatıyla örtüşen oranda bir dağılım sergilediğini söylemek mümkündür.

4.1.3 Katılımcıların Eğitim Durumları

Bilgi çağında işletme sahiplerinin birer bilgi işçisi haline geldiği düşünüldüğünde, işletmesi ve piyasaları doğru tahlil edebilen, pratik düşünebilen, doğru karar vererek problemleri çözebilen nitelikte olması beklenmektedir. Dolayısıyla araştırmaya katılanların eğitim düzeylerinin belirli bir düzeyin üzerinde

olması beklenmektedir. Aşağıdaki grafikte katılımcıların eğitim durumlarının yüzdelik dağılımları gösterilmektedir.

Şekil 4.3: Katılımcıların eğitim durumları.

Grafikte ve tablo 4.1’de gösterildiği üzere Şanlıurfa’da faaliyette bulunan işletme sahiplerinin %7,0’si ilkokul, %8,6’sı ortaokul, %42,8’i lise, %13,2’si meslek yüksek okulu, %24,7’si lisans, %3,7’si lisansüstü mezundur.

Şanlıurfa’daki işletme sahiplerinin toplam 205’inin %84,4’lük oranla lise ve üniversite eğitim düzeyindedir. İşletme sahiplerinin 101’inin %41,6’lık oranla üniversite mezunu olması (meslek yüksek okulu, lisans, yüksek lisans) eğitim düzeyinin oldukça yüksek olduğunu göstermektedir. Türkiye İstatistik Kurumunun açıkladığı yıllık eğitim istatistiklerine göre eğitim düzeyi düşük bir ilde, işletme sahiplerinin eğitim düzeylerinin bu denli yüksek olması gelecek açısından sevindirici bir durumdur.

4.2 İşletmelerin Yapısı ve Faaliyet Alanlarının Analizi

Şanlıurfa’da işletmeniz nerede bulunmaktadır sorusuna, çalışmaya katılan işletme sahiplerinin verdiği cevaplar tablo 4.2’de gösterilmiştir.

Tablo 4.2: Araştırmaya katılan işletmelerin bulunduğu yerler.

Soru	Değerlendirme Sonuçları	n	(%)
Şanlıurfa'da işletmenizin nerede bulunmaktadır?	İl Merkezi	165	(67,9)
	Akçakale	10	(4,1)
	Birecik	17	(7,0)
	Bozova	2	(0,8)
	Ceylanpınar	3	(1,2)
	Halfeti	1	(0,4)
	Harran	1	(0,4)
	Hilvan	1	(0,4)
	Siverek	17	(7,0)
	Suruç	14	(5,8)
	Viranşehir	12	(4,9)

Şanlıurfa'da işletmeniz nerede bulunmaktadır sorusuna işletmecilerin 165'i, %67,9 oranla il merkezi, 78'i ise %32,1 oranıyla ilçelerde cevabını vermişlerdir. İlçeler içerisinde Birecik ve Siverek'deki işletmeler %7,0'şer cevapla en fazla orana sahiptir. Saha çalışmasına en az katılım OSB ve KSS bulunmayan ilçelerde gerçekleşmiştir.

İşletmeniz resmi olarak kaç yıldır Şanlıurfa'da faaliyet göstermektedir sorusuna verilen cevaplar tablo 4.3'de gösterilmiştir.

Tablo 4.3: Araştırmaya katılan işletmelerin kaç yıldır faaliyette olduklarını gösteren tablo.

Soru	Değerlendirme Ölçekleri	n	(%)
İşletmeniz resmi olarak kaç yıldır Şanlıurfa'da faaliyet göstermektedir?	0-2 yıl	87	(35,8)
	3-5 yıl	34	(14,0)
	6-10 yıl	48	(19,8)
	11-15 yıl	40	(16,5)
	16-20 yıl	23	(9,5)
	21 yıl ve üzeri	11	(4,5)

Araştırmaya katılan işletmelerin %35,8'i 0-2 yıl cevabını vermiştir. Saha araştırmasına katılan Şanlıurfa'daki işletmelerin %49,8'i 0-5 yıllık, %69,5'i ise 0-10 yıllıktır. Tablo 4.3'deki dağılımın mevcut yatırım teşvik sisteminin etkinliğinin ve

yeterliliğinin ölçülmesi bakımından önemli olduğu değerlendirilmektedir. Çünkü saha araştırmasına katılan işletmelerin çoğunluğu yeni ve genç sayılabilecek niteliktedir.

İşletmeniz hangi alanda faaliyet göstermektedir sorusuna verilen cevaplar tablo 4.4’de verilmiştir.

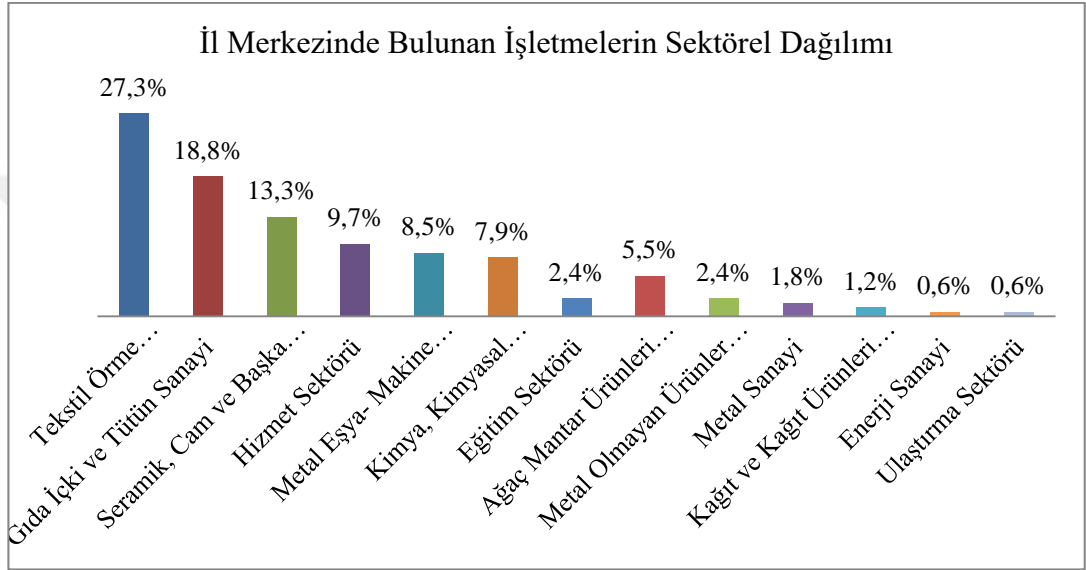
Tablo 4.4: Araştırmaya katılan işletmelerin faaliyet gösterdikleri sektörler.

Soru	Değerlendirme Sonuçları	n	%
İşletmeniz hangi alanda faaliyet göstermektedir?	Tekstil Örne Konfeksiyon ve Deri Sanayi	65	(26,7)
	Gıda İçki ve Tütün Sanayi	49	(20,2)
	Seramik, Cam ve Başka Yerde Sınıflandırılmış	34	(14,0)
	Hizmet Sektörü	27	(11,1)
	Metal Eşya- Makine Sanayi	19	(7,8)
	Kimya, Kimyasal Ürünler, Petrol, Kömür, Lastik ve Plastik Sanayi	17	(7,0)
	Eğitim Sektörü	9	(3,7)
	Ağaç Mantar Ürünleri ve Mobilya Sanayi	9	(3,7)
	Metal Olmayan Ürünler Sanayi	7	(2,9)
	Metal Sanayi	3	(1,2)
	Kağıt ve Kağıt Ürünleri Sanayi	2	(0,8)
	Enerji Sanayi	1	(0,4)
	Ulaştırma Sektörü	1	(0,4)

Araştırmaya katılan 243 işletme sahibi içerisinde tekstil örme konfeksiyon ve deri sanayi cevabı verenlerin oranı %26,7’dir. Gıda içki ve tütün sanayi cevabı verenlerin oranı %20,2, seramik, cam ve başka yerde sınıflandırılmış cevabı verenlerin oranı %14,0’dür. Saha çalışmasında elde edilen bu sonuçlar Şanlıurfa sanayisinin 2013 yılı sektörel dağılımıyla doğru orantılıdır. Ayrıca bu sonuçlar mevcut yatırım teşvik sisteminden sonra Şanlıurfa’da alınan YTB dağılımını da desteklemektedir. Tablo 4.4’de gösterilen sonuçlar saha çalışmasında hedeflenen grupla doğru orantılıdır.

4.1.4 İl Merkezinde Faaliyet Gösteren İşletmelerin Sektörel Dağılımı

Araştırmada 165 işletme sahibi işletmesinin Şanlıurfa il merkezinde olduğunu belirtmiştir. Tablo 4.2’de belirtilen 165 işletmenin sektörel dağılımı şekil 4.4’de verilmiştir. Araştırmaya göre il merkezinde faaliyette bulunan işletmeler içerisinde tekstil, örme, konfeksiyon ve deri sanayi 45 cevap ve %27,3 oranla ilk sıradadır. Gıda, içki ve tütün sanayi ise 31 cevap ve %18,8 oranla ikinci sıradadır.

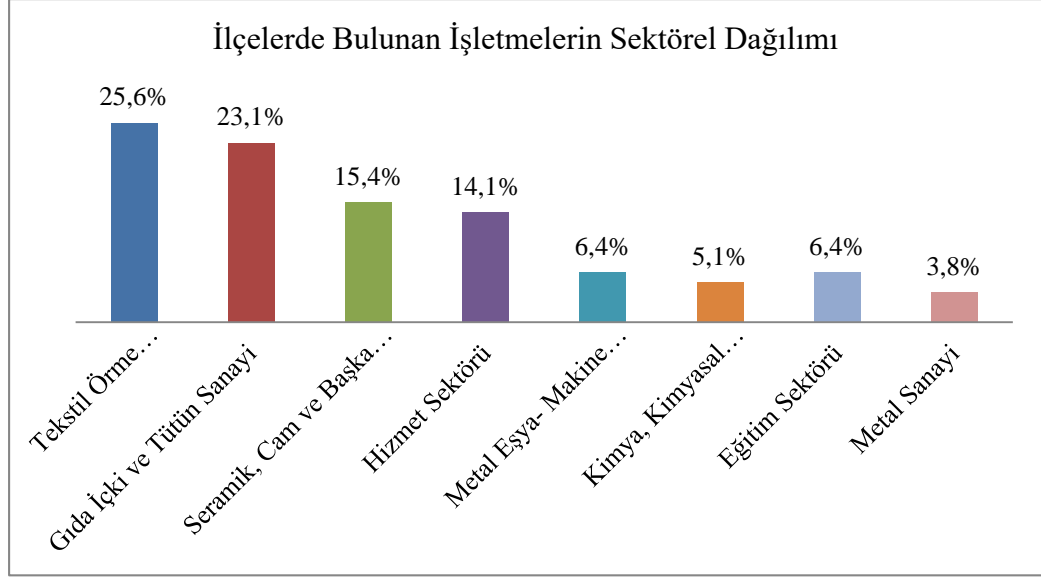
Şekil 4.4: İl merkezinde bulunan işletmelerin sektörel dağılımı.

Yapılan araştırmada il merkezinde anket sorularını cevaplayan işletme sahiplerinin sektörel dağılımı Şanlıurfa'nın 2012 öncesi ve 2013 yılındaki sektörel dağılımıyla doğru orantılıdır. Bu da araştırma için seçilen yerden elde edilen verilerin sonuçlarının doğru ve güvenilir olduğunu desteklemektedir.

4.1.5 İlçelerde Faaliyet Gösteren İşletmelerin Sektörel Dağılımı

Araştırmada 78 işletmenin ilçelerde faaliyet gösterdiği anlaşılmıştır. Tablo 4.2’de ilçe bazında ayrıntılı olarak gösterilen 78 işletmenin sektörel dağılımı şekil 4.5’de verilmiştir.

Şekil 4.5’deki sonuçlara göre ilçelerde tekstil, örme, konfeksiyon ve deri sanayi 20 cevap ve %26,6 oranla ilk sıradadır. Gıda, içki ve tütün sanayi ise 18 cevap ve %23,1 oranla ikinci sıradadır.

Şekil 4.5: İlçelerde bulunan işletmelerin sektörel dağılımı.

İlçelerde faaliyette bulunan işletmeler içerisinde şekil 4.4’de gösterilen il merkezinde ve tablo 2.5’de gösterilen 2013 yılı Şanlıurfa sanayisinin sektörel dağılım sonuçlarına çok benzemektedir. Araştırmaya göre ilçelerde ağaç mantar ürünleri ve mobilya sanayi, metal sanayi, kağıt ve kağıt ürünleri sanayi, enerji sanayi ve ulaştırma sektörüne ait katılımcı bulunmamaktadır. Bu sektörlerin Şanlıurfa sanayisinde yeterince gelişmemiş olması da dikkate alındığında yapılan araştırmanın ve elde edilen sonuçların geneli yansıttığı sonucuna varılmıştır.

4.3 İşletmelerin Kuruluş ve Sermaye Yapılarının Analizi

Yeni bir işletmenin kuruluşu ve işletmenin bir yerden başka bir yere taşınması sırasında müteşebbisler yaptıkları ekonomik analizde, işletmenin idare edileceği, üretim çalışmalarını yapacağı kuruluş yerini de belirlemektedir. Bu seçim ayrıca işletmenin coğrafi konumunun da belirlenmesidir. İşletmenin sermayesi sermaye gücüne, kuruluş yapısı ise göstereceği faaliyete göre belirlenmektedir.

4.3.1 Kuruluş Yeri Değerlendirmesi

Kuruluş yeri kavramı genel anlamda işletmenin ekonomik faaliyetlerini sürdürdüğü coğrafi yer anlamına gelir. Bir endüstri işletmesi için kuruluş yeri; tedarik, üretim, depolama ve dağıtım gibi temel fonksiyonlarını ve bunlara bağlı

ekonomik amaçlarını gerçekleştirebileceği en uygun yer olarak tanımlanmaktadır (Barutçugil, 1988:73).

Başta teşvik uygulamaları olmak işletmelerin bir bölgede veya yerde yatırım kararları üzerinde çok sayıda değişkenin etkisi vardır. Ancak mevcut yatırım teşvik sisteminden sonra araştırma iline yeni yatırımların yapılması veya ülkenin herhangi bir ilindeki kurulu işletmenin araştırma iline yatırım amaçlı gelmesi sistemin amaçlanan hedefler doğrultusunda işlediğini göstermektedir. Araştırmaya katılan işletmelerin ana merkezleri, sermaye ve kuruluş yapıları tablo 4.5’de verilmiştir.

Araştırmaya katılan işletmelerin %83,5’inin ana merkezleri Şanlıurfa’dır. %16,5’inin ise ana merkezi Şanlıurfa dışında bulunmaktadır. İşletmelerin ana merkezleri bakımından dağılımı Şanlıurfa II. OSB’de bulunan işletmelerin dağılımıyla doğru orantılıdır.

Tablo 4.5: Araştırmaya katılan işletmelerin ana merkezleri, sermaye ve kuruluş yapıları.

Soru	Değerlendirme Ölçekleri	n	(%)
Ana Merkez	Şanlıurfa	203	(83,5)
	Diğer	40	(16,5)
İşletmenin sermaye yapısı	Yerli sermaye	238	(97,9)
	Yabancı sermaye	4	(1,7)
	Karma (yerli+yabancı) sermaye	1	(0,4)
İşletmenin kuruluş yapısı	Limited	192	(79,0)
	Anonim	46	(18,9)
	Cevapsız	5	(2,1)

4.3.2 Sermaye Yapılarının Değerlendirmesi

Günümüzde KOBİ ve yerel girişimciliğe dayanan ve yerel potansiyeli harekete geçirerek yerel gelişim sağlamaya çalışan, yabancı sermaye yatırımlarını çekmeyi ve dünya ekonomisinde üstünlük elde etmeyi hedefleyen ve merkezi politikalardan ziyade özel sektör ve yerel girişimciyi esas alan bir bölgesel kalkınma anlayışına işaret edilmektedir (Özer, 2007:393)

Araştırmaya katılan işletme sahiplerine sermaye yapılarıyla ilgili olarak yöneltilen soruya, işletme sahipleri tablo 4.5’de gösterilen cevapları vermişlerdir. Buna göre Şanlıurfa’daki işletmelerin %97,9’u yerli sermaye, %1,7’si yabancı

sermaye, %0,4'ü ise karma (yerli+yabancı) sermayelidir. Araştırma sonuçları tablo 2.10 gösterilen dönemsel istatistik verilerini de desteklemektedir. Türkiye ve 6. Bölgede olduğu gibi Şanlıurfa'da yerli sermaye ağırlıktadır.

Küreselleşen ve ticaretin hızlandığı bir dünyada sermaye hareketleri, mal alımı ve hizmet üretimi de hızlanmıştır. Bu durum işletmelere ülkenin veya dünyanın değişik yerlerinde ticari faaliyet yapma imkanı sağlamaktadır. Dolayısıyla sermayesi güçlü olan bir işletmenin küresel rekabet ortamında faaliyetlerini sürdürmesi daha kolay olacaktır.

4.3.3 Kuruluş Yapılarının Değerlendirmesi

Araştırmaya katılan işletmelere verilen anket formunda işletmenizin kuruluş yapısını nasıl ifade edersiniz sorusu altında, anonim, limited, kolektif ve komandit seçenekleri sunulmuştur.

Tablo 4.5'de gösterilen sonuçlara göre işletmeleri sahiplerinin 192'si %79'0 oranla limited, 46'sı %18,9 oranla anonim cevabını vermiş, %2,1 oranına karşılık gelen 5 işletme sahibi soruya cevap vermemiştir. "Şanlıurfa'da faaliyette bulunan 6.432 işletmenin, %92,9'u limited, %7,0'si anonim ve %0,1'i kolektif dir" (Şanlıurfa Valiliği, Sosyal Güvenlik Kurumu İl Brifingi, 2013:3). Araştırmaya göre limited şirketler sayıca üstün, ancak sermaye yapıları itibariyle anonim şirketlerin yüzdesel değeri daha yüksektir.

4.3.4 İstihdam Durumu Değerlendirmesi

Mevcut yatırım teşvik sistemin temel hedeflerinden biriside istihdamı arttırmaktır. Ülkemizde son yıllarda uygulanan kalkınma programları, teşvik sistemleri ile desteklenerek gerek yeni istihdam alanlarının yaratılmasında gerekse ekonomik büyümeye olan etkisi bağlamında olumlu sonuçlar doğurmuştur (Akdeve v. d., 1990:336). Çalışmanın ikinci bölümünde verilen on yedi aylık karşılaştırmalı istatistik sonuçlarında da görüleceği üzere Türkiye'de mevcut yatırım teşvik sisteminden sonra istihdamda genel olarak bir artış vardır. Bu artış bölgelere ve illere göre farklılık göstermektedir.

Araştırmada işletmelerin istihdam durumlarını analiz edebilme adına 6 değerlendirme ölçekli soru yöneltilmiştir. Şanlıurfa'daki işletmenizde yıllık olarak

kaç kişi istihdam edilmektedir başlığı altında yöneltilen soruya verilen cevaplar tablo 4.6’da gösterilmiştir.

Tablo 4.6’da görüldüğü üzere araştırmasına katılan işletmelerde ortalama istihdam %57,2 oranla 10-49 kişi seçeneği ilk sıradadır. 1-9 kişi istihdam eden işletmelerin oranı %21,0’dır. 50-100 kişi istihdam eden işletmelerin oranı ise %10,3’dür.

Teşvik alan illerde faaliyet gösteren ve teşvik alan firmaların %80’inde çalışan sayısı 49 kişi ve altındadır. Yalnızca %20’lik bir oran 50 kişiden fazla işçi çalıştırmaktadır. Ortalama istihdam edilen çalışan sayısı açısından karşılaştırıldığında, teşvik alan firmalarda ortalama çalışan sayısı 50 iken, bu rakam teşvik almayan firmalarda 26’dır (Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı 5084 Sayılı Yatırımların ve İstihdamın Teşviki Kanununun Etkilerinin Değerlendirilmesi Çalışması, 2007:45).

Tablo 4.6: Araştırmaya katılan işletmelerin yıllık ortalama istihdam sayıları.

Soru	Değerlendirme Ölçekleri	n	(%)
Şanlıurfa’daki işletmenizde yıllık ortalama kaç kişi istihdam edilmektedir?	1-9 kişi	51	(21,0)
	10-49 kişi	139	(57,2)
	50-100 kişi	25	(10,3)
	101-150 kişi	14	(5,8)
	151-200 kişi	6	(2,5)
	201 kişi ve üzeri	8	(3,3)

Tablo 4.6’de gösterilen sonuçlara göre işletmelerin istihdam oranları 1-100 kişi ve 101 kişi ve üzeri olarak değerlendirildiğinde 1-100 kişi toplam istihdam %88,5 oranına yükselmektedir.

Şanlıurfa’daki işletmeler ağırlıklı olarak 1-49 arasında işçi çalıştırmaktadır. Şanlıurfa genelinde toplam 6.432 işyeri içerisinde 1-9 işçi çalıştıran işyeri sayısı %67,2 oranına sahiptir. 10-49 işçi çalıştıran işyeri sayısının oranı %23,3’dür. 50 ve üstü sayıda işçi çalıştıran işyeri sayısı ise %9,4’dür (Şanlıurfa Valiliği İl Planlama ve Koordinasyon Müdürlüğü İl Brifingi, 2013:12).

İl geneli için verilen bu değerlendirmedeki veriler ile tablo 4.6’daki sonuçlar karşılaştırıldığında, Şanlıurfa’daki işletmelerin yapısı günümüzde KOBİ olarak tanımlanan türdendir. Saha çalışmasına katılan işletme sahipleri tarafından verilen

cevaplar Şanlıurfa'daki çalışma hayatıyla ve saha çalışmasında yapılan sınıflandırmayla uyumludur.

4.4 Araştırmaya Katılan İşletmelerin Teşvik Uygulamalarına Verdiği Cevapların Değerlendirilmesi

Araştırmaya katılan işletme sahiplerin YTB'ler hakkında verdiği cevaplar tablo 4.7'de gösterilmiştir. İşletmenizin YTB'si var mı sorusuna işletme sahiplerinin 159'u %65,4 oranla var, 84'ü %34,6'sı yok cevabını vermişlerdir. Cevabınız var ise; YTB'yi ne zaman aldınız sorusuna 159 işletmenin verdiği cevaplar değerlendirildiğinde, işletme sahiplerinin 115'i %72,3 oranla 01 Ocak 2012'den sonra, 44'ü %27,7 oranla 2004-2012 yılları arasında cevabını vermişlerdir.

Tablo 4.7: Araştırmaya katılan işletmelerin yatırım teşvik belgeleri hakkında verdiği cevaplar.

Soru	Değerlendirme Ölçekleri	n	(%)
İşletmenizin yatırım teşvik belgesi var mı?	Var	159	(65,4)
	Yok	84	(34,6)
Yatırım teşvik belgesini ne zaman aldınız?	01/01/2012'den sonra	115	(72,3)
	2004-2012 yılları arasında	44	(27,7)
2012/3305 sayılı Yatırımlarda Devlet Yardımı Kararlarında işletmeniz hangi teşvikten faydalanmaktadır?	Bölgesel yatırım teşvikleri	143	(89,9)
	Genel yatırım teşvikleri	16	(10,1)
Yeni yatırım teşvik sisteminden sonra yatırım teşvik belgesi almanız cironuzda nasıl bir değişikliğe sebep oldu?	Arttı	130	(89,0)
	Değişiklik olmadı	16	(11,0)

Mevcut yatırım teşvik sisteminde işletmeniz hangi teşvikten faydalanmaktadır sorusuna işletme sahiplerinin %89,9'u bölgesel yatırım teşvik uygulamaları, %10,1'i ise genel yatırım teşvik uygulamaları cevabını vermişlerdir. Saha çalışmasına mevcut yatırım teşvik sisteminde genel teşvik uygulamalarından yararlanan tüm işletmeler katılmıştır. Bu işletmeler genel teşvik uygulamalar kapsamında yapmış oldukları yatırımlarının tamamını 2012 yılı içerisinde, 11 işletme ise mevcut yatırım teşvik sisteminin açıklanmasından önce yatırım yapmıştır. Tablo 4.7'de verilen sonuçlar saha araştırmasının amacına uygun ve mevcut yatırım teşvik sisteminden sonra Şanlıurfa'da alınan YTB sonuçlarıyla uyumludur.

Mevcut yatırım teşvik sisteminden sonra YTB almanız cironuzda nasıl bir değişikliğe sebep oldu sorusuna işletme sahiplerinin %89,0'u arttı, %11,0'ri değişiklik olmadı cevabını vermişlerdir. Ancak tablo 4.7'de gösterilen cevaplar mevcut yatırım teşvik sisteminin uygulamaya konulduğu 01 Ocak 2012'den sonra YTB alan 115 işletmeyle sınırlı kalması gerekirken, 146 işletme sahibi bu soruya cevap vermiştir. 31 işletme sahibinin bu soruyu yanlış yorumlayarak, genel olarak işletmenin cirosu hakkında bilgi verdikleri düşünülmektedir. Mevcut yatırım teşvik sisteminden Şanlıurfa'daki işletmelerin cirolarının artmasını sağlamıştır.

Mevcut yatırım teşvik sisteminde açıklanan teşvik edilmeyen yatırımları ve şartlı teşvik edilen yatırımların sektörlerini doğru buluyor musunuz sorusuna verilen cevaplar tablo 4.8'de verilmiştir.

Tablo 4.8: Yeni teşvik sisteminde teşvik edilmeyen yatırımlar ve şartlı teşvik edilen yatırımların sektörlerini doğru buluyor musunuz sorusunun cevapları.

Soru	Değerlendirme Ölçekleri	n	(%)
Yeni yatırım teşvik sisteminde açıklanan teşvik edilmeyen yatırımlar ve şartlı teşvik edilen yatırımların sektörlerini doğru buluyor musunuz?	Doğru buluyorum	221	(90,9)
	Doğru bulmuyorum	14	(5,8)
	Cevapsız	8	(3,3)

Tablo 4.8'de verilen sonuçlara göre işletme sahiplerinin 221'ri %90,9 oranla mevcut yatırım teşvik sisteminde açıklanan teşvik edilmeyen yatırımları veya şartlı teşvik edilen yatırımların sektörlerini doğru bulmaktadır. Buna karşılık işletme sahiplerinin 14'ü %5,8 oranla bu ayrımı doğru bulmadıklarını belirtmişlerdir. Bu soruya %3,3 oranına karşılık gelen 8 işletme sahibi cevap vermemiştir.

Mevcut yatırım teşvik sisteminde teşvik edilmeyen yatırımlar ve şartlı teşvik edilen yatırımların sektörlerini doğru buluyor musunuz sorusuna verilen cevapların işletmelerin faaliyet yıllarına ve buldukları sektörlerle göre dağılımı tablo 4.9'da verilmiştir.

Mevcut yatırım teşvik sisteminde belirlenen teşvik edilmeyen yatırımlar ve şartlı teşvik edilen yatırımların ayrımını tablo 4.9'daki sonuçlara göre Şanlıurfa'da %38,5 oranla en fazla 0-2 yıllık işletmeler doğru bulmaktadır. Mevcut yatırım teşvik sisteminde belirlenen teşvik edilmeyen yatırımlar ve şartlı teşvik edilen yatırımların sektörlerinin ayrımını 16-20 yıllık işletme sahipleri %42,9 oranla doğru bulmadıklarını belirtmişlerdir.

Tablo 4.9: Yeni teşvik sisteminde teşvik edilmeyen yatırımlar ve şartlı teşvik edilen yatırımların sektörlerini doğru buluyor musunuz sorusuna verilen cevapların işletmelere göre dağılımı.

	Değerlendirme Ölçekleri	Doğru buluyorum		Doğru bulmuyorum		Cevapsız	
		n	(%)	n	(%)	n	(%)
İşletme Yılına Göre Değerlendirme	0-2 yıllık işletmeler	85	38,5	0	0,0	2	25,0
	3-5 yıllık işletmeler	31	14,0	3	21,4	0	0,0
	6-10 yıllık işletmeler	46	20,8	0	0,0	2	25,0
	11-15 yıllık işletmeler	36	16,3	3	21,4	1	12,5
	16-20 yıllık işletmeler	15	6,8	6	42,9	2	25,0
	21 yıl ve üzeri işletmeler	8	3,6	2	14,3	1	12,5
Sektörlere Göre Değerlendirme	Tekstil Örne Konfeksiyon ve Deri Sanayi	56	25,3	7	50,0	2	25,0
	Kağıt ve Kağıt Ürünleri Sanayi	1	0,5	1	7,1	0	0,0
	Gıda İçki ve Tütün Sanayi	44	19,9	4	28,6	1	12,5
	Ağaç Mantar Ürünleri ve Mobilya Sanayi	9	4,1	0	0	0	0,0
	Kimya, Kimyasal Ürünler, Petrol, Kömür, Lastik ve Plastik Sanayi	17	7,7	0	0	0	0,0
	Metal Sanayi	3	1,4	0	0	0	0,0
	Seramik, Cam ve Başka Yerde Sınıflandırılmış	31	14	0	0	3	37,5
	Hizmet Sektörü	27	12,2	0	0	0	0,0
	Metal Olmayan Ürünler Sanayi	6	2,7	0	0	1	12,5
	Metal Eşya- Makine Sanayi	17	7,7	2	14,3	0	0,0
	Enerji Sanayi	1	0,5	0	0	0	0,0
	Ulaştırma Sektörü	1	0,5	0	0	0	0,0
	Eğitim Sektörü	8	3,6	0	0	1	12,5

Mevcut yatırım teşvik sisteminde teşvik edilmeyen yatırımlar ve şartlı teşvik edilen yatırımların sektörlerini ilk sırada, tekstil örme konfeksiyon ve deri sanayisinde faaliyet gösteren işletme sahiplerinin 56'sı %25,3 oranla doğru bulduklarını belirtmişlerdir. Gıda içki ve tütün sanayisinde faaliyet gösteren işletme sahipleri %19,9, seramik, cam ve başka yerde sınıflandırılmış işletme sahipleri %14,0 ve hizmet sektöründe faaliyet gösteren işletme sahiplerin ise %12,2 oranlarıyla mevcut yatırım teşvik sisteminde yapılan ayrımı doğru bulduklarını belirtmişlerdir.

Mevcut yatırım teşvik sisteminde belirlenen ayrımı doğru bulmadıklarını belirten 14 işletme sahibinden %50,0'si yine tekstil örme konfeksiyon ve deri sanayisinde faaliyet göstermektedir. Bu soruyu cevaplamayan 8 işletme sahibinin %37,5'i seramik, cam ve başka yerde sınıflandırılmış başlığı altında toplanmıştır.

4.4.1 Teşvik Sistemi Temel Destek Unsurlarından Faydalanma Analizi

Mevcut yatırım teşvik sisteminde dokuz destek unsuru bulunmaktadır. Araştırma soruları hazırlanırken Ekonomi Bakanlığı istatistik sisteminde 6. Bölgede KDV iadesiyle bağlantılı YTB düzenlenmediği anlaşıldığından anket soruları sekiz değişken üzerinden düzenlenmiştir.

6. Bölge temel bölgesel destek unsurları içerisinde işletme olarak en fazla hangi destekten faydalanmaktasınız sorusu içerisinde bulunan sekiz değişkenden beş tanesinin seçilmesi istenilmiştir. Buradaki amaç ankete katılanların ve YTB'si bulunan işletmelerin rastgele verecekleri cevapları önlemenin yanında işletmelerin en çok hangi destek unsurundan faydalandıklarını seçmeye yöneliktir. Ayrıca bu puanlama sisteminde her bir geçerli ankette işletme sahiplerinin hangi değerlendirme kriterinden ne ölçüde öncelikli vazgeçtiklerini de göstermektedir. Beş puanın en yüksek olduğu araştırma sorusuna YTB'si bulunan 159 işletme sahibinin birinci sırada yer verdiği destek unsuru cevapları, hesaplanan ortalamalar ve standart sapması tablo 4.10'da verilmiştir.

Tablo 4.10: Araştırmaya katılan işletmelerin 6. bölge temel destek unsurlarından faydalanma oranları.

Değerlendirme Kriterleri	n	(%)	Ortalama	Gen.Art.Ort.	ss
KDV İstisnası	23	(14,5)	2,38	2,95	1,59
Gümrük Vergisi Muafiyeti	5	(3,1)	3,06		1,2
Vergi İndirimi	5	(3,1)	2,93		1,13
Sigorta Primi İşveren Hissesi Desteği	0	(0,0)	1,88		0,86
Yatırım Yeri Tahsisi	6	(3,8)	2,6		1,27
Faiz İndirimi	1	(0,6)	2,58		0,77
Gelir Vergisi Stopajı	112	(70,4)	4,69		0,9
Sigorta Primi İşçi Hissesi Desteği	7	(4,4)	3,5		1,05

6. Bölge temel destek unsurlarından faydalanma oranları bakımından, işletme sahiplerinin 112'si %70,4 oranla (ortalama: 4,69, ss: 0,90) gelir vergisi stopajı kriterine 5 puan vererek ilk sıraya koymuşlardır. Gelir vergisi stopajı mevcut yatırım teşvik sistemine 01 Ocak 2012 tarihinden geçerli olmak üzere eklenmiştir. Sekiz değişken içerisinde gelir vergisi stopajı, sigorta primi işçi hissesi desteği ve gümrük vergisi muafiyeti genel aritmetik ortalama (Gen.Art.Ort.) nın üzerinde yer almıştır. Genel aritmetik ortalamasının altında kalan destek unsurları içerisinde vergi indirimi 2,93 ortalamayla genel aritmetik ortalamaya çok yakındır. Sigorta primi işveren hissesi desteğini araştırmaya katılanlar ilk sıraya koymamışlardır.

Mevcut yatırım teşvik sistemiyle sadece 6. Bölgeye tanınan gelir vergisi stopajı ve sigorta primi işçi hissesi desteğinden tablo 4.10'da verilen araştırma sonucuna göre işletmeler kısa dönemde önemli ölçüde faydalanmışlardır.

Şanlıurfa'da araştırmaya katılan 0-2 ve 3-5 yılları arasında faaliyette bulunan işletmelerin 6. Bölge temel destek unsurlarından faydalanmalarının ölçek puanları dağılımı tablo 4.11'de verilmiştir.

Tablo 4.11: Araştırmaya katılan 0-2 ve 3-5 yılları arasında faaliyette bulunan işletmelerin 6. bölge temel destek unsurlarından faydalanmalarına göre değerlendirilmesi.

Değerlendirme Kriterleri	Gruplar	n	Ortalama	ss	t	p
KDV İstisnası	0-2 yıl	87	1,63	1,25	-2,404	0,019*
	3-5 yıl	34	2,42	1,17		
Gümrük Vergisi Muafiyeti	0-2 yıl	87	3,06	0,54	-0,900	0,457
	3-5 yıl	34	3,67	1,15		
Vergi İndirimi	0-2 yıl	87	2,81	1,13	-1,395	0,174
	3-5 yıl	34	3,60	1,34		
Sigorta Primi İşveren Hissesi Desteği	0-2 yıl	87	1,38	0,74	-1,693	0,106
	3-5 yıl	34	2,00	0,88		
Yatırım Yeri Tahsisi	0-2 yıl	87	2,31	1,25	-3,594	0,001*
	3-5 yıl	34	3,44	0,98		
Faiz İndirimi	0-2 yıl	87	2,52	0,78	-1,343	0,183
	3-5 yıl	34	3,00	0,71		
Gelir Vergisi Stopajı	0-2 yıl	87	4,88	0,33		
Sigorta Primi İşçi Hissesi Desteği	0-2 yıl	87	3,56	0,87		

*p<0.05

İşletmeniz resmi olarak kaç yıldır Şanlıurfa'da ve belirtilen sektörde faaliyetlerini sürdürmektedir sorusuna 0-2 yıl cevabını veren işletme sahiplerinin KDV istisnası puan ortalaması 1,63, 3-5 yıl cevabını veren işletme sahiplerinin puan ortalaması 2,42'dir. Araştırma sonuçlarına göre Şanlıurfa'da 0-2 yıldır faaliyet gösteren işletmelerle 3-5 yıldır faaliyet gösteren işletmeler arasında KDV istisnası desteği puanı ortalaması açısından istatistiksel olarak anlamlı fark bulunmaktadır ($p<0.05$).

Gümrük vergisi muafiyeti kriterine göre, 0-2 yıl cevabını veren işletme sahiplerinin puan ortalaması 3,06, 3-5 yıl cevabını veren işletme sahiplerinin puan ortalaması 3,67'dir. Araştırma sonuçlarına göre Şanlıurfa'da 0-2 yıldır faaliyet gösteren işletmelerle 3-5 yıldır faaliyet gösteren işletmeler arasında gümrük vergisi muafiyeti puanı ortalaması açısından istatistiksel olarak anlamlı fark bulunmamaktadır ($p>0.05$).

Vergi indirimi kriterine göre, 0-2 yıl cevabını veren işletme sahiplerinin puan ortalaması 2,81, 3-5 yıl cevabını veren işletme sahiplerinin puan ortalaması 3,60'dır. Araştırma sonuçlarına göre Şanlıurfa'da 0-2 yıldır faaliyet gösteren işletmelerle 3-5 yıldır faaliyet gösteren işletmeler arasında vergi indirimi puanı ortalaması açısından istatistiksel olarak anlamlı fark bulunmamaktadır ($p>0.05$).

Sigorta primi işveren hissesi desteği kriterine göre, 0-2 yıl cevabını veren işletme sahiplerinin puan ortalaması 1,38, 3-5 yıl cevabını veren işletme sahiplerinin puan ortalaması 2,00'dir. Araştırma sonuçlarına göre Şanlıurfa'da 0-2 yıldır faaliyet gösteren işletmelerle 3-5 yıldır faaliyet gösteren işletmeler arasında sigorta primi işveren hissesi desteği puanı ortalaması açısından istatistiksel olarak anlamlı fark bulunmamaktadır ($p>0.05$).

Yatırım yeri tahsisi kriterine göre, 0-2 yıl cevabını veren işletme sahiplerinin puan ortalaması 2,31, 3-5 yıl cevabını verenlerin puan ortalaması 3,44'dür. Araştırma sonuçlarına göre Şanlıurfa'da 0-2 yıldır faaliyet gösteren işletmelerle 3-5 yıldır faaliyet gösteren işletmeler arasında yatırım yeri tahsisi puanı ortalaması açısından istatistiksel olarak anlamlı fark bulunmaktadır ($p<0.05$).

Faiz indirimi kriterine göre, 0-2 yıl cevabını veren işletme sahiplerinin puan ortalaması 2,52, 3-5 yıl cevabını verenlerin puan ortalaması 3,00'dür. Araştırma sonuçlarına göre Şanlıurfa'da 0-2 yıldır faaliyet gösteren işletmelerle 3-5 yıldır

faaliyet gösteren işletmeler arasında faiz indirimi puanı ortalaması açısından istatistiksel olarak anlamlı fark bulunmaktadır ($p < 0.05$).

Mevcut yatırım teşvik sistemine dahil edilen gelir vergisi stopajı kriterinde 0-2 yıl cevabını veren işletme sahiplerinin puan ortalaması 4,88, sigorta primi işçi hissesi desteği kriterinde 0-2 yıl cevabını veren işletme sahiplerinin puan ortalaması 3,56'dir. Araştırma sonuçlarına göre Şanlıurfa'da 0-2 yıldır faaliyet gösteren işletmeler içinde ortalaması en yüksek olan değerlendirme kriteri gelir vergisi stopajı, ikinci sırada sigorta primi işçi hissesi desteği kriterine aittir.

Mevcut yatırım teşvik sistemi 6. Bölge illeri için yeterli midir sorusuna işletme sahiplerinin verdiği cevaplar tablo 4.12'de verilmiştir.

Tablo 4.12: Araştırmaya katılan işletmelerin yeni teşvik sisteminin 6. bölge illeri için yeterli midir sorusuna verdiği cevaplar.

Soru	Değerlendirme Ölçekleri	n	(%)
Yeni yatırım teşvik sistemi 6. Bölge illeri için yeterli midir?	Kesinlikle yeterli	2	(0,8)
	Yeterli	186	(76,5)
	Geliştirilmeli	45	(18,5)
	Yetersiz	2	(0,8)
	Kesinlikle Yetersiz	8	(3,3)

Saha araştırmasında kesinlikle yeterli, yeterli, geliştirilmeli, yetersiz ve kesinlikle yetersiz seçeneklerinden oluşan beşli Likert ölçeği kullanılmıştır. Tablo 4.12'deki sonuçlar saha araştırmasına katılan işletme sahiplerinin değerlendirme ölçeklerine verdikleri cevapların toplamından oluşmaktadır. Bunun için her bir değerlendirme ölçeğine verilen tek cevap değerlendirilmiştir. Yeterli ve kesinlikle yeterli değerlendirme ölçekleri olumlu, geliştirilmeli, yetersiz ve kesinlikle yetersiz değerlendirme ölçekleri ise olumsuz tutumu göstermektedir.

Mevcut yatırım teşvik sisteminin 6. Bölge illeri için yeterli olup olmadığına yönelik soruya işletme sahiplerinin 186'si %76,5 oranla mevcut yatırım teşvik sisteminin 6. Bölge illeri için yeterli olduğunu, %18,5'i geliştirilmesi gerektiğini, %3,3'ü kesinlikle yetersiz, %0,8'i kesinlikle yeterli ve %0,8'i ise yetersiz cevabını vermişlerdir.

Tablo 4.12'deki sonuçlara göre mevcut yatırım teşvik sistemi 6. Bölge illeri için yeterlidir. Mevcut yatırım teşvik sisteminin yetersiz olduğunu belirten işletme

sahibi sayısı azdır. Mevcut yatırım teşvik sisteminin geliştirilmesi gerektiğinin belirten işletme sahiplerinin teşvik edilmeyen veya şartlı teşvik edilen yatırımların bulunduğu sektörlerde faaliyet gösterdikleri düşünülmektedir.

4.4.2 Teşvik Sisteminde Bölge Ayrımının Analizi

Mevcut yatırım teşvik sistemiyle coğrafi ve diğer teşvik sistemlerinde belirtilen bölge ayırımından farklı bir sistem getirilmiştir. Yeni yatırım bölgeleri şeklinde de tanımlanan bölge ayırımında Kalkınma Bakanlığının yaptığı SEGE-2011 verileri kullanılmıştır. Coğrafi bölge sınırlamasında aynı bölge içerisinde bulunan iller mevcut yatırım teşvik sisteminde farklı bölgeler içerisinde bulunmaktadır.

Saha araştırmasında mevcut yatırım teşvik sisteminde bölge ayrımının doğru olup olmadığı araştırılmıştır. İşletme sahiplerine kesinlikle doğru, doğru, yeniden belirlenmeli, yanlış ve kesinlikle yanlış seçeneklerinden oluşan beşli Likert ölçeği kullanılarak yöneltilen soruya verilen cevaplar tablo 4.13’de gösterilmiştir.

Tablo 4.13: Araştırmaya katılan işletmelerin yeni teşvik sisteminde bölge ayrımı doğru mu sorusuna verdiği cevaplar.

Soru	Değerlendirme Ölçekleri	n	(%)
Yeni yatırım teşvik sisteminde bölge ayrımı doğru mu?	Kesinlikle doğru	51	(21,0)
	Doğru	182	(74,9)
	Yeniden belirlenmeli	4	(1,6)
	Yanlış	4	(1,6)
	Kesinlikle Yanlış	2	(0,8)

Tablo 4.13’deki sonuçlar saha araştırmasına katılan işletme sahiplerinin değerlendirme ölçeklerine verdikleri cevapların toplamından oluşmaktadır. Bunun için her bir değerlendirme ölçeğine verilen tek cevap değerlendirilmiştir. Kesinlikle doğru ve doğru değerlendirme ölçekleri olumlu, yeniden belirlenmeli, yetersiz ve kesinlikle yetersiz değerlendirme ölçekleri ise olumsuz tutumu göstermektedir.

Mevcut yatırım teşvik sisteminde bölge ayrımı doğru mu sorusuna işletme sahiplerinden 182’si %74,9 oranıyla coğrafi bölge kavramından farklı olan yatırımsal bölge ayrımını doğru bulmuşlardır. Bu soruya işletme sahiplerinin 51’i ise %21,0 oranla kesinlikle doğru cevabını vermiştir. Kesinlikle doğru ve doğru olumlu

cevapları birleştirildiğinde işletme sahiplerinin %95,9'u mevcut yatırım teşvik sisteminde belirlenen bölge ayırımını doğru buldukları sonucuna ulaşmıştır.

4.4.3 6. Bölge ve Diğer Bölgelerdeki Ortak Yatırımların Analizi

Mevcut yatırım teşvik sistemin önemli yenileri arasında yatırım indirimi de bulunmaktadır. Bu düzenleme sayesinde yatırımcı, vergi indirimi desteğini yatırım döneminde tüm faaliyetlerinden elde ettiği kazançlarına da uygulayabilecektir. Örneğin, 1. Bölgede bulunan Antalya ilinde yatırımı olan yatırımcı, gelip Şanlıurfa'da yatırım yaparsa, yatırıma katkı oranının %80,0'ni Antalya'da bulunan işletmesinden elde ettiği kazancın vergisinden düşebilecektir.

Yatırımcı açısından cazip olan bu düzenlemenin Şanlıurfa'daki etkilerini ölçmek için işletme sahiplerine 6. Bölge haricinde hangi bölgede/bölgelerde yatırımınız var sorusu yöneltilmiştir. Sonuçları tablo 4.14'de gösterilen bu soruya işletme sahiplerinin 32'si %13,2 oranla 1. Bölge, %4,1'i 2. Bölge, %2,5'i 3. Bölge, %2,9'u 4. Bölge, %1,6'sı ise 5. Bölge cevabını vermişlerdir. Araştırmaya göre Şanlıurfa'daki işletme sahiplerinin 6. Bölge dışında da yatırımı bulunmaktadır.

Tablo 4.14: Araştırmaya katılan işletmelerin 6. bölge dışında yatırımının bulunduğu bölgeler.

Soru	Değerlendirme Kriterleri	n	(%)
6.Bölge haricinde hangi bölgede/ bölgelerde yatırımınız var mı?	1. Bölge	32	(13,2)
	2. Bölge	10	(4,1)
	3. Bölge	6	(2,5)
	4. Bölge	7	(2,9)
	5. Bölge	4	(1,6)

Tablo 4.14'de verilen sonuçlara göre Şanlıurfa'da yatırımı bulunan işletmelerin diğer bölgelerdeki yatırımları daha çok 1 ve 2. Bölgede bulunmaktadır. Araştırma sonuçları mevcut yatırım teşvik sistemin sağladığı avantajların işletmeler tarafından kullanıldığını göstermektedir.

4.4.4 İşletmelerin AR-GE Harcamalarının Analizi

Türkiye'de birçok kurum ve kuruluş işletmeleri AR-GE'ye teşvik etmektedir. AR-GE'nin yaygınlaşması ve teşvik edilmesi yönünde kanuni düzenlemede

mevcuttur. Ancak işletmeler, aynı sektörde rekabet ettikleri ortamda kendilerini öne çıkaracak olan etmenler arasında bulunan AR-GE faaliyetine yeterince önem vermemektedir.

Şanlıurfa’da araştırmaya katılan işletmelerin 2012 yılı başından itibaren araştırmanın tamamlandığı 15 Ocak 2014 gününe kadar, AR-GE harcamaları için toplam cirolarının ne kadarını kullandıkları araştırılmıştır. Tablo 4.15’de işletme sahiplerinin AR-GE harcaması olarak toplam cironuzun ne kadarını kullandınız sorusuna verdikleri cevaplar verilmiştir.

Tablo 4.15: Araştırmaya katılan işletmelerin 01 Ocak 2012’den sonra AR-GE harcamaları.

Soru	Değerlendirme Kriterleri	n	(%)
İşletme olarak 01 Ocak 2012’den sonra AR-GE harcaması olarak toplam cironuzun ne kadarını kullandınız?	% 1-5	143	(58,8)
	% 6-10	40	(16,5)
	% 11-15	22	(9,1)
	% 16-20	11	(4,5)
	% 21 ve üzeri	2	(0,8)
	Cevapsız	25	(10,3)

Mevcut yatırım teşvik sisteminin uygulamaya konulduğu 01 Ocak 2012’den sonra işletme sahiplerinden AR-GE harcamasına toplam cirolarının %1-5 oranında ayıranlar 143 kişi ve %58,8 oranındadır. İşletmelerin AR-GE harcamalarının belirlenmesine yönelik soruya %10,3 oranına karşılık gelen 25 işletme sahibi cevap vermemiştir. Araştırmaya katılan ancak soruya cevap vermeyen işletme sahiplerinin AR-GE harcaması yapmadıkları düşünülmektedir. Çünkü araştırmaya katılan işletmelerin AR-GE harcamalarının %84,4’ü %1-15 değerlendirme kriteri aralığındadır.

Türkiye’de merkezi yönetim bütçesi üzerinden gerçekleştirilen hesaplamalara göre 2013 yılında AR-GE için bir önceki yıla (2012) göre %28,9 artışla 5.828 milyon TL harcama yapılmıştır. 2013 yılı merkezi yönetim bütçesinden AR-GE faaliyetleri için gerçekleştirilen harcamaların Gayrisafi Yurtiçi Hasıla içerisindeki oranı %0,37 merkezi yönetim bütçe harcamaları içerisindeki payı ise %1,28’dir. Bu oranlar 2012 yılında sırasıyla %0,32 ve %1,11’dir (Türkiye İstatistik Kurumu Haber Bültenleri, 2014:16199, Erişim Tarihi: 18 Haziran 2014, <http://www.tuik.gov.tr>)

Türkiye’de AR-GE harcamalarının merkezi yönetim bütçesinden 2012 yılında aldığı %1,11 pay ve 2013 yılında aldığı %1,28 pay dikkate alındığında, Şanlıurfa’da bulunan işletme sahiplerinin AR-GE harcamalarının Türkiye geneli ile eşdeğer olduğu sonucuna ulaşılmaktadır.

4.5 İşletme Sahiplerinin Şanlıurfa’da Yatırım Yapma Kararını Etkileyen Faktörlerin Değerlendirilmesi

İşletmelerin yatırım yeri belirlemede bölge, il, OSB ve ulaşım gibi önemli faktörlerin yanı sıra hayat kalitesiyle ilgili faktörlere de önem verilmektedir. Çünkü işletmede çalışacak personel için bulunduğu çevrenin hayat kalitesi değerlidir. İklim, suç oranı, okullar, sanatsal etkinlikler ve diğer yaşamsal öğeler en çok insan faktörünü etkilemektedir.

Yine, kurulması düşünülen tesisin bulunduğu yerdeki kültürün, nüfus yoğunluğunun, iklim ve çevresel faktörlerin dikkate alınması gerekir. Ayrıca, hayat pahalılığı, eğitim düzeyi, okullaşma oranı, sağlık hizmetlerinin maliyeti ve suç oranı gibi faktörlerden oluşan yaşam kalitesi kriteri de kuruluş yeri seçimini etkilemektedir (Chan v.d., 2007:729).

4.5.1 Yaşam Kalitesi Kriteri Açısından Değerlendirme

Araştırmada işletme sahiplerine Şanlıurfa’da yatırım yapma kararını etkileyen yaşam kalitesi ilgili dokuz faktör verilerek, bu faktörleri önem sırasına göre numaralandırmaları istenmiştir. Bir puanın en yüksek olarak belirlendiği araştırmada işletme sahiplerinin Şanlıurfa’da yatırım yapma kararına etki eden yaşam kalitesiyle ilgili faktörlere verdikleri cevapların öncelik sırasına göre dağılımı tablo 4.16’da verilmiştir.

Tablo 4.16’da gösterilen araştırma sonuçlarına göre 74 işletme sahibi %30,5 oranla iklim faktörünü ilk sıraya koymuştur. Araştırmada iklim faktörüne cevap verenlerin ortalama puanı 2,12, standart sapması ise 1,14’dür. Genel aritmetik ortalamanın 4,11 olduğu araştırmada iklim, kültürel ve sanatsal etkinlikler, işletmeye ulaşımın kolay olması ve konut fiyatları faktörleri genel aritmetik ortalamanın altında kalarak işletme sahiplerinin Şanlıurfa’da yatırım kararı almalarında etkili olmuştur.

Tablo 4.16’da verilen değerlendirme kriterlerini içeren araştırmalar başka ülkelerde de uygulanmaktadır. 2005-2008 yılları arasında ABD’de “Bölge

Geliştirme-Mekan ve Tesis Planlaması Dergisi (Area Development-Site and Facility Planning Magazine)” tarafından tablo 4.16’da belirtilen değerlendirme kriterlerinin benzerleri kullanılarak yapılan saha araştırmasında iklim kriteri 2005 yılında yedinci, diğer yıllarda altıncı sırada yer almıştır (Eser, 2011:25,26).

Tablo 4.16: Yatırım kararlarında kentsel yaşam etkisinin değerlendirilmesi.

Değerlendirme Kriteri	Değerlendirme Ölçeği	1.Derece Öneme Sahip	Ortalama	Gen.Art.Ort.	ss
İklim	n	74	2,12	4,11	1,14
	(%)	(30,5)			
	Sırası	1			
Yükseköğretim ve üniversitenin varlığı	n	21	4,17		1,94
	(%)	(8,6)			
	Sırası	4			
Nitelikli okulların varlığı	n	7	5,93		3,85
	(%)	(2,9)			
	Sırası	9			
Suç oranının azlığı	n	14	4,83		2,20
	(%)	(5,8)			
	Sırası	6			
Güçlü aile bağları	n	7	5,93	2,54	
	(%)	(2,9)			
	Sırası	8			
Sağlık hizmetleri	n	12	4,25	2,23	
	(%)	(4,9)			
	Sırası	7			
Kültürel ve sanatsal etkinlikler	n	50	3,15	1,73	
	(%)	(20,6)			
	Sırası	2			
Konut fiyatları	n	19	3,42	1,37	
	(%)	(7,8)			
	Sırası	5			
İşletmeye ulaşımın kolay olması	n	39	3,19	1,86	
	(%)	(16,0)			
	Sırası	3			

ABD'deki katılımcılar tarafından “çok önemli” veya “önemli” olarak işaretlenen yüzdelerin toplamından elde edilen sonuçlarda suç oranı kriteri 2005-2008 döneminde her yıl birinci sırada yer almıştır (Eser, 2011:25,26). Ancak Şanlıurfa'da yapılan araştırmada suç oranının azlığı kriteri 4,83 ortalama ile genel aritmetik ortalamanın üzerinde, %5,8 oranla dokuz faktör içerisinde altıncı sırada yer almıştır.

İşletme sahiplerin Şanlıurfa'da ki yatırım kararlarında hayat kalitesiyle ilgili verdiği cevaplardan hareketle, saha araştırmasında değerlendirme kriterleri aynı olsa dahi sonuçların ülke, bölge ve il ölçeğinde farklı olabileceğini göstermektedir. Bu farklılığın başlıca sebebi, saha araştırması yapılan yerin kendi öz değerlerinin olmasına bağlıdır.

4.5.2 Yatırım Kararını Etkileyen Faktörler Açısından Değerlendirme

Kuruluş yeri seçilirken, işletmeler alternatif bölgelerin özelliklerini bazı faktörleri esas alarak birtakım değerlendirme yöntemlerinin sonuçlarına göre seçim yaparlar. Söz konusu faktörler bilim adamları tarafından değişik sınıflandırmalara tabi tutulmuşlardır. Bunlardan birkaçı aşağıdaki gibidir.

Firmalara etki edebilen ortak faktörleri; ulaşım, işgücü arzı, genişleme imkanı, sosyal çevre ve davranışlar ile içerisindeki mülkiyet durumu, mevcut tesislerle birleşme imkanı, tedarik kaynaklarına yakınlık; su temini, ulaşım sistem ve maliyetlerinin yeterliliği, iyi yaşama şartları, pazarlara yakın olma, kanalizasyon ve atık nakil hizmetleri ve tesisleri, üniversite ve diğer öğretim kurumlarının varlığı, karayolu taşımacılığının varlığı, arsaların topografyası, enerji arzı, mevcut işgücünü tutabilme imkanı, işçi-işveren ilişkileri; işçi ücretleri, vergilerin özelliği ve yapıları, dini faktörler, yönetici ve mühendis temin edebilme imkanı, araştırma merkezlerine yakınlık, benzer durumdaki firmaların olup olmadığı, mülkiyet masrafları, haberleşme imkanları, mahalli idare ve vergi politikası, iklim şeklinde sıralanmak mümkündür (Demirdöğen v.d., 2004:307).

Literatürdeki bazı görüşler ve Şanlıurfa yatırım ortamı dikkate alınarak işletme sahiplerinin Şanlıurfa'da yatırım yapma kararını etkileyebilecek yirmi üç kriter belirlenmiştir. Araştırmada bu kriterler içerisinde işletme açısından en önemli on tanesinin seçilmesi istenmiştir. 10 puanın en yüksek olarak belirlendiği araştırmada,

işletme sahiplerinin önem sırasına göre seçtiği kriterlerden birinci sırada yer alan cevaplar tablo 4.17’de verilmiştir.

Tablo 4.17: Şanlıurfa’da yatırım yapma kararını etkileyen faktörlerin değerlendirilmesi.

Sırası	Değerlendirme Kriteri	n	%	Ortalama	Gen.Art.Ort.	ss
12	Nitelikli işgücünün varlığı	2	0,8	3,27	4,84	2,11
3	Niteliksiz işgücünün varlığı	49	20,2	7,34		2,92
4	İzinler ve lisanslarda sağlanan kolaylık	8	3,3	4,02		3,19
7	İşgücü eğitim programları	4	1,6	6,54		2,48
15	Hammaddeye kolay erişim	1	0,4	2,95		2,05
21	Diğer teşvik bölgelerine yakınlık	0	0	3,78		2,62
16	Uzun vadeli finansman olanakları	1	0,4	5,05		1,96
2	Şehirlerarası otoyollara bağlantı	50	20,7	7,9		2,26
22	Demiryolu erişimi	0	0	3,58		2,39
9	Limanlara otoyol bağlantısının bulunması	3	1,2	4,48		4,84
13	Havaalanına erişimin kolaylığı	2	0,8	5,86	2,01	
1	2012 yılından sonra verilen teşvikler	95	39,2	8,87	1,62	
5	Diğer teşvikler	6	2,5	5,58	2,94	
14	Boş yatırım arazilerinin varlığı	2	0,8	5,57	2,77	
10	Enerji maliyetleri	3	1,2	3,69	2,51	
11	Haberleşme altyapısı	3	1,2	4,62	1,95	
17	Vergi oranları	1	0,4	5,27	2,52	
23	İnşaat maliyetleri	0	0	3,08	2,47	
6	Çevresel etkiler	6	2,5	6,77	2,07	
18	Sendika faaliyetlerinin azlığı	1	0,4	2,69		
19	Tedarikçilere yakınlık	1	0,4	3,22	2,37	
20	Üniversite bünyesinde teknoparkın bulunması	1	0,4	2,9	2,27	
8	Sınır kapılarının bulunması	4	1,6	4,34	2,13	

İşletme sahiplerinden 95'i %39,2 oranla Şanlıurfa'da yatırım yapma kararlarını etkilen en önemli kriter olarak 2012 yılından sonra verilen teşvikleri seçmiştir. Araştırmada ortaya çıkan bu sonuç mevcut yatırım teşvik sisteminin işletmelerin Şanlıurfa'da yatırım kararı almalarında etkili olduğunu göstermektedir. Yirmi üç değişkeni bulunan ve yatırım kararlar anlamında seçiciliği arttıran kriterlerin dokuzu genel aritmetik ortalamanın üzerinde yer almıştır. Bunlar içerisinde mevcut yatırım teşviklerinden sonra şehirlerarası otoyollara bağlantı %20,7 ve niteliksiz işgücünün varlığı %20,2 oranla diğer kriterlerden ayrılmıştır. Diğer teşvik bölgelerine yakınlık, demiryolu erişimi ve inşaat maliyetleri kriterlerini hiçbir işletme sahibi birinci öncelik içerisine almamıştır.

2005-2008 yılları arasında ABD'de yapılan benzer bir araştırmada, şehirlerarası otoyollara (otoyol) ulaşım kriteri 2005, 2007 ve 2008 yıllarında birinci, 2006 yılında ise ikinci sırada yer almıştır. Aynı araştırmada merkezi ve yerel teşvikler 2005 ve 2006 yıllarında dördüncü, 2007 yılında sekizinci ve 2008 yılında yedinci sırada yer almıştır (Eser, 2011:25,26).

Tablo 4.17'de verilen sonuçlara göre işletme sahiplerinin Şanlıurfa'da yatırım yapma kararları üzerinde en etkili faktör mevcut yatırım teşviklerdir. Saha araştırmasında mevcut yatırım teşvik sisteminin işletme sahiplerin Şanlıurfa'da yatırım kararı almaları üzerinde etkili olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

4.6 İşletme Sahiplerinin Mevcut İşlerini Sürdürmek ve Geliştirmek İçin İş Yaptıkları Sektöre Göre Yaptıkları Değerlendirme

Şanlıurfa'da faaliyet gösteren ve araştırmaya katılan işletme sahiplerinden, mevcut işlerini sürdürmek ve geliştirmek için iş yaptıkları sektörü değerlendirmeleri istenmiştir. İşletme sahiplerinin yaptıkları değerlendirme sonuçları tablo 4.18'de verilmiştir.

Tablo 4.18: Şanlıurfa'daki işletme sahiplerinin mevcut işlerini sürdürmek ve geliştirmek için iş yaptıkları sektöre göre yaptıkları değerlendirme sonuçları.

Değerlendirilen Faktörler	Frekans (%)	Çok Az Etkili	Az Etkili	Orta Düzeyde Etkili	Çok Etkili	Çok Fazla Etkili	Etkisi Yok
Sektördeki diğer firmalara yakınlık	n	82	64	55	26	12	4
	%	33,7	26,3	22,6	10,7	4,9	1,6
Müşterilere ve önemli pazarlara yakınlık	n	16	8	10	23	184	2
	%	6,6	3,3	4,1	9,5	75,7	0,8
Tedarikçilere yakınlık	n	17	11	30	75	94	16
	%	7	4,5	12,3	30,9	38,7	6,6
Dağıtım kanallarına yakınlık	n	18	31	55	79	43	17
	%	7,4	12,8	22,6	32,5	17,7	7
Hammaddeye yakınlık	n	15	7	32	33	135	21
	%	6,2	2,9	13,2	13,6	55,6	8,6
Altyapı yeterliliği (su/kanalizasyon/atık)	n	91	92	39	14	5	2
	%	37,4	37,9	16	5,8	2,1	0,8
İletişim imkanları ve maliyeti (telefon/adsl/posta/kargo)	n	133	51	25	8	11	15
	%	54,7	21	10,3	3,3	4,5	6,2
Enerji yeterliliği ve maliyeti	n	10	34	82	79	34	4
	%	4,1	14	33,7	32,5	14	1,6
Navlun taşıma olanakları ve maliyeti (karayolu/demiryolu/havayolu/denizyolu taşımacılığı)	n	41	84	76	17	7	18
	%	16,9	34,6	31,3	7	2,9	7,4
İşgücü varlığı ve maliyeti	n	2	24	20	24	171	2
	%	0,8	9,9	8,2	9,9	70,4	0,8
Emlak maliyeti (kiralık-satılık)	n	24	24	11	7	5	172
	%	9,9	9,9	4,5	2,9	2,1	70,8
Bölgede istediğim düzeyde kalifiye işgücü yetişmesini sağlayan eğitim kurumlarının varlığı ve kalitesi	n	39	14	11	10	7	162
	%	16	5,8	4,5	4,1	2,9	66,7
Kaliteli ve yeterli düzeyde alt yüklenicinin varlığı	n	101	41	18	9	5	69
	%	41,6	16,9	7,4	3,7	2,1	28,4
Destekleyici hizmet sektörünün varlığı (yemek, temizlik, güvenlik, sigorta)	n	91	23	15	4	6	104
	%	37,4	9,5	6,2	1,6	2,5	42,8
Bölgesel gelişmeye yönelik hükümet politikaları	n	10	21	41	37	131	3
	%	4,1	8,6	16,9	15,2	53,9	1,2
İş ile ilgili izin ve lisans işlemlerinin bölgede düzenlenebilmesi	n	99	62	23	9	7	43
	%	40,7	25,5	9,5	3,7	2,9	17,7

Şanlıurfa'da araştırmaya katılan işletme sahiplerine mevcut işlerini sürdürmeleri ve geliştirmelerine yön verebilecek nitelikte 16 faktörden oluşan soru yöneltilmiştir. Faktörlerin belirlenmesinde çok az etkili 1 puan, az etkili 2 puan, orta düzeyde etkili 3 puan, çok etkili 4 puan, çok fazla etkili 5 puan ve etkisi yok seçeneklerinin bulunduğu değerlendirme ölçeği kullanılmıştır.

4.6.1 Etkili Faktörlerin Değerlendirilmesi

İşletme sahiplerinin mevcut işlerini sürdürmek ve geliştirmek için iş yaptıkları sektörü değerlendirmeleri sonucunda verdikleri cevaplardan en üst sırada bulunan faktörler, çok fazla etkili, çok etkili ve orta düzeyde etkili cevapları etkili faktörler arasında değerlendirilmiştir. Yapılan değerlendirme her faktörün kendi içerisindeki araştırma sonuçlarına göre. Tablo 4.18'de verilen araştırma sonuçlarına göre;

1. Müşterilere ve önemli pazarlara yakınlık 184 cevap ve %75,7 oranla çok fazla etkilidir. Bu sonuca göre işletme sahipleri müşterilere ve önemli pazarlara yakınlık faktörünü çok fazla önemsemektedir.
2. İşgücü varlığı ve maliyeti 171 cevap ve %70,4 oranla çok fazla etkilidir. Yapılan değerlendirmeye orta düzeyde etkili 20, çok etkili 24 cevapları da eklendiğinde %70,4 olan oran %85,5'e yükselmektedir. Bu sonuçlara göre işletmenin üretim faaliyetlerini sürdürmesi için gerekli olan işgücü varlığı ve maliyet faktörüne işletme sahipleri çok fazla önem vermektedir.
3. Hammaddeye yakınlık %55,6 oranla çok fazla etkilidir. İşletme sahipleri üretim için en önemli girdi kalemlerinden birisini oluşturan hammaddeye yakınlık faktörüne çok fazla önem vermişlerdir.
4. Bölgesel gelişmeye yönelik hükümet politikalarına çok fazla etkilidir cevabını verenlerin oranı %53,9'dur. Ancak bu faktör orta düzeyde etkili 41, çok etkili 37 cevaplarıyla birlikte değerlendirildiğinde toplam 209 cevap ve %86,0 oranına yükselmektedir. Araştırma sonuçları işletme sahiplerinin işlerini geliştirmek ve sürdürmek için bölgesel gelişmeye yönelik hükümet politikalarına çok fazla önem verdiklerini göstermektedir.
5. Tedarikçilere yakınlık %38,7 ile çok fazla etkilidir. Tedarikçilere yakınlık faktörüne işletme sahiplerinin toplam %69,6'sı çok fazla etkili ve çok etkili cevabını vermişlerdir.

6. Dağıtım kanallarına yakınlık %32,5 ile çok etkilidir. Dağıtım kanallarına yakınlık faktörüne verilen cevaplar çok etkili, orta düzeyde etkili ve çok fazla etkili ölçeklerinde toplanmıştır. Dağıtım kanallarına yakınlık faktörüne verilen cevapların üç değişik ölçekte toplanmasının nedeni olarak işletmelerin faaliyet gösterdikleri sektöre bağlı olarak değiştiği düşünülmektedir.
7. Enerji yeterliliği ve maliyeti %33,7 ile orta düzeyde etkilidir. Enerji yeterliliği ve maliyeti işletme sahipleri tarafından faktörler içerisinde orta düzeyde etkili olarak belirtilen tek faktördür.

İşletmelerin mevcut işlerini sürdürmeleri ve geliştirmeleri için orta ve çok etkili cevapların ilk sırada bulunduğu sonuçlarda dağılım ilk sırada belirtilen seçeneklere daha yakın olanlarda toplanmıştır.

4.6.2 Az Etkili Faktörlerin Değerlendirilmesi

1. Su, kanalizasyon ve atık alt seçeneklerinin verildiği altyapı yeterliliği faktörüne işletme sahiplerinden 92'si %37,9 oranla az etkili, 91'i ise %37,4 oranla çok az etkili cevabını vermişlerdir. Araştırmaya göre altyapı yeterliliği (su/kanalizasyon/atık) işletmelerin mevcut işlerini sürdürmeleri ve geliştirmeleri için az etkilidir.
2. Navlun taşıma olanakları ve maliyeti (karayolu/demiryolu/havayolu/denizyolu taşımacılığı) %34,6 ile az etkilidir. Bunun nedeni taşımanın il özeline hitap etmesi ve Şanlıurfa'da fiziksel altyapının tamamlanma aşamasına gelmiş olmasına bağlı olduğu düşünülmektedir.
3. Sektördeki diğer firmalara yakınlık faktörüne 82 işletme sahibi %33,7 oranla çok az etkili cevabını vermiştir. İşletme sahipleri tarafından ilk sıraya konulan çok az etkili ölçeğinden çok fazla etkili ölçeğine kadar verilen cevaplarda düşüş vardır. Şanlıurfa'da işletme sahipleri iş yaptıkları sektörde, kendileriyle aynı sektörde bulunan işletmelere yakın olmak istememektedir.
4. Telefon, adsl, posta, kargo alt seçeneklerinin verildiği iletişim imkanları ve maliyeti faktörü %54,7 çok az etkilidir. İşletme sahiplerinin iletişim imkanları ve maliyeti faktörünü çok az etkili olarak belirtmelerinin nedeni olarak gelişen iletişim ve teknolojiye bağlıdır.

5. Kaliteli ve yeterli düzeyde alt yüklenicinin varlığı %41,6 ile çok az etkilidir.
6. İş ile ilgili izin ve lisans işlemlerinin bölgede düzenlenebilmesine 99 işletme sahibi %40,7 oranla çok az etkili cevabını vermişlerdir.

4.6.3 Etkisiz Faktörlerin Değerlendirilmesi

1. Emlak maliyeti (kiralık/satılık) %70,8 ile etkisi yoktur.
2. Bölgede istediğim düzeyde kalifiye işgücü yetişmesini sağlayan eğitim kurumlarının varlığı ve kalitesinin %66,7 ile etkisi yoktur.
3. Destekleyici hizmet sektörünün varlığı (yemek/temizlik/güvenlik/sigorta) %42,8 ile etkisi yoktur.

Emlak maliyeti ve bölgede istediğim düzeyde kalifiye işgücü yetişmesini sağlayan eğitim kurumlarının varlığı ve kalitesine verilen etkisi yoktur cevabının değerleri birbirine yakındır. Kaliteli ve yeterli düzeyde alt yüklenicinin varlığı faktörünün çok az etkili ve az etkili cevaplarında yoğunlaşmasının nedeni olarak, işletmelerin alt yüklenicilerden bağımsız olarak üretim yaptıkları ve hammaddeyi işletmenin temin ettiği sonucuna bağlanabilir. Yemek, temizlik, güvenlik, sigorta seçeneklerinin bulunduğu destekleyici hizmet sektörünün varlığına da işletme sahipleri etkisi yoktur cevabını vermişlerdir.

4.7 6. Bölgenin Kalkınma Sürecinde Öncelikli Temaların Analizi

Bölgesel ve yerel kalkınmanın gerçekleşmesini sağlayacak en önemli etkenlerden biri illerin ekonomik performansıdır. AB'nin bölgesel düzeyde uyguladığı müktesebata uyum çerçevesinde Türkiye'de 2002 yılında yapılan istatistiki bölge birimleri sınıflandırmasında Şanlıurfa, GAB'da Diyarbakır iliyle birlikte TRC2 alt bölgesi içerisinde yer almıştır. TRC2 Bölgesi, Türkiye'de ki 26 Düzey II Bölgesi içerisinde sosyo-ekonomik gelişmişlik durumuna göre yirmi üçüncü sırada yer almaktadır (Karacadağ Kalkınma Ajansı TRC2 Bölgesi 1. Taslak 2014-2023 Bölge Planı Mevcut Durum Analizi, 2013:61).

Yerel dinamiklerin hayata geçirilebilmesi için esnek yönetim anlayışına dayanacak bölgesel kalkınmanın belirli bir plan dahilinde gerçekleştirilmesi gerekmektedir. Önümüzdeki dönemde yürürlüğe girecek olan kalkınma planlarıyla

birlikte bölge çalışma planlarının yapılacağı ve uygulanacağı bir dönem olacaktır. Yerel aktörlerin planlama sürecine dahil olacağı çalışmalarda, yerel boyuta sahip olmayan ve bölgelere göre farklılaşan ihtiyaçlara cevap veremeyen sektörel ve tematik stratejilere yerel bakış açısı ve farklılaşma getirilmesi gerekmektedir.

Şanlıurfa'da gerçekleştirilen saha çalışmasında 6. Bölge özelinde önemli ve öncelikli olduğu düşünülen temalardan oluşan 14 değişkeni bulunan, 6. Bölgenin kalkınma sürecinde sizce hangi temalar öncelikli olmalıdır sorusu işletme sahiplerine yöneltilmiştir. Yöneltilen soruda işleme sahiplerince ilk sıraya konulan cevaplar tablo 4.19'da verilmiştir:

Tablo 4.19: İşletme sahiplerine göre 6. bölgenin kalkınmasında öncelikli olması gereken temalar.

Kalkınmada Öncelikli Temalar	n	(%)	Ortalama	Gen.Art.Ort	ss
Üretkenliği artırmak	23	(9,5)	3,35	2,95	1,37
Bölgenin tanıtımını sağlamak	19	(7,8)	4,00		1,41
İstihdam kapasitesini artırmak/ işsizliği azaltmak	19	(7,8)	2,57		1,36
Yoksulluğu azaltmak	16	(6,6)	2,93		1,48
Yaşam kalitesini artırmak	15	(6,2)	3,11		1,06
Rekabetçiliği artırmak	20	(8,2)	2,00		1,29
Doğal ve kültürel mirası korumak	9	(3,7)	2,1		1,22
Sanayiye geliştirmek	9	(3,7)	2,18		1,09
Tarımda yenilikçi yöntemleri yaygınlaştırmak	23	(9,5)	2,42		1,32
Çevreyi korumak	4	(1,6)	3,33		1,81
Altyapıyı geliştirmek	23	(9,5)	2,00		1,11
Yüksek eğitim düzeyine ulaşmak	31	(12,8)	2,20		1,18
Yenilenebilir enerji ve çevre dostu teknolojileri yaygınlaştırmak	10	(4,1)	1,96		1,33
Turizmi geliştirmek	22	(9,1)	2,14		1,27

Tablo 4.19'daki araştırma sonuçlarına göre işletme sahiplerinin 6. Bölgenin kalkınmasında öncelikli olması gereken temalar için ilk sıraya koydukları cevaplardan dokuzu birbirine çok yakındır. Araştırmada en yüksek cevabı alan yüksek eğitim düzeyine ulaşmak teması 31 cevap ve %12,8 oranla diğer temalardan ayrılmıştır. Üretkenliği artırmak, tarımda yenilikçi yöntemleri yaygınlaştırmak ve altyapıyı geliştirmek temaları 23'er kez ilk sıraya konulmuştur.

Araştırmada işletme sahipleri 6. Bölgede temel sorun olarak yıllarca var olan eğitim düzeyi düşüklüğünü kalkınmanın önündeki en büyük engel olarak görmekte-dirler. Bununla beraber altyapının geliştirilmesi, üretkenliğin artırılması, var olan tarım potansiyelini yeni tarım yöntemleri ve ürün çeşitliliği ile geliştirmenin 6. Bölgenin kalkınmasında önemli olduğu vurgulanmıştır.

TRC2 bölgesi kalkınma planının hazırlanma aşamasında Karacadağ Kalkınma Ajansı tarafından yapılan anket çalışmasında, TRC2 bölgesi için kalkınmada öncelikli temaların belirlenmesini istemiştir. 530 cevaplayıcının tamamladığı ankette sırasıyla istihdam kapasitesini arttırmak, işsizliği azaltmak, üretkenliği arttırmak, sanayiye geliştirmek ve bölgenin tanıtımını sağlamak cevapları öne çıkmıştır (Karacadağ Kalkınma Ajansı TRC2 Bölgesi 1. Taslak 2014-2023 Bölge Planı Mevcut Durum Analizi, 2013:20,21). TRC2 bölgesinin kalkınmasında öncelikli temaların belirlendiği çalışmada alınan sonuçlar, 6. Bölgenin kalkınma sürecinde öncelikli temaların belirlenmesine yönelik olarak Şanlıurfa'da işletme sahipleriyle yapılan saha araştırmasının sonuçlarını desteklemektedir.

4.8 Yatırım Teşvik Sisteminin Etkinliğinin Değerlendirilmesi

Mevcut yatırım teşvik sistemiyle Türkiye'de istikrarlı ve yüksek bir büyüme hedeflenmiştir. Büyümenin ise verimlilik artışı ve sanayileşmenin hızlandırılması yoluyla ihracata dayalı, özel sektör öncülüğünde, rekabetçi üretim yapısı geliştirilerek gerçekleştirilmelidir.

Teşvik uygulamalarında bölgeler arası gelişmişlik farklılıklarının giderilmesi, yeni kurulacak işletmelerin en uygun ölçekle kurulması, mevcut tesislerin yenilenmesi ve modernizasyonunun gerçekleştirilmesinde ve ekonomik hedeflere ulaşmada özel sektörün etkin katılımının sağlanması son derece önemlidir.

Türkiye'de yatırımlara devlet yardımı sağlanması neticesinde ortaya çıkan gelir ve istihdam artışı ve diğer olanaklar, toplumsal sorunları çözmek için kullanılan sosyal politika araçlarından birisidir.

Bu kapsamda yatırım teşvik sisteminin Şanlıurfa özelinde etkinliğini tespit etmeye yönelik yapılan analizler sonucunda ulaşılan bulgular aşağıdaki başlıklar altında anlatılmıştır.

4.8.1 Şanlıurfa'daki İşletmeler Açısından Mevcut Yatırım Teşvik Sisteminin Yeterliliğinin Değerlendirilmesi

Araştırmada ana merkezi Şanlıurfa olan ve olmayan işletmeler açısından mevcut yatırım teşvik sisteminin yeterliliğinin farklılık gösterip göstermediği değerlendirilmiştir.

Beşli Likert ölçeği kullanılarak tablo 4.12'de gösterilen geliştirilmeli, yetersiz ve kesinlikle yetersiz değerlendirme ölçekleri olumsuz olarak grup 1'de, yeterli ve kesinlikle yeterli değerlendirme ölçekleri ise olumlu olarak grup 2'de sınıflandırılmıştır.

Yapılan sınıflandırma Bernoulli denemesinin şartlarını taşıdığından Binomial test uygulanmıştır. Mevcut yatırım teşvik sisteminin yeterliliğine ilişkin Binomial test sonuçları tablo 4.20'de verilmiştir.

Tablo 4.20: Mevcut yatırım teşvik sisteminin yeterliliğine ilişkin binomial test sonucu.

Gruplar	Kategori	n	Gözlenen Oran	Test Oranı	p Değeri
Grup 1	≤ 30	55	0,23	0,50	0,000
Grup 2	> 30	188	0,77		
Toplam		243	1,00		

Başarı olasılığı olan bir Bernoulli denemesinin aynı şartlar altında (bağımsız olarak) n kez tekrarlanması ile oluşan deneye binom deneyi denir. Binom deneyinin aşağıdaki koşulları sağlaması gerekir: Deney süresince örnekleme denek sayısı ya da deneme sayısı değişmez olmalıdır. Denemeler birbirinden bağımsızdır. Her denemede iki olası sonuç vardır (istenilen ve istenmeyen olay). Her denemede ilgilenilen olay olasılığı değişmezdir. Dolayısıyla istenmeyen olay olasılığı $q=1-p$ de değişmezdir (Ankara Üniversitesi. Erişim Tarihi: 20 Şubat 2015, acikders.ankara.edu.tr)

Araştırmada anket sorularını cevaplayan ve tablo 4.20'de grup 2 başlığında değerlendirilen işletme sahiplerinden %77'si olan 188 cevaplayıcı mevcut yatırım teşvik sisteminin yeterli olduğunu belirtmiştir. Mevcut yatırım teşvik sisteminin yeterli ve yetersizliği ölçütünde 0,50 test oranında bu sonuç anlamlıdır (% 77> %

50, $p=0,000$; $p<0,05$). Araştırma test sonuçlarına göre Şanlıurfa'daki işletme sahipleri mevcut yatırım teşvik sistemini yeterli bulmuşlardır.

Mevcut yatırım teşvik sisteminin yeterliliği konusunda ana merkezi Şanlıurfa olan işletmelerle, ana merkezi Şanlıurfa olmayan işletmeler arasında farklılık olup olmadığını test etmek amacıyla Mann-Whitney U testinden faydalanılmıştır. Mann-Whitney U testi, iki bağımsız grup için elde edilen puanların birbirinden anlamlı bir şekilde farklılık gösterip göstermediğini test etmek için uygulanmıştır. Örneklem sayısı veya normal dağılım ön şartını yerine getiremeyen sürekli değişkenler için t testi yerine Mann-Whitney U testi kullanılır (Temel İstatistik. Erişim Tarihi: 20 Şubat 2015, temelistik.files.wordpress.com). Teste ilişkin sonuçlar tablo 4.21'de verilmiştir.

Tablo 4.21: Mevcut yatırım teşvik sisteminin yeterliliğinin ana merkezi şanlıurfa olan ve olmayan işletmeler açısından değerlendirilmesine ilişkin Mann-Whitney U testi sonucu.

Gruplar		n	Sıra Ortalaması
İşletmenin ana merkezi	Şanlıurfa	203	119,03
	Diğer	40	137,05
Test İstatistiği			
Mann-Whitney U		3458,000	
Wilcoxon W		24164,000	
Z		-2,005	
p değeri		0,045	

Tablo 4.21'de gösterilen sonuçlara göre p değeri 0,045'dir. 0,05 p anlam düzeyinde 0,045 p değeriyle mevcut yatırım teşvik sisteminin yeterli olup olmadığına katılım düzeyi sınırda bir değer olsa da farklılık göstermektedir. Farklılığın hangi gruptan kaynaklandığını görmek amacıyla grupların sıra ortalamalarına bakıldığında, ana merkezi Şanlıurfa olmayan işletmelerin sıra ortalamasının 137,05, ana merkezi Şanlıurfa olan işletmelerin sıra ortalamasının 119,03 olduğu görülmektedir ($Z=-2,005$, $p=0,045$; $p<0,05$).

Bu değerlere göre ana merkezi Şanlıurfa olmayan işletmelerin, ana merkezi Şanlıurfa olan işletmelere göre mevcut yatırım teşvik sisteminin yeterliliğine daha olumlu yaklaşmaktadırlar. Bu sonuç aynı zamanda ana merkezi Şanlıurfa olmayan

işletmelerin mevcut yatırım teşvik sisteminden faydalanabilmek için Şanlıurfa'ya yatırım yaptıklarını da desteklemektedir.

4.8.2 Mevcut Yatırım Teşvik Sisteminin Yeterliliğinin, YTB Açısından Değerlendirilmesi

Mevcut yatırım teşvik sisteminin yeterliliğinin, YTB'si olan ve olmayan işletmeler açısından farklılık gösterip göstermediğini anlamak amacıyla çeşitli değerlendirmeler yapılmıştır.

Araştırmada farklılığı test etmek amacıyla Mann-Whitney U testinden yararlanılmıştır. Teste ilişkin sonuçlar tablo 4.22'de verilmiştir.

Tablo 4.22: Mevcut yatırım teşvik sisteminin yeterliliği teşvik belgesi olan ve olmayan işletmeler açısından farklılığının değerlendirildiği Mann-Whitney U testi sonucu.

Gruplar		n	Sıra Ortalaması
Yatırım Teşvik Belgesi	Var	159	130,43
	Yok	84	106,04
Test İstatistiği			
Mann-Whitney U		5337,500	
Wilcoxon W		8907,500	
Z		-3,481	
p değeri		0,000	

Tablo 4.22'de gösterilen teste ilişkin p değeri 0,000'dır. Bu değer mevcut yatırım teşvik sisteminin yeterliliği konusunda YTB'si olan ve olmayan işletmeler arasında bir farklılığın olduğunu göstermektedir.

Farklılığın hangi gruptan kaynaklandığını görmek için gruplara ilişkin sıra ortalamalarına bakılmalıdır. YTB'si olan işletmelerin sıra ortalaması 130,43, YTB'si olmayan işletmelerin sıra ortalamasının ise 106,04'dür. Test sonuçlarındaki bu değerlere göre araştırmaya katılan işletme sahipleri mevcut yatırım teşvik sisteminin yeterli olduğunu düşünmektedirler ($Z=-3,481$; $p=0,000$).

4.8.3 Mevcut Yatırım Teşvik Sisteminin, Bölge Ayrımı Açısından Değerlendirilmesi

Mevcut yatırım teşvik sisteminde 6. Bölge için bölge ayrımının doğru olup olmadığını ilişkin işletme sahiplerinin verdiği cevapların değerlendirilmesinde tablo 4.13'de gösterilen cevaplar iki grupta toplanmıştır. Beşli Likert ölçeği kullanılan soruya verilen cevaplardan yeniden belirlenmeli, yanlış ve kesinlikle yanlış değerlendirme ölçekleri yanlış olarak grup 1'de, kesinlikle doğru ve doğru cevapları ise doğru olarak grup 2'de değerlendirilmiştir.

6. Bölge için bölge ayrımı doğrudur sorusunda verilen cevapları test etmek amacıyla Binomial testinden faydalanılmıştır. Teste ilişkin sonuçlar tablo 4.23'de verilmiştir.

Tablo 4.23: Mevcut yatırım teşvik sisteminde 6. bölge için bölge ayrımı değerlendirmesine ilişkin binomial testi sonucu.

Gruplar	Kategori	n	Gözlenen Oran	Test Oranı	p Değeri
Grup 1	≤ 30	10	0,04	0,50	0,000
Grup 2	> 30	233	0,96		
Toplam		243	1,00		

Tablo 4.23'de verilen sonuçlara göre ankete katılan işletme sahiplerinin %96'sını oluşturan 233 cevaplayıcı mevcut yatırım teşvik sistemindeki bölge ayrımının doğru olduğunu belirtmiştir.

Mevcut yatırım teşvik sistemindeki bölge ayrımının doğruluğu ölçütünde 0,50 test oranında bu sonuç anlamlıdır (% 96 > % 50, $p=0,000$; $p<0,05$). Araştırma test sonuçlarına göre Şanlıurfa'daki işletme sahiplerinin tamamına yakını mevcut yatırım teşvik sistemindeki 6. Bölge için bölge ayrımını doğru bulmuşlardır.

4.8.4 Hedef Bölgeye Tanınan Gelir Vergisi Stopajı Desteği ve Sigorta Primi İşçi Hissesi Desteğinin Değerlendirilmesi

Mevcut yatırım teşvik sisteminde 6. Bölgeye tanınan, gelir vergisi stopajı desteği ve sigorta primi işçi hissesi desteğinin işletmelere sağladığı katkı açısından değerlendirilmesi yapılarak işletmelerin kısa dönemde bu desteklerden ne kadar faydalandıklarının öğrenilmesi amaçlanmıştır. Ayrıca işletme sahiplerinin kısa

dönemde en çok hangi destek unsurunu kullandıklarının ortaya çıkartılması hedeflenmiştir.

Çalışmada belirtilen ve sadece 6. Bölgeye tanınan temel destek unsurlarından işletmelerin kısa dönemde ne ölçüde yararlandıklarını test amacıyla Multiple Response analizinden faydalanılmıştır. Multiple Response analiziyle çoklu cevap ya da çoklu ikili setlerin belirlenmesi ve analiz işlemleri yapılmaktadır (Temel İstatistik. Erişim Tarihi: 20 Şubat 2015, <https://temelistatistik.files.wordpress.com>). Analizine ilişkin dağılımlar tablo 4.24'de verilmiştir.

Tablo 4.24: 6. bölge temel bölgesel destek unsurları içerisinde işletme olarak en fazla hangi desteğin faydasını görmektesiniz sorusuna ilişkin puanlar.

Değerlendirme Kriterleri	5 puan		4 puan		3 puan		2 puan		1 puan		Ort.
	n	(%)	n	(%)	n	(%)	n	(%)	n	(%)	
KDV İstisnası	23	(14,5)	5	(3,8)	11	(9,0)	20	(16,1)	49	(40,8)	2,38
Gümrük Vergisi Muafiyeti	5	(3,1)	4	(3,0)	17	(13,9)	2	(1,6)	5	(4,2)	3,06
Vergi İndirimi	5	(3,1)	7	(5,3)	13	(10,7)	14	(11,3)	3	(2,5)	2,93
Yatırım Yeri Tahsisi	6	(3,8)	35	(26,5)	8	(6,6)	42	(33,9)	26	(21,7)	2,60
Faiz İndirimi	1	(0,6)	4	(3,0)	49	(40,2)	27	(21,8)	8	(6,7)	2,58
Gelir Vergisi Stopajı	112	(70,4)	12	(9,1)	1	(0,8)	1	(0,8)	6	(5,0)	4,69
Sigorta Primi İşçi Hissesi Desteği	7	(4,4)	65	(49,2)	13	(10,7)	9	(7,3)	9	(7,5)	3,50
Sigorta Primi İşveren Hissesi Desteği	-		-		10	(8,2)	9	(7,3)	14	(11,7)	1,88

Sekiz değişkeni bulunan test sorusunda, tablo 4.24'de gösterilen sonuçlara göre gelir vergisi stopajı kriterine 112 cevaplayıcı %70,4 oranla, bu soru için belirlenen en yüksek puan olan 5'i vermiştir. Sigorta primi işçi hissesi desteğine ise işletme sahiplerin 65'i %49,2 oranla ikinci en yüksek puan olan 4'ü vermiştir. Tablo 4.24'de gelir vergisi stopajı 4,69 ortalamayla en yüksek ortalama değere sahipken, sigorta primi işçi hissesi desteği 3,50 ortalamayla en yüksek ikinci ortalama puana sahiptir.

6. Bölge temel bölgesel destek unsurları içerisinde işletme olarak en fazla hangi desteğin faydasını görmektesiniz sorusuna işletme sahiplerinin 5 ile 1 puan

arasında verdiği cevaplar toplu olarak değerlendirildiğinde, Şanlıurfa'daki işletme sahipleri mevcut yatırım teşvik sisteminde sadece 6. Bölgeye tanınan, gelir vergisi stopajı desteği ve sigorta primi işçi hissesi desteğinden kısa dönemde önemli ölçüde yararlandıkları sonucuna ulaşmıştır.

4.8.5 İşletme Sahipleri Açısından Teşvik Edilmeyen Yatırımlar ile Şartlı Teşvik Edilen Yatırımların Değerlendirilmesi

Mevcut yatırım teşvik sisteminde belirtilen teşvik edilmeyen yatırımlar ve şartlı teşvik edilen yatırımların sektörlerini Şanlıurfa'daki işletme sahiplerinin doğru bulup bulmadıkları değerlendirilmiştir.

Araştırmada kullanılan anket sorunda doğru buluyorum ve doğru bulmuyorum şeklinde iki değişkeni bulunan soruya tablo 4.8'de gösterildiği gibi sekiz işletme sahibi cevap vermemiştir. Cevapsızlar doğru bulmuyorum başlığı altına eklenerek değerlendirme ölçeği iki grupta toplanmıştır. Tablo 2.25'de verilen sonuçlarda mevcut yatırım teşvik sisteminde belirtilen teşvik edilmeyen yatırımlar ile şartlı teşvik edilen yatırımların sektörlerini doğru bulanlar grup 1'de, doğru bulmayanlar ve cevapsızlar grup 2'de değerlendirilmiştir.

Doğruluğu test etmek için Binomial testinden faydalanılmıştır. Teste ilişkin sonuçlar tablo 4.25'de verilmiştir.

Tablo 4.25: Teşvik edilmeyen yatırımlar ve şartlı teşvik edilen yatırımların değerlendirildiği binomial testi sonucu.

Gruplar	Kategori	n	Gözlenen Oran	Test Oranı	p Değeri
Grup 1	≤ 10	221	0,91	0,50	0,000
Grup 2	> 10	22	0,09		
Toplam		243	1,00		

Tablo 4.25'de verilen sonuçlara göre ankete katılan işletme sahiplerinden 221'ri %91 oranla mevcut yatırım teşvik sisteminde belirtilen "teşvik edilmeyen yatırımlar ve şartlı teşvik edilen yatırımların sektörlerini" doğru bulmuşlardır. Değerlendirme, 0,50 test oranında anlamlı bir sonuçtur ($\% 91 > \% 50$, $p=0,000$; $p<0,05$). Araştırma test sonuçlarına göre Şanlıurfa'daki işletme sahiplerinden her on

kişiden dokuzu teşvik edilmeyen yatırımlar ve şartlı teşvik edilen yatırımların sektörlerini doğru buldukları söylenebilir.

4.8.6 Faktör Analizleri

Araştırmaya katılan işletme sahiplerinin mevcut işlerini sürdürmeleri ve geliştirmeleri için iş yaptıkları sektörü değerlendirmeleri amacıyla ankette soru 23’de verilen ifadeler kullanılarak faktör analizleri yapılmıştır.

Faktör analizi, birbiriyle ilişkili çok sayıda değişkeni bir araya getirerek az sayıda kavramsal olarak anlamlı yeni değişkenler (faktörler, boyutlar) bulmayı, keşfetmeyi amaçlayan çok değişkenli bir istatistiktir (Büyüköztürk, 2002:472).

Faktör analizinin, başlıca amacı aralarında ilişki bulunduğu düşünülen çok sayıdaki değişkenin arasındaki ilişkilerin anlaşılmasını ve yorumlanmasını kolaylaştırmak için daha az sayıdaki temel boyuta indirmek veya özetlemektir. Yani temel bileşenler analizi gibi bir boyut indirgeme ve bağımlılık yapısını yok etme yöntemidir. Anlaşıldığı üzere faktör analizinin iki temel amacı bulunmaktadır. Bunlar; değişken sayısını azaltmak ve değişkenler arasındaki ilişkilerden yararlanarak bazı yeni yapılar ortaya çıkarmaktır (Çakır, 2014:4).

Araştırmada öncelikle ifadeleri anlamlı daha az değişkene indirmek için faktör analizinden faydalanılmıştır. Verilere uygulanan analiz sonucunda analize uygun olmayan 4 ifade dışında yer alan 12 ifade, 5 faktör altında toplanmıştır. Faktörlere ilişkin Kaiser-Meğer-Olkin (KMO) değeri 0,701’dir.

KMO ölçütü 0,9-1 olduğunda mükemmel, 0,8-0,89 arasında olduğunda çok iyi, 0,7-0,79 arasında olduğunda iyi, 0,6-0,69 arasında olduğunda orta, 0,5-0,59 arasında olduğunda zayıf ve 0,5’in altında olduğunda veri setinin faktör analizi için uygun olmadığını göstermektedir. (Aydın, 2007:5).

Araştırmada KMO değerinin 0,701 olması veri setinin faktör analizi için iyi durumda olduğunu göstermektedir. Bu faktörlerin isimleştirilmesi aşağıda verilmiştir.

Faktör 1: Hammadde ve Dağıtım Kanallarına Yakınlık

Faktör 2: İstihdam ve Pazar Olanakları

Faktör 3: Alt Yapı Yeterliliği

Faktör 4: Ulaşım ve Haberleşme

Faktör 5: Destekleyici Hizmet Sektörünün Varlığı

Yukarıdaki faktörlerle oluşturulan değerlendirmede iki alt grubu olan işletmelerin ana merkezi kriterinde Mann-Whitney U testinden, ikiden fazla alt grubu olan işletmelerin sektörde bulunduğu yıl ve çalışan işçi sayısı kriterinde ise Kruskal-Wallis testinden faydalanılmıştır. Bu testlere ilişkin sonuçlara ve değerlendirmelere aşağıda yer verilmiştir.

4.8.6.1 Hammadde ve dağıtım kanallarına yakınlık faktörünün test edilmesi

Araştırma da Şanlıurfa'daki işletmelerin, işletme büyüklüğüne (işçi sayısına) göre, hammadde ve dağıtım kanallarına yakınlık kriterinin farklılık gösterip göstermediği faktör analizi yapılarak değerlendirilmiştir.

Farklılığa ilişkin Kruskal Wallis test sonuçları tablo 4.26'da verilmiştir. Tablo 4.26'daki faktör analiz sonuçları, işletmenin büyüklüğü açısından değerlendirildiğinde, p değeri 0,034'tür. Bu değere ($p=0,034$) göre, Şanlıurfa, hammadde ve dağıtım kanallarına yakındır faktörüne katılım işletmenin büyüklüğüne göre farklılık göstermektedir. ($p=0,034$; $p<0,05$).

İşçi sayısı kriterinin alt gruplarına ilişkin sıra ortalamaları değerlendirildiğinde, 50 ve üzeri işçi sayısına sahip işletmelerin sıra ortalaması 104,71, 10-49 arası işçi sayısına sahip işletmelerin sıra ortalaması 107,51, 1-9 arası işçi sayısına sahip olan işletmelerin sıra ortalaması ise 134,20'dir.

Tablo 4.26: Hammadde ve Dağıtım Kanallarına Yakınlık Kriteri Kruskal Wallis Testi Sonucu.

Gruplar		n	Sıra Ortalaması
İşçi Sayısı	1-9	51	134,20
	10-49	139	107,51
	50 ve üstü	53	104,71
Test İstatistiği			
	Ki kare	6,736	
	Df	2	
	p değeri	0,034	

Tablo 4.26'da gösterilen sonuçlardan da anlaşılacağı üzere, 50 ve üzeri işçi sayısına sahip işletmelerin sıra ortalamasından, 1-9 arası işçi sayısına sahip işletmelerin sıra ortalamasına doğru artış eğilimi vardır. 1-9 arası işçi sayısına sahip

işletmelerin sıra ortalaması diğer gruplardan daha yüksektir. 1-9 arası işçi sayına sahip olan işletmelerin bu faktöre daha olumlu yaklaşımları değerlendirilmektedir. (Ki kare=6,736; p=0,034, p<0,05). Bu sonuçlara göre Şanlıurfa'daki işletmeler, hammadde ve dağıtım kanallarına yakınlık kriteri açısından, işletmenin büyüklüğüne (işçi sayısına) göre farklılık göstermektedir.

4.8.6.2 İstihdam ve pazar olanakları faktörünün test edilmesi

Ana merkezi Şanlıurfa olan işletmelerin, istihdam ve pazar olanakları kriterinin farklılık gösterip göstermediği faktör analizi yapılarak değerlendirilmiştir.

Değerlendirmeye ilişkin Mann-Whitney U test sonuçları tablo 4.27'de verilmiştir. Tablo 4.27'deki sonuçlar, işletmenin ana merkezi açısından değerlendirildiğinde p değeri 0,008'dir. Bu değere göre Şanlıurfa, istihdam ve pazar olanakları açısından değerlendirildiğinde işletmenin ana merkezi Şanlıurfa olan ile ana merkezi Şanlıurfa olmayan işletmeler farklılık göstermektedir (p=0,008; p<0,05).

Sıra ortalamaları değerlendirildiğinde, ana merkezi Şanlıurfa olmayan işletmelerin sıra ortalaması 148,96, Şanlıurfa merkezli işletmelerin sıra ortalaması 116,69'dur. Bu değerlere göre ana merkezi Şanlıurfa olmayan işletmelerin istihdam ve pazar olanakları faktörüne daha olumlu baktıkları değerlendirilmektedir (Z=-2,654; p=0,008, p<0,05).

Tablo 4.27: İstihdam ve pazar olanakları kriteri Mann-Whitney U testi sonucu.

Gruplar		n	Sıra Ortalaması
Ana Merkez	Şanlıurfa	203	116,69
	Diğer	40	148,96
Test İstatistiği			
Mann-Whitney U		2981,500	
Wilcoxon W		23687,500	
Z		-2,654	
p değeri		0,008	

4.8.6.3 Alt yapı yeterliliği faktörünün test edilmesi

Şanlıurfa'daki işletmelerin pazarda bulunduğu yıla göre, alt yapı yeterliliğinin faktör analizine ilişkin Kruskal Wallis test sonuçları tablo 4.28'de verilmiştir. Alt yapı yeterliliği kriteri, işletmelerin buldukları sektörde faaliyette buldukları yıl açısından değerlendirildiğinde p değeri 0,750'dir. Bu sonuç, alt yapı yeterliliği kriterine katılım sektörde faaliyet gösterilen yıla göre bir farklılık göstermemektedir ($p=0,750$; $p>0,05$).

Tablo 4.28: Alt yapı yeterliliği kriteri Kruskal Wallis testi sonucu.

Gruplar		n	Sıra Ortalaması
Yıl	0-2	87	121,77
	3-5	34	117,46
	6-10	48	121,65
	11-15	40	111,21
	16-20	23	135,78
	21 ve üzeri	11	140,50
Test İstatistiği			
	Ki kare	2,673	
	Df	5	
	p değeri	0,750	

Buldukları sektörde 16-20 ve 21 ve üzeri yıl faaliyet gösteren işletmelerin sıra ortalaması diğer gruplara göre daha yüksek olsa da (135,78 ve 140,50) bu değerler de istatistiki açıdan bir anlam ifade etmemektedir. (Ki kare=2,673; $p=0,750$, $p>0,05$). Bu nedenlerden dolayı işletmenin pazarda bulunduğu yıl, alt yapı yeterliliği faktörünü olumlu yönde etkilememektedir.

4.8.6.4 Ulaşım ve haberleşme faktörünün test edilmesi

Şanlıurfa'daki işletmelerin ulaşım ve haberleşme yeterliliği kriteri, işletmenin büyüklüğüne (işçi sayısına) göre farklılık gösterip göstermediği faktör analizi yapılarak değerlendirilmiştir.

Değerlendirmeye ilişkin Kruskal Wallis testi sonuçları tablo 4.29'da verilmiştir. Ulaşım ve haberleşme yeterliliği kriteri işçi sayısı açısından değerlendirildiğinde, p

değeri 0,032'dir. Bu değere göre ulaşım ve haberleşme yeterliliği kriterine katılım işletmenin büyüklüğüne göre farklılık göstermektedir ($p=0,032$; $p<0,05$).

Tablo 4.29: Ulaşım ve haberleşme yeterliliği kriteri Kruskal Wallis testi sonucu.

Gruplar		n	Sıra Ortalaması
İşçi Sayısı	1-9	51	91,10
	10-49	139	116,24
	50 ve üstü	53	123,27
Test İstatistiği			
	Ki kare	6,905	
	Df	2	
	p değeri	0,032	

İşçi sayısı bakımından sıra ortalamaları değerlendirildiğinde, işçi sayısı 1-9 olan işletmelerin sıra ortalaması 91,10, işçi sayısı 10-49 olan işletmelerin sıra ortalaması 116,24, işçi sayısı 50 ve üstü olan işletmelerin sıra ortalaması 123,27'dir. İşçi sayısı arttıkça faktöre ilişkin katılım düzeyi de daha olumludur (Ki kare=6,905; $p=0,032$, $p<0,05$). Bu sonuçlara göre Şanlıurfa'da, işletmenin büyüklüğü (işçi sayısına), ulaşım ve haberleşme kriterini olumlu etkilemektedir.

4.8.6.5 Destekleyici hizmet sektörü faktörünün test edilmesi

Ana merkezi Şanlıurfa olan işletmelerin, destekleyici hizmet sektörü varlığı kriterinin farklılık gösterip göstermediği faktör analizi yapılarak değerlendirilmiştir. Değerlendirmede Mann-Whitney U testi kullanılmış ve sonuçlar tablo 4.30'da verilmiştir.

Tablo 4.30: Destekleyici hizmet sektörünün varlığı kriteri Mann-Whitney U testi sonucu.

Gruplar		n	Sıra Ortalaması
Ana Merkez	Şanlıurfa	203	125,09
	Diğer	40	106,31
Test İstatistiği			
	Mann-Whitney U	3870,500	
	Wilcoxon W	24576,500	
	Z	-0,466	
	p değeri	0,123	

Destekleyici hizmet sektörünün varlığı kriterine işletmelerin ana merkezi açısından bakıldığında p değeri 0,123'tür. Bu değere destekleyici hizmet sektörünün varlığı kriterine katılım ana merkezi Şanlıurfa olan ile ana merkezi Şanlıurfa olmayan işletmeler arasında farklılık göstermemektedir ($p=0,123$; $p>0,05$).

Ana merkezi Şanlıurfa olan işletmelerin sıra ortalaması daha yüksek olmasına rağmen bu istatistiki açıdan bir anlam ifade etmemektedir ($Z=-0,466$; $p=0,123$, $p>0,05$). Bu sonuçlara göre destekleyici hizmet sektörünün varlığı, ana merkezi Şanlıurfa olan ve olmayan işletmeler arasında farklılık göstermemektedir.

BEŞİNCİ BÖLÜM

SONUÇ VE ÖNERİLER

Jeopolitik konumu itibariyle Türkiye, Avrupa, Asya ve Afrika pazarlarına erişim konusunda avantajlı bir noktadadır. Türkiye’de üretilen ürünler kara, hava ve deniz yolu ile bu pazarlara girebilmektedir. Başta yatırımlarda devlet yardımları ve diğer teşvikler olmak üzere Türkiye’de yerli ve yabancı yatırımcılar için çeşitli fırsatlar bulunmaktadır.

Çalışmada Türkiye’de uygulamaya konulan yatırım teşvik sistemleri içerisinde 2012 yılı Haziran ayında açıklanan yatırım teşvik sistemi değerlendirilmiştir. Mevcut yatırım teşvik sisteminin temel bileşenleri ve destek unsurlarından Türkiye, 6. Bölge ve Şanlıurfa’nın on yedi ay gibi kısa bir dönem içerisinde ne ölçüde faydalandıkları istatistiksel olarak değerlendirilmiş ve bir önceki yatırım teşvik sisteminin aynı dönemi ile karşılaştırılarak farklılıklar ortaya konulmuştur. Türkiye’de işletmelerin YTB tercihleri genel yatırım teşvik uygulamalarından, bölgesel yatırım teşvik uygulamalarına yönelmiştir.

Özetlenen çerçevede temel amacı Türkiye’deki yatırım teşvik sistemi uygulamalarının Şanlıurfa ili özelinde bölgesel kalkınmaya ve ekonomik gelişmeye etkisini anlamak üzere yapılan bu çalışma sonucunda aşağıdaki başlıklar altında sıralanan sonuç ve önerilere ulaşılmıştır.

1. Mevcut Yatırım Teşvik Sisteminin Etkinliği

Araştırma sonucunda görülmüştür ki Türkiye’deki mevcut yatırım teşvik sistemi uygulamaları hem Şanlıurfa’daki tüm işletmeler, hem de aynı ilde yatırım teşvik belgesi alan işletmeler açısından yeterlidir. Bu sonuç göstermiştir ki mevcut yatırım teşvik sistemi, Şanlıurfa’yı emek yoğun sektörler için bir çekim merkezi haline getirmektedir.

2. Mevcut Yatırım Teşvik Sisteminde Bölge Ayrımı ve Ayrıcalıklar

Mevcut yatırım teşvik sistemiyle Türkiye, bilinen coğrafi bölge kavramının dışında altı yatırım teşvik bölgesi ve il ölçekli destek sistemine geçmiştir. Araştırmada sonucunda mevcut yatırım teşvik sistemiyle uygulamaya konulan bölge ayrımı doğru bulunmuştur. Mevcut yatırım teşvik sisteminde sadece 6. Bölgeye tanınan, gelir vergisi stopajı desteği ve sigorta primi işçi hissesi desteğinden işletmeler kısa dönemde önemli ölçüde faydalanmışlardır.

Ayrıca araştırma sonucunda mevcut yatırım teşvik sisteminde teşvik edilmeyen yatırımlar ve şartlı teşvik edilen yatırımların sektörlerinin doğru belirlendiği anlaşılmıştır.

3. Yatırımların Devamını ve Gelişimini Etkileyen Faktörler

Araştırmada işletmelerin mevcut işlerini sürdürmeleri ve geliştirmeleri için iş yaptıkları sektör hakkında verdikleri bilgilerden hareketle faktör analizleri yapılmıştır. Araştırma sonucunda hammadde ve dağıtım kanallarına yakınlık ile ulaşım ve haberleşme faktörlerinin işletmenin büyüklüğüne (işçi sayısına) göre, istihdam ve pazar olanakları faktörünün ise ana merkezi Şanlıurfa olan işletmelerde farklılık gösterdiği sonucuna ulaşılmıştır.

İşletmenin pazarda bulunduğu yılın alt yapı yeterliliği faktörü etkilemediği ve destekleyici hizmet sektörünün varlığında ana merkezi Şanlıurfa olan ve olmayan işletmeler arasında farklılık göstermediği sonucuna ulaşılmıştır.

4. Yatırım Teşvik Belgesi Sistemiyle İlgili Öneriler

Mevcut yatırım teşvik sistemi, Türkiye’de, 6. Bölge’de ve Şanlıurfa’da başta üretim ve istihdam olmak üzere genel olarak pozitif bir etki yaratmıştır. İşletmeler yatırım yaptıkları dönemde, işletmelerinin bir bölümünde üretime geçebilmekte ve personel istihdamına başlamaktadır. Henüz kurulma aşamasında olan ve tam kapasite çalışmayan, pazardan istediği payı alamamış olan bu işletmelerin en fazla finansman ihtiyacının olduğu yatırım döneminde ek bir giderle karşı karşıya kalmaktadır. İşletmeler açısından önemli destek unsurları arasında bulunan gelir vergisi stopajı desteği ve sigorta primi işçi hissesi desteğinin YTB’nin alındığı tarihten itibaren uygulanmaya başlanması, 6. Bölgede yatırım yapma cazibesini arttıracaktır.

Rekabetçilik, sürdürülebilir ekonomik ve sosyal gelişimin devamı için mevcut yatırım teşvik sisteminin değişen ekonomik ve pazar şartlarına uygun olarak devam ettirilmesi sistemin etkinliğini daha da arttıracaktır.

5. 6. Bölge Özelinde Öneriler

6. Bölgede yapılacak yatırımlar için ikinci el, çalışır vaziyette ve sınırlandırılmış yaş aralığında kullanılmış makinelerin, YTB kapsamında ve tüm destek unsurlarında değerlendirilmesi, 6. Bölgede var olan tekstil, dokuma ve giyim sanayinin daha hızlı gelişmesini sağlayacaktır.

6. Bölgenin yatırım ortamının iyileştirilmesi, yatırımcıların güven ve huzur ortamında faaliyetlerini sürdürmesi ve ortaya çıkabilecek bürokratik engellerin kısa sürede ortadan kaldırılması için yerel örgütlenmesini tamamlayan Kalkınma Ajansları koordinatörlüğünde, Bilim, Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı, Ekonomi Bakanlığı ve Kalkınma Bakanlığı işbirliğiyle, ilgili bakanlıkların katılımlarıyla havza veya OSB tabanlı ileriye dönük çok yönlü bir eylem planı hazırlanarak uygulamaya geçilmesi faydalı olacaktır.

6. Bölge coğrafyasında son otuz yılda görülen terör olayları ve yaşanan göç nedenleriyle sanayi yatırımlarından önemli ölçüde yararlanamamıştır. Bu sorunun çözüme kavuşturulması ve bölge sınırlarındaki savaşın bitmesi durumunda 6. Bölge, zengin tarih ve kültür birikimi, genç nüfusu, geniş tarım arazileri, zengin su ve yenilenebilir enerji kaynakları, doğal taş ve maden potansiyeli, artan ulaşım imkanları, gelişmekte olan sanayisi ve mevcut yatırım teşvik sistemiyle önemli bir gelişme ve kalkınma sürecine girecektir. Bölgedeki bu potansiyel değerlendirilmelidir.

6. Şanlıurfa İçin Öneriler

Şanlıurfa'da OSB'lerin ve KSS'lerin ekonomik faaliyetler üzerindeki etkileri olumludur. Bu olumlu etkinin geliştirilmesi ve sürdürülebilmesi amacıyla, Şanlıurfa'nın üretim yapısı ve gelişen sektörleriyle doğru orantılı OSB'ler kurularak kümelenme sağlanmalıdır. AR-GE, inovasyon ve girişimciliğin teşvik edilmesinin, teknopark ve üniversitenin de bu çalışmalarda etkin bir rol üstlenmelerinin önemli olduğu değerlendirilmektedir.

Gelecekte Şanlıurfa'daki işletmeler; tarımsal yatırım, katma değeri yüksek ürünlerin üretimi, sulamanın etkin kullanımı, uygun maliyetli işgücü, Şanlıurfa'nın ve GAB'ın markalaşması, lojistik imkanları, mamul ürün satışı, yenilenebilir enerji olanaklarını ve Ortadoğu pazarına yakınlığını kullanarak kentin sanayisine ve ekonomisine yön verecektir. Bu avantajlı durum müteşebbisler tarafından değerlendirilmelidir.

Türkiye'ye komşu ve bölge ülkelerinin ticaret ve yatırım potansiyelini değerlendirebilmek maksadıyla özel ekonomik işbirliği yöntemleri olan ortak ve nitelikli sanayi bölgeleri veya ortak ekonomik alan gibi işbirliği mekanizmalarının geliştirilmesi gerekmektedir.

Sonuç olarak; mevcut yatırım teşvik sistemi, işletmelerin yatırım kararları üzerinde 6. Bölge ve Şanlıurfa ölçeğinde etkilidir. Ulusal, bölgesel ve yerel kalınmanın sağlanmasına yönelik yatırımlara yapılan devlet yardımının işletmelerin ihtiyaçlarını karşılaması, doğru zamanla, doğru tespitle bir bölgenin veya bir ilin kalkınmasına etki ettiği ve ülkenin kalkınmasında sonraki zamanlar için gösterilen sosyal ve ekonomik hedeflere ulaşılmasına yardımcı olacaktır.

KAYNAKLAR

- Ada Strateji. (2008). *Ulusal Sanayici ve İşadamları Derneği GAP Raporu*, Ankara: Ertem Matbaa, 1-200.
- Akdeve E., Karagöl E.T. (2013). Geçmişten Günümüze Türkiye’de Teşvikler ve Ülke Uygulamaları. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Sayı:37, (329-350 s.).
- Ankara Ticaret Odası. (2000). *Türkiye’de Uygulanan Teşvik Politikaları*, ATO Yayın No: 14, Ankara: Grafiker Ofset, 1-80.
- Arıkan, R. (2004). *Araştırma Teknikleri ve Rapor Hazırlama*, Ankara: Asil Yayın.
- Aydemir, C., Arslan, İ., Uncu F. (2012). Doğrudan Yabancı Yatırımların Dünya’daki ve Türkiye’deki Gelişimi, *Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Sayı:23, (69-104 s.).
- Aydın, B. (2010). *Teşvik ve Destek Rehberi*, Diyarbakır: Karacadağ Kalkına Ajansı Yayını.
- Aydın, B.Z. (2007). Faktör Analizi Yardımıyla Performans Ölçütlerinin Boyutlarının Ortaya Konulması. 8. Türkiye Ekonometri ve İstatistik Kongresi, 24-25 Mayıs 2007- İnönü Üniversitesi, Malatya.
- Bal, H., Göz, D. (2010). Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları ve Türkiye, *Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Cilt:19 Sayı:2, (450-467 s.).
- Barutçugil, İ. (1988). *Üretim Sistemi ve Yönetim Teknikleri*. Uludağ Üniversitesi Yayınları, No:3054-01673. Bursa.
- Bildirici, Z. (1989). *Çeşitli Ülkelerde ve Ülkemizde Yatırımları Özendirici Vergi Teşvikleri*, Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları, No: 329.
- Bilim, Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı Sanayi Genel Müdürlüğü. (2012). *81 İl Durum Raporu*, Ankara.

- Büyüköztürk Ş. (2002). Faktör Analizi: Temel Kavramlar ve Ölçek Geliştirmede Kullanımı, *Kuram Ve Uygulamada Eğitim Yönetimi*, Sayı:32, (470-483 s.).
- Chan, F. T. S., Kumar, N., Choy, K. L. (2007). Decision Making Approach for The Distribution Centre Location Problem in A Supply Chain Network Using The Fuzzy-based Hhierarchical Concept, *Proceedings of the Institution of Mechanical Engineers. Part B, Journal of Engineering Manufacture*, Vol. 221, No: 4, (725-739 s.).
- Çakır, A. (2014). Faktör Analizi. İstanbul Ticaret Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü İşletme Anabilim Dalı İşletme Doktora Programı, İstanbul.
- Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı. (2007). *5084 Sayılı Yatırımların ve İstihdamın Teşviki Kanununun Etkilerinin Değerlendirilmesi Çalışması*, Ankara.
- Çamur, E. (1991). “Türkiye’ de Beşinci Beş Yıllık Plan Döneminde Sanayileşme ve İhracatı Teşvik İçin Sağlanan Kredi İmkanları ve Özel Sektör Tarafından bu Amaç İle Kullanılan Krediler” 1990-1991 Hesap Uzmanları Kurulu Konferansları II, Ankara: Maliye ve Gümrük Bakanlığı A.P.K.K.B. Yayını.
- Demirdöğen, O., Bilgili B. (2004). Organize Sanayi Bölgeleri İçin Yer Seçimi Kararlarını Etkileyen Faktörler: Erzurum Örneği, *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Cilt:4, Sayı:2, (305-324 s.).
- Devlet Planlama Teşkilatı. (2000). DPT: 2529. ÖİK: 545 Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı Sanayi Politikaları Özel İhtisas Komisyonu Raporu. Ankara: DPT Yayınları.
- Duran, M. (2003). *Teşvik Politikaları ve Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları*, Ankara: T.C.Başbakanlık Hazine Müsteşarlığı Ekonomik Araştırmalar Genel Müdürlüğü, Araştırma ve İnceleme Dizisi 33.
- Dürüs, İ. (2005). Türkiye’de Vergi Teşvik Önlemleri, Mahiyeti ve Etkinliği. Yüksek Lisans Tezi. İstanbul Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü Maliye Anabilim Dalı, İstanbul.
- Ekonomi Bakanlığı. (2013). *Türkiye’de Yatırım Teşvikleri Yatırımcı Rehberi*, Ankara: Teşvik Uygulama ve Yabancı Sermaye Genel Müdürlüğü Yayını.
- Ekonomi Bakanlığı. (2013). *Yatırım Teşvik Belgesi Kapsamında Devlet Destekleri, Adım Adım Uygulama Rehberi*, Ankara: Teşvik Uygulama ve Yabancı Sermaye Genel Müdürlüğü Yayını.

Ekonomi Bakanlığı. (2013). *Yatırım Teşvik Sistemi Yıllık Değerlendirme Raporu (Haziran 2012-Haziran 2013)*, Ankara: Teşvik Uygulama ve Yabancı Sermaye Genel Müdürlüğü Yayını.

Eser, E. (2011). Türkiye’de Uygulanan Yatırım Teşvik Sistemleri ve Mevcut Sistemin Yapısına Yönelik Öneriler, Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı Uzmanlık Tezi, Ankara.

Gökçe, B. (1988). *Toplumsal Bilimlerde Araştırma*, Ankara: Savaş Yayınları.

http://acikders.ankara.edu.tr/pluginfile.php/794/mod_resource/content/2/Kesikli%20Olas%C4%B1%C4%B1k%20Da%C4%9F%C4%B1mlar%C4%B1.pdf Erişim Tarihi: 20/02/2015

<http://tuikapp.tuik.gov.tr/adnksdagitapp/adnks.zul> Erişim Tarihi: 05/09/2013.

http://www.doka.org.tr/TR/DOKA-Bolgesi-Yatirim/Yatirim-Kilavuzu_Turkiyede-Yatirim-Tesvik-Sistemi 18/02/2014.

<http://www.ekonomi.gov.tr/index.cfm?sayfa=EE7EE7B1-D8D3-8566-45201CE77E5F0FDD> Erişim Tarihi: 07/11/2013.

<http://www.investsanliurfa.com/sanliurfa-sayfa.asp?SayfaId=7> Erişim Tarihi: 28/10/2013.

http://www.ito.org.tr/2014/sunum/Yatirim_Tesvikleri.pdf Erişim Tarihi: 18/02/2015.

http://www.izka.org.tr/files/bakan_konusma.pdf Erişim Tarihi: 18/04/2014.

<http://www.sanliurfatdiosb.com/#> Erişim Tarihi: 07/11/2013.

http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_bts&arama=kelime&guid=TDK.GTS.526eca22cf_0704.11567566 Erişim Tarihi: 05/09/2013.

<http://www.tesvik.gov.tr/index.cfm?sayfa=36E72E51-F422-0229-188E30737F19AA52#s1> Erişim Tarihi: 28/10/2013.

<http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=16199> Erişim Tarihi: 18/06/2014.

<https://temelistatistik.files.wordpress.com/2013/06/spss-43.pdf> Erişim Tarihi: 20/02/2015

- Işık, Ö., Ecevit Satı Z. (2013). İnovasyon ve Marka Yönetimi Etkileşimi: Mobilya Sektöründe Mosder (Mobilya Sanayicileri Derneği) Üyesi Firmalara Yönelik Bir Araştırma. *Akademik Bakış Dergisi*, Sayı:38, (1-18 s.).
- İncekara, A. (1995). *Türkiye'de Teşvik Sistemi (Genel Değerlendirme)*, İstanbul: İTO Yayınları.
- İstanbul Ticaret Odası. (2007). *Türkiye İçin Model Olabilecek Ülkelerde Uygulanan Teşvik Uygulamaları ve Ülkemize Uygulanabilirliği*, İTO Yayın No: 51, İstanbul: Entegre Matbaacılık Anonim Şirketi, 1-286.
- Kalaycı, Ş. (2010). *SPSS Uygulamalı Çok Değişkenli İstatistik Teknikleri*, Ankara: 5. Basım, Asil Yayın Dağıtım.
- Kalkınma Bakanlığı. (2013). *İllerin ve Bölgelerin Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Sıralaması Araştırması (SEGE-2011)*, Ankara: Bölgesel Gelişme ve Yapısal Uyum Genel Müdürlüğü Yayını.
- Kaptan, S. (1983). *Bilimsel Araştırma Teknikleri ve İstatistik Yöntemleri*, Ankara: Rehber Yayınevi.
- Karabıçak, M. (2013). Türkiye’de Uygulanan Ekonomik Teşvik Politikalarının Boyutu, Ulusal, Bölgesel ve Yerel Kalkınma Üzerine Olası Etkileri. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, Cilt:18 Sayı:3, (263-280 s.).
- Karacadağ Kalkınma Ajansı. (2013). *TRC2 Bölgesi 1. Taslak 2014-2023 Bölge Planı Mevcut Durum Analizi*, Diyarbakır.
- Karasar, N. (2005). *Bilimsel Araştırma Yöntemi*, Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Kırkbir, F. (2007). Türkiye’de Termal Turizm Pazarlamasında Müşteri Sadakatine Yönelik Yapısal Bir Model Önerisi. Doktora Tezi. Karadeniz Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Trabzon.
- KPMG International Cooperative. (2012). *KPMG Türkiye Soru ve Cevaplarla Yeni Yatırım Teşvik Sistemi*, İstanbul: Yetkin Yeminli Mali Müşavirlik A.Ş. Yayını.
- Mazlum, M., Yücel, İ., Tekeoğlu, M. (1990). *Özel Kesim Yatırım İmkanları ve Yatırım Kararlarında Teşviklerin Etkinliği*, Ankara: TOBB Yayınları.
- Mevlana Kalkınma Ajansı. (2013). *Yatırım Teşvik Rehberi*, Konya.

Özdaş, Y. (2009). Türkiye'de Uygulanan Yatırım Teşvikleri ve Diyarbakır Bölgesinde Bir Araştırma. Yüksek Lisans Tezi. Çukurova Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü, İşletme Anabilim Dalı, Adana.

Özer, Y.E. (2007). Küresel Rekabet-Bölgesel Kalkınma Ajansları ve Türkiye. *Review of Social, Economic and Business Studies*, Vol: 9/10, (389-408 s.).

Özgener, Ş. (2000). Değer Yönetimi: İmalat Sanayiindeki Türk Yöneticilerinin Yükselen Değerlerine İlişkin Bir Araştırma. *Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*. Güz 2000 Cilt:1 Sayı:1 (173-189 s.).

Özoğlu, S. Ç. (1992). Davranış Bilimlerinde Anket: Bilgi Toplama Aracının Geliştirilmesi. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, Cilt:25 Sayı:2, (321-337 s.).

Pekin, T. (1973). *Türkiye'de Tarım Sektörüne Verilen Sübvansiyonlar*, İzmir: İstiklal Matbaası.

Resmi Gazete. (1961). 31 Mayıs 1961 tarih ve 10816 sayı, Ankara.

Resmi Gazete. (1982). 20 Ekim 1982 tarih ve 17844 sayı, Ankara.

Resmi Gazete. (2012). 14 Ocak 2012 tarih ve 28173 Mükerrer sayı, Ankara.

Resmi Gazete. (2012). 19 Haziran 2012 tarih ve 28328 sayı, 2012/3305 sayılı Yatırımlarda Devlet Yardımları Hakkındaki Karar ve ekleri, Ankara.

Resmi Gazete. (2012). 20 Haziran 2012 tarih ve 28329 sayılı, 2012/3305 sayılı Yatırımlarda Devlet Yardımları Hakkında Kararın Uygulanmasına İlişkin 2012/1 sayılı Tebliğ ve ekleri, Ankara.

Resmi Gazete. (2013). 09 Ekim 2013 tarih ve 28436 Mükerrer sayı, Ankara.

Resmi Gazete. (2013). 12 Ocak 2013 tarih ve 28526 Mükerrer sayı, 2013 Yılı Programının Uygulanması, Koordinasyonu ve İzlenmesine Dair Bakanlar Kurulu Kararı eki, 2013 yılı Yatırım Programı, Ankara.

Resmi Gazete. (2014). 09 Mayıs 2014 tarih ve 28995 sayılı, 27 Ocak 2014 tarih ve 2014/6058 sayılı Kararname ve eki, Ankara.

Şanlıurfa I. OSB Müdürlüğü. (2013). Bilgi Notu. Şanlıurfa.

Şanlıurfa II. OSB Müdürlüğü. (2013). Bilgi Notu. Şanlıurfa.

Şanlıurfa Valiliği Bilim, Sanayi ve Teknoloji İl Müdürlüğü. (2011). İl Brifingi, Şanlıurfa.

Şanlıurfa Valiliği İl Planlama ve Koordinasyon Müdürlüğü. (2013). İl Brifingi, Şanlıurfa.

Şanlıurfa Valiliği Sosyal Güvenlik Kurumu. (2013). İl Brifingi, Şanlıurfa.

Tübitak-Bilgem. (2012). *İl Koordinasyon ve İzleme Sistemi Mevcut Durum*, Ankara, 1-41.

Türkiye Büyük Millet Meclisi. (2013). 476 Sıra Sayılı Plan ve Bütçe Komisyonu Raporu. Ankara: Türkiye Büyük Millet Meclisi Yayını.

Usta,Ö. (2013). Yatırım Projelerinin Değerlendirilmesi Sunusu, Erişim Tarihi:15/08/2013 <http://kisi.deu.edu.tr/userweb/aysegul.sahin/YATIRIM%20%20%20PROJELER%C4%B0N%C4%B0N%20DE%C4%9EEERLEND%C4%B0R%C4%B0LMES%C4%B0%20%C3%96CAL%20USTA.ppt>,1-225.

Ünsal, E., (2007). *İktisadi Büyüme*, Ankara: İmaj Yayınevi,

Wolf, R. M. (1988). *Questionnaire. Educational Reseach Methodology and Measurement (An International Handbook)*, USA.

Yavan, N. (2011). Bölgesel Teşviklerin Ekonomik Büyüme Üzerindeki Etkisi: Ampirik Bir Analiz, *Ekonomik Yaklaşım*, Cilt: 22, Sayı: 81, (65-104 s.).

EKLER

1. Ek-A : Uygulama Anket Metni	141
2. Ek-B : Öncelikli Yatırımlar ve Bu Yatırımların Teşviki	146
3. Ek-C : Yatırımların Nakli	147
4. Ek-D : Yatırımların Süresi ve Tamamlama Vizesi	148
5. Ek-E : Teşvik Edilmeyen Yatırımlar ve Şartlı Teşvik Edilen Yatırımlar	150
6. Ek-F : Şanlıurfa Organize Sanayi Bölgesi Müdürlüğü Saha Araştırması Destek Yazısı	155
7. Ek-G : Yatırım Teşvik Belgesi Örneği	156

Ek-A: Uygulama Anket Metni

Bu anket formu “Teşvik Kararlarının 6. Bölge Yatırımlarına Etkisi ve Şanlıurfa Örneği” başlıklı Yüksek Lisans tezi için hazırlanmıştır. Anketimize katılarak görüşlerinizi paylaştığınız için teşekkür eder, çalışmanızda başarılar dilerim.

NOT: Bu bilgilerin tamamı akademik çalışma için toplanmakta olup, katılımcılardan kimliklerini veya işletmelerinin ismini açıklayacak herhangi bir bilgi istenmemektedir. Saygılarımla.

Ferudun Cemal SOFUOĞLU

Tablo A.1: Anket metni.

1. Cinsiyetiniz?

Kadın Erkek

2. Medeni haliniz?

Bekar Evli

3. Eğitim Durumunuz?

İlkokul Ortaokul Lise Meslek Yüksek Okulu

Fakülte Yüksek Lisans Doktora

4. Şanlıurfa’da işletmeniz nerede bulunmaktadır?

İl Merkezi Akçakale Birecik Bozova Ceylanpınar Halfeti

Harran Hilvan Siverek Suruç Viranşehir

5. İşletmeniz resmi olarak kaç yıldır Şanlıurfa’da faaliyet göstermektedir?

0-2 yıl 3-5 yıl 6-10 yıl 11-15 yıl 16-20 yıl 21 yıl ve üzeri

Tablo A.1 (devam): Anket metni.

6. İşletmeniz hangi alanda faaliyet göstermektedir?

☐	Tekstil Örne Konfeksiyon ve Deri Sanayi
☐	Gıda İçki ve Tütün Sanayi
☐	Kimya, Kimyasal Ürünler, Petrol, Kömür, Lastik ve Plastik Sanayi
☐	Seramik, Cam ve Başka Yerde Sınıflandırılmamış
☐	Metal Olmayan Ürünler Sanayi
☐	Metal Eşya - Makine Sanayi
☐	Ulaştırma

☐	Kağıt ve Kağıt Ürünleri Sanayi
☐	Ağaç Mantar Ürünleri ve Mobilya Sanayi
☐	Metal Sanayi
☐	Hizmet Sanayi
☐	Enerji Sanayi
☐	Eğitim

7. İşletmenizin sermaye yapısı nedir?

Yerli sermaye Kamu sermayesi Yabancı sermaye Karma (yerli+yabancı)

8. İşletmenizin ana merkezi hangi ilimizde bulunmaktadır?

.....

9. İşletmenizin kuruluş yapısını nasıl ifade edersiniz?

Anonim Limited Kolektif Komandit

10. Şanlıurfa'daki işletmenizde yıllık ortalama kaç kişi istihdam edilmektedir?

1-9 kişi 10-49 kişi 50-100 kişi 101-150 kişi 151-200 kişi 201 ve üzeri

11. İşletmenizin yatırım teşvik belgesi var mı?

Var Yok

Cevabınız yok ise; yatırım teşvik belgesi için niçin başvurmadınız?

.....
.....

12. Cevabınız var ise; yatırım teşvik belgesini ne zaman aldınız?

01 Ocak 2012'den sonra 2004-2012 yılları arasında 2004 yılından önce

13. 2012/3305 sayılı Yatırımlarda Devlet Yardımı Kararlarında (yeni yatırım teşvik sistemi) işletmeniz hangi teşvikten faydalanmaktadır?

Genel yatırım teşvikleri Bölgesel yatırım teşvikleri
 Büyük ölçekli yatırımların teşviki Stratejik yatırımların teşviki

14. Yeni yatırım teşvik sisteminden sonra yatırım teşvik belgesi almanız cironuzda nasıl bir değişikliğe sebep oldu?

Arttı Azaldı Değişiklik olmadı

Tablo A.1 (devam): Anket metni.

15. Yeni yatırım teşvik sisteminde açıklanan teşvik edilmeyen yatırımlar ve şartlı teşvik edilen yatırımların sektörlerini doğru buluyor musunuz?

Doğru Buluyorum Doğru Bulmuyorum

Çünkü:.....
.....

16. 6. Bölge temel bölgesel destek unsurları içerisinde işletme olarak en fazla hangi destekten faydalanmaktasınız? (5 en yüksek puandır)

☐	KDV İstisnası	☐	Yatırım Yeri Tahsisi
☐	Gümrük Vergisi Muafiyeti	☐	Faiz İndirimi
☐	Vergi İndirimi	☐	Gelir Vergisi Stopajı
☐	Sigorta Primi İşveren Hissesi Desteği	☐	Sigorta Primi İşçi Hissesi Desteği

17. Yeni yatırım teşvik sistemi 6. Bölge illeri için yeterli midir?

Kesinlikle yeterli Yeterli Geliştirilmeli Yetersiz Kesinlikle yetersiz

18. Yeni yatırım teşvik sisteminde bölge ayırımı doğru mu?

Kesinlikle doğru Doğru Yeniden belirlenmeli Yanlış Kesinlikle yanlış

Cevabınız; yeniden belirlenmeli, yanlış veya kesinlikle yanlış ise önerilerinizi aşağıya belirtiniz?

.....
.....

19. 6. Bölge haricinde hangi bölgede/bölgelerde yatırımınız var?

1. Bölge 2. Bölge 3. Bölge 4. Bölge 5. Bölge

20. İşletme olarak 01 Ocak 2012'den sonra AR-GE harcaması olarak toplam cironuzun ne kadarını kullandınız?

% 1-5 % 6-10 % 11-15 % 16-20 % 21 ve üzeri

21. Şanlıurfa'da yatırım yapma kararınıza etki eden "hayat kalitesiyle" ilgili faktörleri önem sırasına göre sıralayınız? (1 (bir) en yüksek puandır)

☐	İklim	☐	Sağlık hizmetleri
☐	Yüksek okul ve üniversitenin varlığı	☐	Kültürel ve sanatsal etkinlikler
☐	Nitelikli okulların varlığı	☐	Konut Fiyatları
☐	Suç oranının azlığı	☐	İşletmeye Ulaşımın kolay olması
☐	Güçlü Aile Bağları		

Seçenekler Haricinde:.....

Tablo A.1 (devam): Anket metni.

22. Şanlıurfa'da yatırım yapma kararınızı etkileyen faktörleri önem sırasına göre sıralayınız? (en fazla 10 faktöre not veriniz), (10 en yüksek puandır)

Nitelikli işgücünün varlığı	Diğer teşvikler
Niteliksiz işgücünün varlığı	Boş yatırım arazilerinin varlığı
İzinler ve lisanslarda sağlanan kolaylık	Enerji maliyetleri
İşgücü eğitim programları	Haberleşme altyapısı
Hammaddeye kolay erişim	Vergi oranları
Diğer teşvik bölgelerine yakınlık	İnşaat maliyetleri
Uzun vadeli finansman olanakları	Çevresel etkiler
Şehirlerarası otoyollara bağlantı	Sendika faaliyetlerinin azlığı
Demiryolu erişimi	Tedarikçilere yakınlık
Limanlara otoyol bağlantısının bulunması	Üniversite bünyesinde teknoparkın bulunması
Havaalanına erişimin kolaylığı	Sınır kapılarının bulunması
2012 yılında verilen teşvikler	

23. Mevcut işinizi, sürdürmek ve geliştirmek için bulunduğunuz sektörü ve Şanlıurfa'yı değerlendirerek, aşağıdaki faktörlerin işinize sağladığı faydayı belirtiniz?

1 (çok az etkili), 2 (az etkili), 3 (orta düzeyde etkili), 4 (çok etkili), 5 (çok fazla etkili), E/Y (etkisi yok)	1	2	3	4	5	E/Y
Sektördeki diğer firmalara yakınlık						
Müşterilere ve önemli pazarlara yakınlık						
Tedarikçilere yakınlık						
Dağıtım kanallarına yakınlık						
Hammaddeye yakınlık						
Altyapı yeterliliği (su/kanalizasyon/atık)						
İletişim imkanları ve maliyeti (telefon/adsl/posta/kargo)						
Enerji yeterliliği ve maliyeti						
Navlun taşıma olanakları ve maliyeti (karayolu/demiryolu/havayolu/denizyolu taşımacılığı)						
İş gücü varlığı ve maliyeti						
Emlak maliyeti (kiralık/satılık)						
Bölgede istediğim düzeyde kalifiye işgücü yetişmesini sağlayan eğitim kurumlarına varlığı ve kalitesi						
Kaliteli ve yeterli düzeyde alt yüklenicinin varlığı						
Destekleyici hizmet sektörünün varlığı (yemek/temizlik/güvenlik/sigorta)						
Bölgesel gelişmeye yönelik hükümet politikaları						
İş ile ilgili izin ve lisans işlemlerinin bölgede düzenlenebilmesi						

Tablo A.1 (devam): Anket metni.

24. 6. Bölgenin kalkınması için hangi temalar öncelikli olmalıdır?

Üretkenliği artırmak	Sanayiye geliştirmek
Bölgenin tanıtımını sağlamak	Tarımda yenilikçi yöntemleri yaygınlaştırmak
İstihdam kapasitesini artırmak ve işsizliği azaltmak	Çevreyi korumak
Yoksulluğu azaltmak	Altyapıyı geliştirmek
Yaşam kalitesini artırmak	Yüksek eğitim düzeyine ulaşmak
Rekabetçiliği artırmak	Yenilenebilir enerji ve çevre dostu teknolojileri yaygınlaştırmak
Doğal ve kültürel mirası korumak	Turizmi geliştirmek

Anketime katıldığınız için teşekkür ederim.

ANKETİN GÖNDERİLECEĞİ ADRES:

TBMM Halkla İlişkiler Binası

B-Blok ÜZ 1 Nolu Banko 4 Nolu Oda

Bakanlıklar/ANKARA

Telefon: 0312 420 63 14-15

Faks: 0312 420 54 37

e-posta: fcsofu@hotmail.com

fcsofu72@gmail.com

Ek-B: Öncelikli Yatırımlar ve Bu Yatırımların Teşviki

Bulunduğu bölgeye bakılmaksızın 5. Bölge bölgesel teşvik uygulamaları unsurlarıyla desteklenecek öncelikli yatırım konuları şu şekilde belirlenmiştir.

1. Denizyolu ile yük ve/veya yolcu taşımacılığına yönelik yatırımlar.
2. Özel sektör tarafından yapılacak şehirlerarası yük ve/veya yolcu taşımacılığına yönelik demiryolu yatırımları ile şehir içi yük taşımacılığına yönelik demiryolu yatırımları.
3. Test merkezleri, rüzgar tüneli ve bu mahiyetteki yatırımlar (otomotiv, uzay veya savunma sanayine yönelik olanlar).
4. Kültür ve Turizm Koruma ve Gelişim Bölgelerinde yapılacak turizm yatırımlarından bölgesel desteklerden yararlanabilecek nitelikteki turizm konaklama yatırımları.
5. Asgari elli bin metrekare kapalı alana sahip uluslararası fuar alanı yatırımları (konaklama ve alışveriş merkezi üniteleri hariç).
6. Sağlık Bakanlığında alınacak proje onayına istinaden gerçekleştirilecek asgari yirmi milyon Türk Lirası tutarındaki biyoteknolojik ilaç, onkoloji ilaçları ve kan ürünleri üretimine yönelik yatırımlar.
7. Savunma Sanayii Müsteşarlığından alınacak proje onayına istinaden gerçekleştirilecek asgari yirmi milyon Türk Lirası tutarındaki savunma, havacılık ve uzay alanındaki yatırımlar.
8. Maden istihraç yatırımları ve/veya maden işleme yatırımları (4/6/1985 tarihli ve 3213 sayılı Maden Kanununda tanımlanan I. grup madenler ve mıcır yatırımları ile İstanbul ilinde gerçekleştirilecek istihraç ve/veya işleme yatırımları hariç).
9. Özel sektör tarafından gerçekleştirilecek olan okul öncesi, ilkokul, ortaokul ve lise eğitim yatırımları.
10. Bilim, Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı, TÜBİTAK ve KOSGEB tarafından desteklenen AR-GE projeleri neticesinde geliştirilen ürünlerin veya parçaların üretimine yönelik yatırımlar.
11. Motorlu kara taşıtları ana sanayinde gerçekleştirilecek asgari 300 milyon TL tutarındaki yatırımlar ve asgari 75 milyon TL tutarındaki motor yatırımları ile asgari 20 milyon TL tutarındaki motor aksamları, aktarma organları/aksamları ve otomotiv elektroniğine yönelik yatırımlar.
12. Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı tarafından düzenlenen geçerli bir maden işletme ruhsatı ve izni kapsamında 3213 sayılı Maden Kanununun 2 nci maddesinin 4-b grubunda yer alan madenlerin girdi olarak kullanıldığı elektrik üretimi yatırımları.

(Ekonomi Bakanlığı, Türkiye’de Yatırım Teşvikleri Yatırımcı Rehberi, 2013:4,5).

Ek-C: Yatırımların Nakli

YDYHK’da belirtildiği üzere; Büyük ölçekli yatırımlar ile bölgesel teşvik uygulamaları kapsamında gerçekleştirilen yatırımların, işletmeye geçiş tarihinden itibaren asgarî beş yıl süre ile bulunduğu bölgede faaliyette bulunması gerekmektedir. Ancak, Ekonomi Bakanlığından izin alınması ve yatırım konusunun taşınılacak bölgede desteklenecek konular arasında yer alması kaydıyla diğer bölgelere taşınması mümkündür.

Bulunduğu bölgeden daha az destek alan üst bölgelere, aynı bölgede bulunan OSB’den OSB dışına veya ilgili yatırım konusunun desteklenmediği bölgelere taşınmalarda, taşındığı bölgenin yararlandığı desteği aşan kısım ile taşındığı bölgede bulunmayan destekler ilgili mevzuat çerçevesinde geri alınır. İşletmeye geçiş tarihinden itibaren beş yıl süre ile bulunduğu bölgede faaliyette bulunan yatırımların diğer bölgelere taşınması serbesttir.

Tamamlanmış yatırımlardan beş yıllık süreyi doldurmuş ancak tamamlama vizesi yapılmamış olanlar, taşınma öncesinde Ekonomi Bakanlığına müracaat ederek tamamlama vizesini yaptırır. Bu kapsamdaki yatırımların yer değişikliği talepleri, taşınma sonrasında da uygun görülebilir.

Genel teşvik uygulamasından yararlanan yatırımların yer değişikliği talepleri, yatırım dönemi de dâhil olmak üzere Ekonomi Bakanlığınca değerlendirilerek proje bazında sonuçlandırılır (Resmi Gazete, 2013:28328).

Ek-D: Yatırımların Süresi ve Tamamlama Vizesi

Yatırımın başlangıç tarihi olarak, YTB için Ekonomi Bakanlığına veya ilgili yerel birime müracaat edildiği tarih olarak belirlenmiştir. YTB kapsamındaki yatırımların proje bazında yapılacak değerlendirme sonucunda öngörülen sürede gerçekleştirilmesi esastır. Yatırımın öngörülen sürede gerçekleştirilememesi halinde, YTB’de kayıtlı ilk sürenin yarısı kadar ek süre verilmektedir. Bu şekilde hesaplanan ek sürenin bir yıldan az olması halinde ek süre bir yıl olarak uygulanır.

Yatırımcı, öngörülen süre veya ek süre bitimine müteakip altı ay içinde yatırımının tamamlama vizesinin yapılması için YTB’yi düzenleyen yerel birime veya Ekonomi Bakanlığına YDYHK’nın uygulanmasını gösteren ve 20 Haziran 2012 tarih ve 28329 sayılı Resmi Gazetede yayınlanan 2012/1 sayılı Tebliğ ekinde bulunan EK-5 belgesinde gösterilen yatırım tamamlama vizesi için istenen belgeleri tamamlayarak müracaat etmesi gerekmektedir. Yatırım tamamlama vizesi için istenen belgeler;

1. Yatırım teşvik belgesi aslı,
2. İthal makine ve teçhizat listesi aslı,
3. Yerli makine ve teçhizat listesi aslı,
4. Yatırımın gerçekleşme durumunu gösteren yatırım takip formu,
5. Makine ve teçhizat ile ilgili fatura veya gümrük beyanname fotokopileri,
6. Tasdikli kapasite raporu,
7. Noter tasdikli imza sirküleri veya imza beyanamesi,
8. Belge kapsamında bina-inşaat harcaması yapılmış olması halinde bina ruhsatı ve/veya yapı kullanma izni,
9. 5510 sayılı Sosyal Sigortalar ve Genel Sağlık Sigortası Kanunu uyarınca Türkiye genelinde Sosyal Güvenlik Kurumuna muaccel olmuş prim ve idari para cezası borçlarının bulunmadığına veya tecil ve taksitlendirildiğine ya da yapılandırıldığına ve yapılandırmanın bozulmadığına dair yazı aslı veya Kurumun elektronik bilgi iletişim

10. ortamından alınacak barkodlu çıktı (Kamu kurum ve kuruluşlarında bu belge aranmaz),
11. Varsa teşvik belgesindeki özel şartların yerine getirildiğine ilişkin bilgi ve belgeler.
12. Teşvik belgesi kapsamı yatırımla ilgili varsa, vergi indirimine konu kur farkı ve faiz giderlerine ilişkin YMM onaylı liste ya da rapor.
13. Gerçekleşen ithal, yerli, bina-inşaat ve diğer harcamalar listeleri,
14. Belge kapsamında kredi kullanılmış ise ilgili bankalardan alınacak yazı asılları,
15. Yatırım kapsamında kredi kullanılıp kullanılmadığına dair şirketi temsil ve ilzama yetkili kişilerce imzalı taahhütname,

şeklinde sıralanmıştır (Resmi Gazete, 2013:28329). Mevzuatta belirlenen süre içerisinde yatırımın tamamlandığına dair müracaat yapılmaması ve daha sonra YTB'nin herhangi bir nedenle iptal edilmesi veya kısmi müeyyide uygulanması durumunda geçen süreden kaynaklanan cezanın sorumluluğu yatırımcıya aittir.

Ek-E: Teşvik Edilmeyen Yatırımlar ve Şartlı Teşvik Edilen Yatırımlar

Ek-E.1: Teşvik Edilmeyecek Yatırımlar

Her ne kadar YDYHK ve bu Karara dayanılarak çıkartılan teşvik mevzuatında desteklenecek sektörler, destek miktarı ve süreleri belirtilmiş olsa da, aynı mevzuatta teşvik edilmeyecek veya şartlı teşvik edilecek yatırımlarda belirlenmiştir. YDYHK'nın EK-4 belgesinde teşvik edilmeyecek veya şartlı teşvik edilecek yatırımlar şu şekilde belirtilmiştir.

Ek-E.1.1: Tarım ve tarımsal sanayi

1. Un, irmik (makarna imalatı ile entegre irmik yatırımları ve mısır irmiği yatırımları hariç), yem (balık unu, balık yağı, balık yemi ve entegre hayvancılık üretimi içindeki yem üretimi hariç), nişasta ve nişasta bazlı şeker.
2. Dışarıya yemek hizmeti sunan işletmeler (hazır yemek).
3. Küp şeker.
4. dekarın altındaki seracılık yatırımları.
5. Bitkisel üretim (5 dekar ve üstü seracılık yatırımları, kültür mantarı yetiştiriciliği ve entegre hayvancılık yatırımları içerisindeki yem bitkileri yetiştiriciliği hariç).
6. Bölgesel uygulamalar kapsamında teşvik edilecek entegre hayvancılık yatırımları ve şartlı desteklenecek hayvancılık yatırımları dışındaki hayvancılık yatırımları.
7. ton/gün ve altında üretim kapasitesine sahip süt işleme yatırımları.

Ek-E.1.2: İmalat, enerji ve madencilik

1. Tuğla ve kiremit üretimine yönelik modernizasyon cinsi dışındaki yatırımlar.
2. Kütlü pamuk işleme yatırımları.

3. İplik ve dokuma (yün ipliği, 15 Milyon Türk Lirasının üzerindeki iplik yatırımları, 5 Milyon Türk Lirasının üzerindeki dokuma yatırımları, akıllı ve çok fonksiyonlu teknik tekstil, halı, tafting, dokunmamış/örülmemiş kumaş ve çuval üretimine yönelik yatırımlar hariç) konularında modernizasyon yatırımları dışındaki yatırımlar.
4. Doğalgaza dayalı elektrik üretimi yatırımları (19/6/2012 tarihinden önce Enerji Piyasası Düzenleme Kurumu'ndan lisansı alınmış olan yatırımlar hariç).
5. Rödovans sözleşmesine istinaden gerçekleştirilecek madencilik yatırımları (Kamu kurum ve kuruluşları veya bunların doğrudan iştirakleri ile yapılan anlaşmalara istinaden kamuya ait maden sahalarında yapılan madencilik yatırımları bu kapsamda değerlendirilmez).
6. Ek-5'de yer alan demir çelik ürünlerinin üretimine yönelik yatırımlar (Ancak, bu üretim konularında aşağıdaki kriterleri birlikte sağlayan işletmeler sadece genel teşvik sisteminden desteklenebilir.
7. Ortaklık yapısındaki bir veya birden fazla tüzel kişinin veya kamu kurum ve kuruluşunun hisseleri toplamının %25 veya daha fazla olmaması.
8. Başka bir işletmenin sermayesinin %25 veya daha fazlasına sahip olmaması.
9. Çalışan sayısı yıllık 250 kişiden az olması.
10. Yıllık net satış hasılatı 50 milyon Avro veya mali bilançosu değeri 43 milyon Avro karşılığı Türk Lirasını aşmaması.
11. Bu kriterler, 2009/15199 sayılı Bakanlar Kurulu Kararına istinaden düzenlenen belgelere de uygulanabilir).
12. Sentetik elyaf veya sentetik ipliğin ekstrüzyon yöntemiyle üretimine yönelik modernizasyon cinsi dışındaki yatırımlar (Ancak, söz konusu modernizasyon yatırımları ile 7 nci maddede belirtilen kriterleri birlikte sağlayan işletmelerin sentetik elyaf veya sentetik ipliğin ekstrüzyon yöntemiyle üretimine yönelik yatırımları sadece genel teşvik sisteminden desteklenebilir).

Ek-E.1.3: Hizmetler sektörü

1. Okul öncesi, ilkokul, ortaokul, lise, yüksekokul, üniversite, yükseköğretim ve teknik ve mesleki öğretim dışında kalan eğitim yatırımları ile yetişkinlerin eğitilmesine yönelik (kurslar, dershaneler vb.) yatırımlar.
2. Poliklinik, muayenehane ve müşterek muayenehane yatırımları.
3. Turizm yatırım/işletme belgeli oteller, butik oteller, tatil köyleri, özel konaklama tesisleri ve dağ/yayla evleri dışında kalan turizm konaklama tesisleri.
4. Ülke genelinde yayım yapan günlük gazete basım hizmetleri, televizyon/radyo yayıncılığı ve baskı, basım, matbaa ve ambalaj yatırımları dışındaki basın ve yayın yatırımları.
5. Sinema salonu yatırımları.
6. Müteahhitlik hizmetleri ve konut üretimine yönelik yatırımlar.
7. Yolcu ve yük taşımacılığına yönelik otobüs ile çekici ve treyler yatırımları (Belediyelerin yapacakları yatırımlar hariç).
8. Hipermarket, ticaret merkezi, alışveriş merkezi ve otopark yatırımları dâhil toptan ve perakende ticarete yönelik yatırımlar.
9. Kara taşıtları bakım, onarım ve servis istasyonu yatırımları.
10. Petrol ürünleri (LPG dâhil) dağıtım yatırımları, akaryakıt istasyonu yatırımları.
11. Karayolları dinlenme tesisi yatırımları, mola noktaları.
12. Lokantalar, kafeteryalar, eğlence yerleri, günübirlik tesisler, termal kür tesisleri, sağlıklı yaşam tesisleri, yüzme havuzları.
13. Yat ithali yatırımları.
14. Taşıt kiralama yatırımları.
15. Halı yıkama yatırımları.
16. Gayrimenkul kiralama ve iş faaliyetleri (Yazılım, AR-GE faaliyetleri, veri tabanı faaliyetleri, veri işleme, teknik test ve analiz faaliyetleri, ambalajlama faaliyetleri ile gösteri, sergi ve kongre faaliyetleri hariç).
17. Finansal kiralama faaliyetleri hariç olmak üzere mali aracı kuruluşların yatırımları.
18. Kapalı alanı 500 m²'nin altında olan soğuk hava deposu yatırımları.
19. Komple yeni ve tevsi niteliğindeki tersane yatırımları.

Ek-E.2: Şartlı Teşvik Edilen Yatırımlar

Ek-E.2.1: Tarım ve tarımsal sanayi

1. Süt yönlü büyükbaş entegre yatırımlarında asgari 150 büyükbaş.
2. Et yönlü büyükbaş entegre yatırımlarında asgari 150 büyükbaş.
3. Damızlık büyükbaş entegre hayvan yetiştiriciliğinde (et/süt yönlü) asgari 150 büyükbaş/ dönem.
4. Kanatlı entegre yatırımlarında 100.000 adet/dönem.
5. Süt ve et yönlü küçükbaş entegre yatırımlarında (damızlık dâhil) 1.000 küçükbaş/dönem şartı aranır.

Ek-E2.2.: İmalat sanayi

1. Düz örme konusunda yapılacak yatırımlarda toplam makine sistem sayısının asgari 60 olması şartı aranır.
2. Hazır beton yatırımlarında asgari 100 m³/saat ve üzerindeki komple yeni yatırımlar için teşvik belgesi düzenlenebilir.

Ek-E.2.3: Hizmetler sektörü

1. Bir veya birkaç yerde gümrükleme ve sigortacılık hizmetlerinin de sunulduğu antrepo, elleçleme-paketleme ve otomasyon hizmetlerini birlikte içeren, asgari toplam kapalı alanı 10.000 m² olan entegre lojistik yatırımları için, Ulaştırma, Denizcilik ve Haberleşme Bakanlığından alınmış L2 belgesinin yatırım süresi sonuna kadar ibraz edilmesi kaydıyla, teşvik belgesi düzenlenebilir. Söz konusu teşvik belgeleri kapsamına yük taşımacılığına yönelik araçlar dâhil edilmez.
2. Boru hattıyla taşımacılık, petrol ve doğalgaz ürünleri, dolun ve depolama tesisi yatırımlarında dağıtım araçları ve tüpler hariç olmak üzere, sadece sabit tesise yönelik harcamalar için teşvik belgesi düzenlenebilir.
3. Kültür yatırımları için, Kültür ve Turizm Bakanlığında alınacak kültür belgesine istinaden teşvik belgesi düzenlenebilir. Ancak, münhasıran bu amaçla inşa edilenler dışında, yeme-içme, spor, eğlence ve satış üniteleri gibi birimler kapsama dâhil edilmez.
4. Kültür ve Turizm Bakanlığında alınacak turizm belgesini haiz eğlence merkezi ve temalı tesis gibi konaklama içermeyen turizm yatırımları teşvik belgesine bağlanabilir. Ancak, münhasıran bu amaçla inşa edilenler

dışında, yeme-içme, spor, eğlence ve satış üniteleri gibi birimler kapsama dâhil edilmez.

5. Kültür ve Turizm Bakanlığında alınacak Kültür veya Turizm Belgesini haiz fuar, kongre, sergi ve gösteri merkezi yatırımları için teşvik belgesi düzenlenebilir. Fuar ve sergi merkezlerinde, otopark hariç asgari kapalı alanın 5000 m2, kongre merkezlerinde asgari koltuk sayısının 1000, gösteri merkezlerinde ise asgari koltuk sayısının 2500 olması şartı aranır.
6. Spor tesisi yatırımlarında asgari 10 Milyon TL sabit yatırım şartı aranır.
7. Havaalanı yer hizmeti yatırımlarında teşvik belgesi kapsamına trafiğe çıkmayan ve sadece apronda kullanılan motorlu taşıtlar dâhil edilebilir. Binek otomobilleri proje kapsamına dâhil edilmez.
8. Havayolu işletmeciliği ve kargo taşımacılığı yatırımlarında temin edilecek uçaklarda birim başına asgari kapasitenin 50 koltuk, kargo uçaklarında ise asgari kargo kapasitesinin 30.000 kg olması şartı aranır. Faaliyet konusu bizatihi havayolu işletmeciliği ve/veya kargo taşımacılığı olan yatırımlar dışında genel amaçlı ve hava taksi işletmeciliği amaçlı yatırımlar için teşvik belgesi düzenlenmez.
9. Uydu, telsiz, kablo vb. iletişim ortamlarından gelen haberleşme, radyo, televizyon ve veri sinyallerini birleştirip tek bir paket halinde nihai tüketiciye iletimini sağlayan hizmet yatırımlarında nihai hizmeti alanlar tarafından kullanılan yatırım malları destek unsurlarından faydalandırılmaz.
10. Kamu kurum ve kuruluşları, belediyeler, il özel idareleri, birlik, kooperatif vb. kuruluşların görev alanlarına yönelik olarak yapacakları yatırımlar proje bazında değerlendirilerek teşvik belgesi düzenlenebilir.
11. Sadece vinç hizmetlerine yönelik yatırımlarda her bir vinç için asgari 100 ton kaldırma kapasitesi aranır. 500 ton kaldırma kapasitesinin altında kullanılmış vinç ithaline izin verilmez.
12. Çamaşır yıkama ve kurutma yatırımlarında asgari 2 Milyon TL sabit yatırım şartı aranır.
13. Yat inşaa yatırımlarında teşvik belgesi düzenlenebilmesi için yat boyunun asgari 24 metre olması şartı aranır. (Resmi Gazete, 2013:28329).

Ek-F: Şanlıurfa Organize Sanayi Bölgesi Müdürlüğü Saha Araştırması Destek Yazısı

**ŞANLIURFA
ORGANİZE SANAYİ BÖLGESİ
MÜDÜRLÜĞÜ**

SAYI : 2015/ ..302..

SANLIURFA

KONU : Saha Araştırması Hk.

26.10.2015

**T. C.
TÜRK HAVA KURUMU ÜNİVERSİTESİ
(Sosyal Bilimler Fakültesi Müdürlüğü)
ANKARA**

Şanlıurfa Organize Sanayi Bölge Müdürlüğümüzün bilgisi dahilinde, THK Üniversitesi Yüksek Lisans öğrencisi F. Cemal SOFUOĞLU, 15 Eylül 2013 – 15 Ocak 2014 tarihleri arasında Şanlıurfa İli Merkezinde bulunan Şanlıurfa Organize Sanayi Bölgesi tez konusuyla alakalı anket (saha araştırması) çalışması yapmıştır. Çalışma Kurumumuzca desteklenmiştir.

İş bu yazı, anketi yapan F. Cemal SOFUOĞLU' nun isteği üzerine verilmiştir.

Gereğini bilgilerinize arz ederim.

A. Oktay YAŞAR
Bölge Müdürü

DAĞITIM :

Gereği İçin :

- T.C. TÜRK HAVA KURUMU ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Fakültesi Müdürlüğü/ANKARA

Bilgi İçin :

Denetim Dosyasına

Cevaplarda ilgili yazının çıktığı Daire, Tarih ve Numaralarının tam olarak yazılması rica olunur.
Tlf : 0 (414) 369 16 40 (Pbx) 369 16 53 (Direk) Şanlıurfa – Gaziantep Karayolu 16. Km. ŞANLIURFA
Fax : 0 (414) 369 16 43 Web Sitesi : www.suosb.org
E-MAIL : suosb@suosb.org.tr

Ek-G: Yatırım Teşvik Belgesi Örneği

T.C. EKONOMİ BAKANLIĞI TEŞVİK UYGULAMA VE YABANCI SERMAYE GENEL MÜDÜRLÜĞÜ

Belge No : A
Belge Tarihi :

I) YATIRIMCI İLE İLGİLİ BİLGİLER

1) Firma Adı / Ünvanı : XXXXXX
2) Adresi : XXXXXX
Posta Kodu: Merkez / ŞANLIURFA
3) Vergi No / Daire : 1234567890 / ŞEHİTLİK
4) Telefon / Fax No : 5) e-Posta Adresi:
6) SGK İşyeri Sicil No : 7) Sermaye Durumu: Yerli

II) YATIRIM İLE İLGİLİ BİLGİLER

1) Sektörü: İMALAT SANAYİİ
2) Konusu: TEKSTİL ELYAFININ HAZIRLANMASI VE İPLİK HALİNE GETİRİLMESİ, TEKSTİL DOKUMACILIĞI
3) Cinsi: KOMPLE YENİ YATIRIM
4) Yeri: ŞANLIURFA Karaköprü 8. Bölge
5) Elektrik Gücü (KVA):
6) İlave İstihdam: :200
7) Kapasite:

	Mevcut	İlave	Toplam Birim
1711.1.06 Pamuk ipliği (perakende ticaret için olmayan)		2.500	2.500 TONYİL

T.C. EKONOMİ BAKANLIĞI TEŞVİK UYGULAMA VE YABANCI SERMAYE GENEL MÜDÜRLÜĞÜ

IV) YATIRIMIN TUTARI (TL)

1) Sabit Yatırım: : 60.000.000
a) Arazi-Arsa: : 0
b) Bina-İnşaat: : 5.000.000
c) Makina-Tehizat: : 50.000.000
-İthalat: : 25.000.000
-Yerli: : 25.000.000
d) Diğer Harcamalar: : 5.000.000
2) Gümrük Vergisi: :
Toplam Yatırım: : 60.000.000

V) YATIRIMIN FİNANSMANI (TL)

1) Özkaynaklar (% 50) : 30.000.000
a) Sermaye : 30.000.000
b) Şirket Fonları : 0
2) Yabancı Kaynaklar (% 50) : 30.000.000
a) İç Kredi : 30.000.000
-TL Kredisi : 30.000.000
-Döviz Kredisi : 0
-Döviz Endeksli Kredi : 0
-Bütçe Kaynaklı Kredi : 0
b) Dış Kredi : 0
c) Diğer : 0

3) Gümrük Muafiyeti :
Toplam Finansman : 60.000.000

VI) ÖZEL ŞARTLAR

8) Başlama Tarihi: : 01.03.2015 10) İşletmeye Geçiş Tarihi:
9) Bitiş Tarihi: : 01.03.2019 11) İhracat Taahhüdü (ABD \$):
12) İthal Makina-Tehizat : 10.000.000 ABD \$
Yeni Makina : 10.000.000
Kullanılmış Makina : 0
Diğerleri :
ABD \$ / TL : 2,5

III) YATIRIMIN YARARLANACAĞI DESTEK UNSURLARI - BÖLGESEL

1) Faiz Desteği
2) Sigorta Primi Desteği 10 Yıl
3) Gelir Vergisi Stopajı Desteği 10 Yıl
4) Sigorta Primi İşveren Hissesi Desteği 10 Yıl
5) Vergi İndirimi Oranı %60, YKO %60
6) HDV İstisnası
7) Gümrük Vergisi Muafiyeti

İş bu belge 01.03.2015 tarih ve 1000 sayılı müradatınza inceleme sonucu
16.06.2012 tarih 2012/3305 sayılı Bakanlar Kurulu Kararına istinaden düzenlenmiştir.

Ref: 154201

ÖZGEÇMİŞ

KİŞİSEL BİLGİLER

Adı Soyadı : Ferudun Cemal SOFUOĞLU
Uyruğu : T.C.
Doğum Yeri ve Tarihi : Karaisalı-1972
Adres : Gençlik ve Spor Bakanlığı, Ankara
E-Posta Adresi : fcsofu72@gmail.com
İletişim : 0505 7754359

EĞİTİM

Lisans : Anadolu Üniversitesi İktisat Fakültesi-Kamu Yönetimi-1999
Yüksek Lisans : Türk Hava Kurumu Üniversitesi SBE-İşletme-2016

MESLEKİ DENEYİM

2015 Gençlik ve Spor Bakanlığı, Daire Başkanı
2011- 2015 TBMM, Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı Parlamenter Asamblesi
Başkan Yardımcısı ve Türk Grubu Başkanı Danışmanı
2009-2011 Şanlıurfa Sanayisinin Yeniden Yapılandırılması Projesi İl Danışma
Kurulu Üyesi
2009-2011 Şanlıurfa Yerel Rekabet Gücünün Geliştirilmesi Platformu Üyesi
2008-2011 Karacadağ Kalkınma Ajansı, Kalkınma Kurulu Üyesi
2008-2011 Şanlıurfa Valiliği, İl Planlama ve Koordinasyon Müdürü
2005-2008 İçişleri Bakanlığı, Sivil Savunma Uzmanı

YABANCI DİL

İngilizce, Arapça